

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**FRIEDRICH WILHELM NIETZSCHE VE MICHEL FOUCAULT'DA İKTİDAR VE
GÜÇ KAVRAMLARININ SOSYOLOJİK KULLANIM ALANI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan
Derya ÖZTÜRK**

**Danışman
Doç. Dr. İbrahim MAZMAN**

KIRIKKALE-2019

KABUL-ONAY

Doç. Dr İbrahim MAZMAN danışmanlığında Derya ÖZTÜRK tarafından hazırlanan Friedrich Wilhelm Nietzsche ve Michel Foucault'da İktidar ve Güç Kavramlarının Sosyolojik Kullanım Alanı adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

18/10/2019

✓ Başkan

Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

Enstitü Müdürü

Kişisel Kabul Sayfası

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Friedrich Wilhelm Nietzsche ve Michel Foucault'da İktidar ve Güç Kavramlarının Sosyolojik Kullanım Alanı adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

15./11/2019

DERYA ÖZTÜRK

ÖN SÖZ

İktidar ve güç kavramları geçmişten günümüze dek uzanan bir tartışma konusu olmuştur. İktidar ve güç denilince akla ilk olarak bu kavramların siyasi içerikleri gelmektedir. Ancak Nietzsche ve Foucault, bu kavramları siyasi anlamının ötesinde toplumsal alana olan etkileri bağlamında değerlendirmişlerdir. Günümüz toplum düzeninde oluşturulan kurumları bu bağlamda incelemek gerekmektedir. Modern toplum eleştirisi yaparak bu toplum anlayışının getirmiş olduğu değerleri, egemen güç olan iktidara hizmet etmesi sebebi ile eleştirel bir bakış açısı ile analiz etmişlerdir. Bu çalışmada Nietzsche ve Foucault'un iktidar ve güce yönelik bakış açıları ve toplumdaki yansımaları ele alınmaktadır.

Bu tez çalışmasının planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı şekillendiren başta değerli hocam Doç. Dr. İbrahim MAZMAN'a, çalışmamdaki büyük katkılarından, ilgi ve desteklerinden dolayı Dr. Öğr. Üyesi Çağatay SARP'a, kıymetli zamanını ayırıp bu çalışmayı değerlendirmesi ve sonsuz özverisinden dolayı Dr. Öğrt. Üyesi Alper MUMYAKMAZ'a ve son olarak çalışmamdaki zorlu süreçte desteklerini esirgemeyen tüm arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Öztürk, Derya, “Friedrich Wilhelm Nietzsche ve Michel Foucault’da İktidar ve Güç Kavramlarının Sosyolojik Kullanım Alanı”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019.

Bu tez çalışmasında, Friedrich W. Nietzsche ve Michel Foucault’un iktidar ve güç kavramlarına bakış açılarının temelinde devlet odaklı bir düşünce olmadığı, iktidar ve gücün toplumun her alanına nasıl yayıldığı, insanı ve toplumdaki kurumları nasıl biçimlendirdiği ve bu kavramların toplumsal yapıyı nasıl etkilediği literatür taraması yöntemi ile incelenmektedir. Bu çalışmanın amacı 19. yüzyılda yaşamış Alman asıllı düşünür olan Friedrich W. Nietzsche ile onun görüşlerinin 20. yüzyıldaki devamcısı olan Fransız asıllı düşünür Michel Foucault’un iktidar ve güç kavramlarına bakış açılarının sosyolojik bir değerlendirmesini yapmaktır.

Bu bağlamda Friedrich W. Nietzsche’nin ve Michel Foucault’un modern toplum eleştirisinden başlanarak insan tasavvuru, ahlak, hakikat kavramları çerçevesinde iktidar ve gücün toplumdaki yansımaları ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nietzsche, Foucault, Güç, İktidar, Modern Toplum.

ABSTRACT

Ozturk, Derya, “Sociological Usage Field of Concepts of Power and Authority in Friedrich Wilhelm Nietzsche and Michel Foucault”, Master’s Thesis, Kırıkkale, 2019.

In this thesis, we have analysed that “Friedrich W. Nietzsche and Michel Foucault’s concepts of power and authority is not a state-oriented thinking”, “how power and strength are spread to every area of society”, how they shape people and institutions in society” and “how these concepts affect the social structure” by literature review method. The aim of this study is to make a sociological evaluation of the perspectives of Friedrich W. Nietzsche, a German origin philosopher who lived in the 19th century and Michel Foucault, a French origin philosopher who is a continuation of Nietzsche’s views in the 20th century on the concepts of power and authority.

Starting from Friedrich W. Nietzsche’s and Michel Foucault’s critique of modern society, the reflections of power and authority in society within the framework of the concepts of human imagination, morality and truth are discussed in this context.

Keywords: Nietzsche, Foucault, Power, Authority, Modern Society.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FRIEDRICH WILHELM NIETZSCHE'DE İKTİDAR VE GÜÇ KAVRAMLARININ SOSYOLOJİK ANALİZİ

1.1.NIETZSCHE VE FELSEFESİ.....	4
1.2.NIETZSCHE'NİN MODERN TOPLUM ANLAYIŞI.....	6
1.3.NIETZSCHE'DE İNSAN TASAVVURU VE ÖZGÜRLÜK	11
1.3.1.İnsan Tasavvuru	11
1.3.1.1. Sürü İnsan.....	12
1.3.1.2. Nihilizm Aşamasında İnsan.....	13
1.3.1.3. Üstinsan.....	15
1.3.2. Nietzsche'de Özgürlük	18
1.4. NIETZSCHE'NİN AHLAK VE HAKİKAT KAVRAMLARINA GÜÇ İSTEMİ BAĞLAMINDA BAKIŞI	21
1.4.1. Ahlak Yorumu.....	21
1.4.2. Hakikat ve Güç Yorumu	28
1.5. NIETZSCHE'DE İKTİDAR VE GÜÇ YORUMU	34

İKİNCİ BÖLÜM

MICHEL FOUCAULT'DA İKTİDAR VE GÜÇ KAVRAMLARININ SOSYOLOJİK ANALİZİ

2.1. SÖYLEM VE İKTİDAR İLİŞKİSİ	42
2.2. BİLGİ VE İKTİDAR İLİŞKİSİ.....	45
2.3. ÖZNE VE İKTİDAR İLİŞKİSİ	50
2.4. İKTİDAR VE GÜCÜN TOPLUMSAL YAPIYA ETKİLERİ.....	57
2.4.1. Cinsellik-Beden ve İktidar İlişkisi	58
2.4.1.1. Biyo-İktidar	64
2.4.2. Kapatma ve İktidar İlişkisi	68
2.4.3. Delilik ve İktidar İlişkisi.....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRIEDRICH W. NIETZSCHE VE MICHEL FOUCAULT'DA İKTİDAR VE GÜÇ

3.1. MODERNİTE, MODERNLEŞME, MODERNİZM BAĞLAMINDA NIETZSCHE VE FOUCAULT DEĞERLENDİRMESİ	81
3.2. İNSAN TASAVVURU BAĞLAMINDA İKTİDAR VE GÜÇ	86
3.3. AHLAK YORUMU BAĞLAMINDA İKTİDAR VE GÜÇ.....	93
3.4. JURGEN HABERMAS VE MICHEL FOUCAULT DEĞERLENDİRMESİ	96
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	103
KAYNAKÇA	108

GİRİŞ

İnsan, sosyal ve toplumsal bir varlıktır. Toplumsal bir varlık olması sebebiyle yalnız yaşamını sürdüremez. Topluluk içerisinde yaşamını sürdürür ve ölür. Topluluk içerisinde yaşamını sürdüren insan, kendi varlığını koruyabilmek için güce ihtiyaç duymaktadır. Gücün yaşamın her alanında olması sebebiyle insan yaşamı boyunca gücü elde edebilmek için mücadele etmektedir.

İktidar olgusu şimdiye kadar siyasi teoriler kapsamında değerlendirilmekteyken Nietzsche ve Foucault, siyasi pratiklerin dışında toplumsal yapıya etkilere bağlamında gücü, felsefi teorilerinin temeline oturtmuşlardır. Nietzsche, yaşamış olduğu dönemin toplum yapısını ve bu toplum anlayışının üretmiş olduğu insanı değerlendirmiştir. Bu anlamda çağımızın ayak izleri gibi düşün dünyasında etkide bulunan önemli bir düşündürdür. Yaşamış olduğu dönemi eleştirirken, bu toplum içerisinde bireyin nasıl etkilendiğini ve dönüştüğünü analiz etmiştir. Yaşamış olduğu çağın toplum tipi, modern toplum tipidir.

Modern toplum anlayışının tüm değerlerini köktenci bir şekilde eleştirmiştir. Bu toplum anlayışında bireye yüklenen görev, mevcut düzene uyum sağlaması, itaat etmesi, sorgulamadan var olan değerleri kabul etmesi ve buna göre davranış biçimi sergilemesidir. Nietzsche, bu anlayışın sürü insan tipini yarattığını ifade ederek, bu dönemin insan tipini sürü insan olarak nitelendirmiştir. Sürü insanın güçsüz olduğunu, yaşamı boyunca bir başkasına ihtiyaç duyduğunu, kendi varlık bilincinin farkında olmadığını, insanın bu varlık bilincinin dışına çıkması gerektiğini vurgulamıştır. İnsanın bu durumdan kurtulması ve kendi değerler sistemini oluşturması gerektiğini, böylelikle özgür olabileceğini ifade ederek özgür insanın güçlü olduğunu ve gücü elinde bulundurduğunu dile getirmiştir. Bunu gerçekleştirebilecek olan insanı üstinsan olarak nitelendirmiştir. Nietzsche için insanı sürü insan kurtaracak olan üstinsandır.

Birey, güçlü olabilmek adına mücadele etmelidir. Çünkü Nietzsche'ye göre yaşam, güç mücadelesidir. Bireyin üstinsan olma yolunda engel teşkil eden tüm öğeleri reddetmiştir. Bu bağlamda devlet, ahlak, din eleştirisi yaparak bu kurumların sürü insan tipine hizmet ettiğini, bireyi köleleştirdiğini ve güçsüz kıldığını belirtmiştir.

Nietzsche'nin gücü, siyasi pratikler dışında felsefesinin temeline yerleştirdiğinin bir göstergesi olarak devleti siyasi bir mekanizma olarak görmemiştir. Aksine devleti, bireyin potansiyelini açığa çıkarmasındaki engellerden biri olarak görmüş ve devleti, Hristiyanlıkla eş değer kabul etmiştir. Bu demektir ki Hristiyanlığı sert bir dille eleştiren Nietzsche, devlete de aynı olumsuzluğu yüklemiştir. Hristiyanlığı bir put olarak görmüş, devleti de Hristiyanlığın yerine konan yeni bir put olarak değerlendirmiştir. "Devlet gerekli midir, devlet bireye güç mü verir?" sorularına vereceği cevap, devletin gereksiz olduğudur.

Nietzsche'nin düşüncelerinin devamcısı olan Foucault da Nietzsche'nin izinden giderek onun takipçisi olmuştur. Nietzsche'den etkilenen Foucault da iktidar ile ilgili değerlendirmede bulunurken iktidarı siyasi teorilerin dışında, toplumsal yapıya olan etkileri bağlamında analiz etmiştir. Foucault, iktidar analizinde amacının iktidarın ne olduğunu anlamaktan ziyade özne üzerine yoğunlaşmıştır. Öznenin iktidar ve iktidar ilişkileri tarafından nasıl biçimlendiğini çözümlemiştir. Bu bağlamda Nietzsche'nin takipçisi olmuştur.

Topluma egemen olan iktidar, söylemler aracılığıyla bilgi üretmekte, bilgi aracılığı ile özne üzerinde denetim kurmakta ve bireyin davranışlarını kontrol altında tutmaktadır. İktidar çözümlemesinde bilgiye önem atfeden Foucault, iktidarın bilgiyi ürettiğini, bilginin de iktidarın bir aracı olduğunu belirterek bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiden söz etmiştir. İktidar, bilgi aracılığı ile toplumsal alana yayılmıştır. Modern toplumdaki bilimsel bilgi anlayışı ile tek doğru ve tek gerçek bilginin bilimsel bilgi olduğu insanlara dayatılmaktadır. Bilimsel bilgi, nesnel, evrensel bir bilgi anlayışıdır. Bu bilgi anlayışından yola çıkarak modern toplumdaki hakikat anlayışını eleştirmişlerdir. Her iki düşünür de çoğulcu bakış açısına sahip olduklarından, tek doğru ve tek gerçeklik olarak insanlığa dayatılan hakikat anlayışını eleştirel bakış açısıyla değerlendirmişlerdir. Dünyada pek çok yorum olduğunu, tek bir bakış açısının hakikati belirlemediğini ifade ederek dünya üzerinde birden fazla gerçeklik olduğunun altını çizmişlerdir.

Modern çağdaki toplum tipi kapitalist üretim sistemi ile desteklenmektedir. Bu sistemde önemli olan üretime katılmak ve üretimin devamlılığını sağlamaktır. Üretim sistemine dahil olamayan bireyler, iktidarın çeşitli aygıtları ile denetim altına alınmakta ve davranışları kontrol edilmektedir. İktidarın kullandığı bu aygıtlar;

hapishaneler, klinikler, akıl hastaneleri, okullar ve ordudur. Özneyi biçimlendiren iktidar, toplumda bireyler arasında ayrım yaratmıştır. Akıllı-deli, masum-suçlu, normal-anormal gibi ikilikler yaratarak deliyi tımarhaneye, suçlu hapishaneye, anormali kliniklere kapatarak üretim sürecine katılmayan, toplumsal düzene aykırı davranan kişilerin farklı davranışlarını kendi gözetiminde kontrol altında tutmaktadır. Bu düşüncelerden yola çıkan Foucault, modern toplumun özgür insan anlayışını reddetmiş, bireylerin özgürleşmesinin aksine özgürlüklerinin ellerinden alındığını belirtmiş ve iktidarın gündelik yaşamın tüm alanına nüfuz ettiğinden söz etmiştir.

Çalışmanın amacı Nietzsche ve Foucault'un görüşlerinden yola çıkarak literatür taraması yöntemi ile iktidar ve gücün siyasi içeriğinin dışında toplumsal yapıya ve insana olan etkileri bağlamında bir değerlendirmesini yaparak yaşanan modern toplumda insanın iktidar ve iktidar ilişkileri ile nasıl biçimlendirildiğini, dönüştürüldüğünü ortaya koymaktır. Bu bağlamda öncelikle modernliği sorunsallaştıran Nietzsche, daha sonra Nietzsche'nin görüşlerinin takipçisi olan Foucault'un görüşleri ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FRIEDRICH WILHELM NIETZSCHE’DE İKTİDAR VE GÜÇ KAVRAMLARININ SOSYOLOJİK ANALİZİ

“Anlamıyorlar beni: Bu kulaklara göre ağız değilim ben.”
(Friedrich W. Nietzsche)

1.1.NIETZSCHE VE FELSEFESİ

Friedrich Wilhelm Nietzsche 1844 yılında doğmuş Alman asıllı bir filozoftur. Babası Karl Ludwig Protestan Kilisesinde bir papazdır. Nietzsche’nin doğumu Prusya Kralı 4. Friedrich Wilhelm’in doğum gününe rastladığı için kendisine Friedrich Wilhelm ismi verilmiş ancak daha sonraları Nietzsche, Wilhelm ismini kullanmamaya başlamıştır. Bir kız ve bir erkek kardeşi olan Friedrich Wilhelm Nietzsche çocukluk yıllarında babasını kaybetmiştir (Nietzsche, 2005a: 4).

İlk eserini 13 yaşında yazan Nietzsche, şiir ve müzik alanında başarılı çalışmalar sergilemiş, daha sonra teoloji ve filoloji okumak için Bonn Üniversitesine gitmiş ve bu okulu yarıda bırakarak Leipzig Üniversitesine başlamıştır. Basel Üniversitesinde filoloji profesörlüğü yapan Nietzsche, sifilis hastalığına yakalanmış ve sağlık sorunları sebebiyle üniversiteden istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu hastalığı sebebiyle on bir yıl boyunca bitkisel denebilecek bir yaşam sürmüştür ve 1900 yılında sifilis denen zihinsel bir hastalık sebebiyle hayatını kaybetmiştir (Nietzsche, 2010b: 6).

Nietzsche’nin düşüncelerine yön veren etmenlerden biri büyümüş olduğu aile ve içinde bulunduğu toplumdur. Nietzsche’nin babasının papaz olması, Hristiyan bir ailede yetişmiş olması onun Hristiyanlıkla ilgili düşüncelerinde belirgin bir rol oynamıştır. Hristiyanlığı, insanları yozlaştıran bir unsur olarak görmüş ve Tanrının ölümünü ilan etmiştir. Nietzsche Alman asıllı olmasına rağmen o dönemdeki Almanya’nın toplum yapısını eleştirmiş ve pek çok eserinde kendi ırkına yönelik menfi tutumunu ifade etmiştir. Bu dönemdeki Aydınlanma düşüncesini, bu düşüncenin getirmiş olduğu akıl, ilerleme, özgürlük, hakikat gibi olguları, pozitivist bilgi anlayışını ve Aydınlanma düşüncesinin getirmiş olduğu modern toplumu ve bu

toplumun yaratmış olduğu modern insanı eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Nietzsche, akıl ve ilerleme düşüncesini reddetmiş ve insanlığın ilerlemediğini aksine geriye doğru gittiğini, insanlığın özgürleşmediğini ifade etmiştir. Nietzsche'nin bu düşüncelerini daha sonraki dönemlerde çağdaş sosyolojinin kurucu isimlerinden olan Auguste Comte akıl, ilerleme ve pozitivist bilgi anlayışını daha farklı bir perspektiften ele alarak Nietzsche'nin aksine sosyolojisinin temelini bu olgular çerçevesinde şekillendirmiştir.

Nietzsche, modern toplumun yarattığı modern insanı yeni bir değer üretemeyen, sıradan, vasat bir insan olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda modern insana ilişkin düşüncesini Nietzsche, *Deccal* (2010b: 5) adlı eserinde “Modern insan mı?- Ne ettiğimi bilmiyorum; ne ettiğimi bilmeyen her şeyim ben diye iç geçiriyor modern insan” söylemi ile modern insanı betimlemiştir. Modern toplumun kaynağının Batı uygarlığı olduğu, bu toplumun kapitalist üretim tarzı ile pekiştirildiği, kapitalist sistemin bireyi başta kendisine olmak üzere tüm insanlara karşı yabancılaştırdığı ve sıradanlaştırdığı düşüncesindedir. Bu bağlamda modern toplumun sıradan, sürü insanı yarattığını ileri sürerek sürü insanını; korkak, zayıf, yığın, başkalarının değerlerini olduğu gibi kabul eden, sorgulamayan, itaatkar ve başkaları tarafından biçimlendirilen insan olarak tasavvur etmiştir. Sürü insanı eleştiren Nietzsche, sürü insanını aşılması gereken bir varlık olarak görmüş ve sürü insanın karşısına üstinsanı çıkarmıştır. Üstinsan, sürünün dışında kendi değer sistemini yaratabilen, sorgulayabilen insandır. Üstinsan Nietzsche'nin felsefesinde önemli bir etkiye sahiptir. Nietzsche, *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne* (2010a) eserinde kendisini üstinsanın habercisi olduğunu ifade ederek evrenin asıl amacının üstinsana ulaşmak olduğunu vurgulamıştır.

Modern toplumdaki insanların birbirlerinden nefret eder hale geldiklerini söyleyen Nietzsche, bu toplumun bireyleri yozlaştırdığını ifade ederek sürü insanı ürettiğini belirtmiştir. Toplumdaki yozlaşmayı *decadence* kavramı ile ifade etmiştir. Hristiyan inancına bağlı olarak sürü insanın benimsediği köle ahlakı ortaya çıkmıştır. Nietzsche'nin felsefesindeki ahlak görüşü, sürü insanın benimsediği köle ahlakı ve üstinsanın benimsediği efendi ahlakı çerçevesinde şekillenmektedir. Köle ahlakı, mevcut toplum yapısına uyum sağlayan, yeni bir değer üretemeyen sürü insanın benimsediği ahlak tipidir ve Nietzsche'nin üstinsan öğretisinin önünde engel

teşkil etmektedir. Nietzsche'nin felsefesi güç istemine dayanmaktadır. Öyle ki tüm yaşamı güç istemi olarak nitelendirmiştir. Ona göre yaşam, güç istemidir. Üstinsan da güç istemini gerçekleştirebilen ve gücü elinde bulunduran insandır. Nietzsche, yaşamın temeline gücü elde etmeyi koyarak toplumsal yapı içerisinde yer alan tüm kurumların da asıl amacının gücü elde etmek olduğunu ve bu doğrultuda kurumların gücü elinde bulunduran iktidar tarafından şekillendirildiğini öne sürmektedir.

Nietzsche'nin çalışmalarında yer edinen temel kavramlardan biri nihilizmdir. Nihilizmi tüm değerlerin değerini yitirmesi olarak tanımlamıştır. Ona göre modern toplumda, bireyin içi boşaltılmış, yabancılaştırılmış, toplumda var olan en yüksek değerler dahi değersizleştirilmiş ve böylelikle insan anlamını yitirmiştir. Modern toplumun yaratmış olduğu bu bunalımlı insan tipi nihilizme yani hiçliğe doğru yol almıştır.

Friedrich W. Nietzsche yaşamı boyunca pek çok eser ortaya koymuştur. İlk eseri 1872'de yazdığı *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu*'dur. 1872-1876 yılları arasında *Çağa Aykırı Düşünceler* dörtlemesini yazmıştır. Daha sonrasında *İnsanca, Pek İnsanca* (1878), *Tan Kızılığı* (1881), *Şen Bilim* (1882), *Böyle Buyurdu Zerdüşt* (1883), *İyinin ve Kötünün Ötesinde* (1886), *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* (1887), *Wagner Olayı* (1888), *Putların Alacakaranlığı* (1889), *Nietzsche Wagner'a Karşı* (1895), *Deccal* (1895) eserlerini yazmış ve *Ecce Homo* (1896) eserleri yayınlamıştır. Yazmış olduğu *Güç İstemi: Değerleri Değiştiriş Denemesi* eseri ise ölümünden sonra yayınlanmıştır.

Friedrich W. Nietzsche'nin eserlerinin günümüzde hala canlılığını korumasının sebebi onun felsefesi ile ilgilidir. Nietzsche, eserleri ve ileri sürdüğü düşünceleri ile yaşamış olduğu dönemden günümüze kadar isminden söz ettirmiştir. Günümüz modern çağı ve modern toplum yapısını anlama hususunda Friedrich W. Nietzsche önemli bir isimdir.

1.2.NIETZSCHE'NİN MODERN TOPLUM ANLAYIŞI

Nietzsche, Batı uygarlığını, modern toplumu ve modern zamanların ruhunu anlamak ve analiz etmek bakımından önemli bir isimdir. Modern toplumu, Batı uygarlığını ve modern toplumun yapıp ettiklerini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Modern çağı, bu çağın yaratmış olduğu toplum yapısını, insan tipini, akıl, ilerleme, bilimsel bilgi, özgürlük vb. söylemlerini eleştirmiş ve bu toplumsal düzenden kurtuluşun yollarını aramıştır.

Modern toplum düzeninin çıkış noktası olan Batı'nın modernite sebebiyle hasta düştüğünü, çoktan beri can çekiştiğini, üstelik bunun farkında dahi olmadığından söz eden Nietzsche, Avrupa'nın ölümcül bir hastalığa yakalandığını ve bu sebeple yıkılmak üzere olan bir dünya olduğunu vurgulamıştır. Batı toplumunun hasta toplum olduğunu ileri süren Nietzsche, Batı uygarlığının gevşemişliği sebebiyle tükenmişler toplumunu ortaya çıkardığını ifade etmiştir. Bu toplumu da modern düşüncelere düşkün meleyen koyunların, eşeklerin ve kazların oluşturduğu kalabalığa benzetmiştir (Goyard-Fabre, 2001: 150-152-154). Nietzsche, modern toplumun yaratmış olduğu modern insanı kendi bilincinin farkında olmayan, sıradan bir insan olarak nitelendirmiştir.

Modernliğin eleştirel düşünürü olan Nietzsche'ye göre modern çağın en genel belirtisi, insanın kendi gözündeki saygınlığını kaybetmesidir (Nietzsche, 1997b: 97). Nietzsche'nin düşüncesindeki modern insan, kendisinin farkında olmayan, sorgulamayan, mevcut toplum yapısına itaat eden bir varlıktır. Modern insanın yapıp ettikleri yüzünden insanın insandan nefret eder hale geldiğini ifade etmiştir (Kızılcılık, 2011: 107). Uygarlığın giderek barbarlığa doğru ilerlediğini, bu dönemde huzursuz insanların hiç olmadıkları kadar değerli olduklarını vurgulamıştır (Nietzsche, 2003b: 223).

Nietzsche'ye göre çağdaş yani modern insan, zayıflamış bir kişiliğin acısını çekmektedir. İçgüdülerin tarih yoluyla ortadan kaldırılması ile bireyler soyut varlıklar ve gölgeler haline getirilmektedir. Böyle bir durumda da birey kendi kişiliğini ortaya koymakta cesaret edemediği gibi aydın, bilgin, ozan, politikacı olarak da kendi yüzünü örtüp maskelemektedir. Tarih kültürü ile evrensel kentsoylu giysisinin aynı zamanda egemenlik sürdürdüğünü ifade eden Nietzsche, bu dönemde özgür kişiliklerden söz edildiğini ancak özgürlüğün aksine ürkekçe maskelenmiş evrensel insanların ortaya çıktığını, bireyin kendi içine kapandığını vurgulamıştır. Bu bağlamda özgür kişiliklerin ortaya çıkması, hem sözde hem eylemde doğru

davranışlar sergileyen bireylerin ortaya çıkması için tarihi korumanın bir ödev olduğunu belirtmiştir (Nietzsche, 2003a: 73-75-76).

Batı uygarlığı, insanı kendinden uzaklaştırmıştır. İnsanın uygarlaşması demek, modern kurumlarla birlikte insanın mevcut toplum yapıya uyum sağlaması yönünde normalleştirilmesi demektir. Bu bağlamda Nietzsche, insanın modern dönem öncesinde içgüdülerine göre yaşamakta olan, modern dönemle birlikte ahlak ve politika aracılığı ile içgüdülerinden uzaklaştırılan bir yaşama mecbur edilen varlık haline getirildiğini belirtmiştir (Erkek, 2015: 209). Nietzsche, modernitenin eleştirisini yaparken modern toplumun yaratmış olduğu insan anlayışını eleştirmiştir. Modern dönemle birlikte insanın değersizleştirildiğini, anlamını yitirdiğini, kişinin kendinden uzaklaştığını ve makineleştiğini, modern toplumun araçlarıyla birlikte insanın bu sisteme uyum sağlamak zorunda bırakıldığını ifade etmiştir.

Modernitenin göstergesi, insanın cılızlığı ve gelişmemişliğidir. Batı uygarlığı, her şeye kendini bağımlı kılan kişiliksiz ve tekdüze varlıklardan oluşmaktadır. Bu toplum yapısında herkes vasat bir düzeyde eşitlenmekte ve tekbiçimcilik yayılmaktadır. Nietzsche'nin düşüncesinde modern toplum, yaratmış olduğu bu kitle nedeniyle hasta düşmüştür. Yığın, kalabalık, kitle olarak nitelendirilen modern insan içinde bayağılık bulunduran ayaktakımının özünü oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu kitleler tarafından Nietzsche için yaşamın temeli olan güç istemi ve yaşamın yaratıcı gücü yok edilmiştir. Kitleler parayı Tanrılaştırmışlardır. Çünkü para kitleler için güç, üstünlük, zafer ve nüfuz anlamına gelmektedir (Goyard-Fabre, 2001: 154-155).

Modern toplum yapısındaki birey, parayı üstün kılarak kapitalist sistemin birer parçası haline gelmiştir. Modern toplum, kapitalist sisteme dayanan, makineleşmeyi ön plana çıkaran, insanı da makinenin adeta bir çarkı haline getiren bir düzendir. Bu toplumsal düzende birey, makineleşmeye bağlı olarak insani değerini yitirmiş ve insan kendisine yabancılaşmıştır. Makineleşme sisteminde insan bir araç haline gelmiştir. Bu anlamda makineleşme ile birlikte kitlelerde zayıflık söz konusu olmuştur. Modern toplumun insanlara dayattığı baskıdan söz ederek bu süreçte bireyin birer nesne haline geldiğini belirten Nietzsche, makineleşmenin insani değerlerini yok etmesi sebebiyle insanın bu durumdan kendisini koruması gerektiğini vurgulamıştır. Modern çağın mevcut sisteminin döngüsüne henüz katılmamış insanlardan ise övgü ile söz etmiştir. Bu insanlar henüz bu çarka eklenmemiş ve

kendi yaşamlarını istedikleri şekilde baskı altında olmadan verimli bir biçimde sürdürmektedirler. Nietzsche *İnsanca, Pek İnsanca* (2003b: 222) eserinde günün üçte ikisini kendisine ayırmayan herhangi birinin esasında bir köle olduğunu dile getirmiştir. Bu kişi ister devlet adamı, ister iş adamı, ister bilgin olsun köledir.

Nietzsche'nin modern toplum eleştirilerinden biri de modern toplum düzeninin dayatmış olduğu hakikat anlayışıdır. Nietzsche için tek bir doğru ve tek bir gerçeklik yoktur, yaşam üzerinde yorumlar mevcuttur. Bu anlamda tek bir doğru ve tek bir gerçeklikten söz etmek mümkün değildir. Böyle bir hakikat anlayışına inanmaması sebebiyle çoğulcu bakış açısının gerekliliğinden söz etmiştir (Orkunoğlu, 2007: 201). Çoğulcu bakış açısının gerekliliğini vurgulayan ve tek gerçekliğe inanmayan Nietzsche, modern toplumun ortaya çıkardığı akıl anlayışını, nesnel bilgiyi bu bağlamda nesnellığe dayanan bilimsel bilgiyi savunan pozitivist bilgi anlayışını da eleştirmektedir. Tek bir gerçekliğin olmadığını vurgulayan Nietzsche, bu gerçekliğe ulaşmanın bilgisinin de olmadığını ifade etmiştir. Tek bir gerçeklik olmaması sebebiyle nesnel bir bilgiden söz etmenin mümkün olmayacağını belirtmiştir. Modern toplumdaki akıl, özgürlük, ilerleme anlayışlarını da eleştirel yaklaşan Nietzsche, modern toplumda aklın başat hale getirilmesi ile hakikat, ahlak, bilgi anlayışları çerçevesinde toplumsal düzende yozlaşma meydana geldiğini belirtmiştir.

Nietzsche'ye göre ilerleme modern bir düşünce olmasıyla birlikte aynı zamanda yanlış bir düşüncedir. İnsanlık, modern toplum düzeninde inanıldığı gibi daha iyiye, daha güçlüye doğru bir gelişme göstermemektedir (Nietzsche, 2010b: 7). Nietzsche, Fransız İhtilali'ni insanlığın ilerlemesine olanak sağlayan bir devrim olarak görmemiş aksine, Batı insanının sürüleşmesinin nedenlerinden biri olarak görmüştür (Kızılcı, 2011: 102-103). Nietzsche, modern toplum anlayışının temel argümanlarını eleştirmiş ve bu argümanlardan biri olan ilerleme anlayışını reddetmiştir. Ona göre modern toplumla birlikte insanlık ilerlememiş aksine, makineleşmeyle birlikte geriye gitmiştir. Çünkü, makineleşme sürecine dahil olan insan, tüm bedeniyle birlikte birer makine olarak çalışmış ve onun bir nesnesi haline dönüşmüştür. Makineleşme sürecinde düşünen ve sorgulayan insan yerine, yalnızca çalışan ve bir makine gibi üreten insan vardır.

Nietzsche, Aydınlanmanın tarihsel ilerleme ve akıl anlayışını bir kenara atarak, aydınlanmanın getirdiği dayatmacı düşüncelerin özgürlüğe ket vurduğunu ve üst

insana ulaşmayı engellediğini ifade etmiştir. Bu bağlamda aydınlanmanın merkezinde yer alan akıl ve hakikat kavramlarını problemlili görmüş ve bu kavramların insanı geri plana ittiğini vurgulamıştır (Bozdoğan, 2013: 11). Nietzsche, Aydınlanma ile birlikte insanların özgürleştiğini ve aklın ön plana çıktığını savunan düşünceye karşı çıkmıştır. Aynı zamanda modern toplum anlayışıyla insanların özgürlüklerine ket vurulmuş, insanlar toplumun dayattığı anlayışa itaat etmek zorunda bırakılmış ve böylece üst insana ulaşılmasının önünde bir engel teşkil etmiştir.

Modern toplum yapısı insanlara dayattığı, akıl, özgürlük, ilerleme anlayışı, mevcut kapitalist sistem, din, ahlak olguları ile sürü insan tipini üretmektedir. Sürü insan tipi, modern toplumsal düzende istenen insan tipidir. Çünkü bu insan tipi, sorgulamayan, mevcut düzene itaat eden, kendi değerini yitiren, birer nesne haline gelen sıradan, ortalama, vasat bir insan tipidir. Hristiyanlık, ahlak öğretileri ile bu insan tipinin üretimine ortam hazırlanmaktadır. Bu sebeple Nietzsche Hristiyanlık ve din anlayışını da eleştirmiştir. Çünkü Hristiyanlıkta bireyler arasında eşitlik önemsenir, bu anlamda üstinsanın oluşumu önünde Hristiyanlık engel teşkil etmektedir. Nietzsche *Güç İstenci* (2010c: 155) eserinde ahlakın, sürü insanının işine geldiğini, iyi ve kötü kavramlarını güçsüz insanların değer yargılarına göre belirlendiğini belirterek bu anlamda ahlakın sürü insanının çıkarına olduğunu vurgulamış ve ahlakın eleştirisini yapmıştır.

Sürü insanı, mevcut düzene itaat etmesi sebebi ile kendisini yönetebilecek güçten yoksundur. Bu sebeple sürü insanı kendisini yönetebilecek bir güce ihtiyaç duymaktadır. Modern toplumda bu güç devlettir. Nietzsche devleti, Hristiyanlığın yerine geçen bir put olarak değerlendirerek devletin eleştirisini yapmıştır. Nietzsche, (2005a: 43-44) devleti, iyilerin ve kötülerin de dahil olduğu herkesin kendisini yitirdiği ve herkesin yavaş yavaş kendi canına kıymasına hayat dediği yer olarak ifade etmiş ve devletin bittiği yerde üstinsanın önünün açılacağını belirtmiştir. Devlet, yüce ve soylu olan her şeyi karalayarak, insanları vasat düzeyde eşitleme yoluna giderek tekbiçimliği yaymaktadır. Devlet, ortalama insan yaratarak kendi iktidarını bu insanlar üzerinden sürdürmektedir (Goyard-Fabre, 2001: 162).

Nietzsche modern toplum eleştirisini yaparken Batı uygarlığını, onun dayatmış olduğu düşünceleri ve temelinde oluşturmak istediği insan anlayışını eleştirmiştir.

Modern toplum anlayışı ile birlikte gerçekliğin değerini ve anlamını yitirdiğini belirterek özellikle bu toplumun ileri sürdüğü akıl, özgürlük, ilerleme kavramlarından yola çıkarak din, ahlak, hakikat olgularını, devlet yapısını, bu sistemin meydana getirmiş olduğu düşünemeyen, sorgulamayan, nesneleştirilen, insani değerini yitiren ve yalnızca mevcut düzene itaat eden bireyler ortaya çıkarmasını sert bir biçimde eleştirmiştir. Bu toplumsal düzende insanın değerini yitirdiğini, kendisine yabancılaştığını ve bu düzenden kurtulması gerektiğini vurgulamıştır. Bu düzenden kurtulmanın, yeni bir değer yaratmanın ve var olan koşulların ötesine geçebilmenin yolu olarak da üstinsanı işaret etmektedir. Modern toplumsal düzendeki kurumları eleştirmesindeki temel neden ise bireyin kendi bütünlüğünü gerçekleştirmesinde ve üstinsana ulaşma yolunda engel teşkil etmeleridir. Modern toplumda insanlığa dayatılan düşünceleri eleştirerek yok edilen bireyin değerini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

1.3.NIETZSCHE'DE İNSAN TASAVVURU VE ÖZGÜRLÜK

1.3.1.İnsan Tasavvuru

Nietzsche, modern toplumun değerlendirmesini yaparken modern toplumdaki insan tasavvurunu ele almış ve modern toplumun üretmiş olduğu insan tipini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir.

Nietzsche'de insanlar, gerçekliği görebilme ve bu gerçeklikleri değerlendirebilme açısından üç ana tipe toplanabilir (Kuçuradi, 2009: 25). Nietzsche, üç tip insandan bahseder. Bunlar; sürü insan, nihilist insan ve üst insandır. Sürü insan tipi, modern toplum yapısının ürettiği, mevcut toplumsal düzene itaat eden, sorgulamayan, kendi varlık bilincinin farkında olmayan insandır. Nihilist insan ise, Avrupa'daki koşulların meydana getirmiş olduğu yozlaşmanın bir sonucu olarak toplumsal düzendeki mevcut değerlerin değersizleştirilmesi, hiçbir şeyin değerinin olmaması, hiçliğin meydana gelmesi ve bu anlamda insanın da bir değerinin olmadığı insan tipidir. Üstinsan ise, sürü insan ile nihilist insanın üstünde, var olan değerlerin üzerinde kendisine ait bir değer sistemi oluşturan, sorgulayan, varlığının farkında olan ve Nietzsche'de tüm insanlığın kurtuluşu olan insan tipidir.

Bu insan tipleri ayrı başlıklar altında detaylı bir biçimde izah edilecektir.

1.3.1.1. Sürü İnsan

Sürü insan tipi, modern toplumun mevcut düzene itaat etmesi için ürettiği insan tipidir. Sürü insan tipi, kendi yapıp ettiğini sorgulamayan, kitlelerin peşinden sürüklenen, ortalama, vasat olarak nitelendirilen ve bu anlamda Nietzsche'nin eleştirdiği insan tipidir.

Nietzsche'nin sürü, kalabalık, yığın, zayıf insan olarak tanımladığı insan tipi, kendi gözleriyle göremediği gerçekliği, moralin¹ değer yargılarına göre değerlendiren ve kendisine söyleneni olduğu gibi uygulayan, sorgulamadan itaat eden insan olarak değerlendirilmektedir (Kuçuradi, 2009: 25). Sürü insanı ait olduğu topluluğun değer yargılarına ve düşüncelerine bağlılık gösterir. Bu anlamda kendine ait bir değer sistemi oluşturamadığından özgür değildir.

Sürü insan tipinde eşitlik söz konusudur. Bu sebeple sürüde farklılığa yer yoktur. Sürü insanı kendisinden farklı ve üstün olanı hor görmektedir. Nietzsche'nin *Güç İstenci* (2010a: 156) eserinde belirttiği gibi sürünün içgüdüğü ortayı takdir etmekte ve orta, en yüksek, en değerli olarak değerlendirilmektedir. Sürü insanının ortayı takdir etmesi sebebi ile kendi altındaki insanları olduğu gibi kendisinin üstündeki insanları da kendisine rakip ve zararlı olarak görmektedir. Ortalama insan, kendisi için tehlikeli olabilecek bir özgürlüğü, düzenin kurulması amacıyla bir kenara itmiştir. Bu insan tipi, hiçbir zaman kendi kendine yaşamaya cesaret edemez ve kendi kararını kendisi veremez. Bu sebeple kalabalığın içinde kendini kaybeder. Yaşamakta olduğumuz bu zaman içinde büyük insana yer yoktur (Chaix-Ruy, 2001: 183-184). Sürü insanı bir yasa yaratmanın yerine, başkalarına emir vermek yerine, mevcut düzene tepki gösterip sorgulamak yerine mevcut olan yasaya itaat etmektedir (Nietzsche, 2010c: 156).

Sürüyü belirleyen önemli ilkelerden biri eşitlik ilkesidir. Sürü, bireyler arasında fark gözetilmemesi gerektiğini söylemektedir. Sürü insanı, ancak içinde bulunduğu

¹ “Moral” sözü, Nietzsche’de çoğu zaman olumsuz bir anlam taşımaktadır. Moral, şeylerle ilgili hazır yargılar bütünüdür (Kuçuradi, 2009: 7).

toplumun ya da grubun ona verdiği değer kadar kıymetlidir çünkü sürüde herkes birbirine eşittir (Nietzsche, 2005a: 335). Bu nedenle, sürü insanının biricikliğinin ve kendi başına bir değerinin olması söz konusu değildir. Aksine, sürü içinde biricik ve tek olmak hoşnutsuzlukla karşılaşılır. Sürüde herkes eşittir ve herkes bir diğeri için varlığını sürdürmektedir (Kemaloğlu, 2011: 9). Bu anlamda sürü insanı bir diğeri için varlığına ihtiyaç duyarak yaşamını devam ettirmektedir. Ortada korku söz konusu değildir. Burada insan tek başına olmaması sebebiyle kendisini güvende hissetmektedir. Güvensizlik yalnızca suçluluk durumunda istisnai bir durumdur (Nietzsche, 2010c: 156).

Batı uygarlığında tekbiçimcilik yayılmakta ve herkes vasat düzeyde eşitlenmektedir. Böylece, modern dünyada insanlar birbirine benzemekte ve sürüye dönüşmektedir. Sürü insan tipini oluşturan Batı uygarlığıdır. Batı uygarlığı, sıradan, ortalama, alelade, yaratıcı olmayan ve itaatkar insan tipini üretmiştir. Bu insan tipi, kendi gibi olmayanlara karşı acımasız ve ölçsüz davranış biçimi içerisindedir (Kızılçelik, 2011: 108-109). Sürü insanı kendisini yönetebilme hususunda yeteneksizdir. Bu nedenle bir çobana ihtiyaçları vardır (Nietzsche, 2010c: 158). Sürünün başında bulunan bu kişi sürünün değer yargılarına göre en üst basamakta bulunan kişidir (Kuçuradi, 2009: 30).

Sürü ahlakı, sürü düşüncesinden kaynaklanmaktadır ve bu ahlak sürünün yararınadır. Bu anlamda Nietzsche, sürü içgüdüsündeki eşitlik, fedakarlık gibi sürü için değerli olan düşünceleri reddetmiştir (Aspers, 2017: 218). Nietzsche'ye göre Avrupa'nın bütün ahlakı sürü insanının faydasına sahiptir (Nietzsche, 2010c: 155). Nietzsche, toplumsal yapıdaki insanların sürü içgüdüsünden uzaklaşıp, mevcut değerlerin üzerinde bir değer anlayışı belirleyerek üstinsan olma yolunda ilerlemeleri gerektiğini ifade ederek sürü insan tipini ve bu insan tipinin var olan tüm değerlerini eleştirmiştir.

1.3.1.2. Nihilizm Aşamasında İnsan

Nietzsche, insanı tasavvur ederken modern toplumun insanı değersizleştirdiğini, kendisine yabancılaştırdığını belirtmiştir. Nietzsche, (2010c: 30) modern çağda insanın kendi gözündeki değerini yitirdiğini vurgulamıştır.

19.yüzyıldaki Batı uygarlığı nihilizmin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Batı toplumlarında insanın değersizleşmesinin, aklın egemenliğinin, din ve ahlak

anlayışlarının toplumda yozlaşmaya sebebiyet verdiğini düşünen Nietzsche, yozlaşmanın sonucu olarak da nihilizmi göstermiştir. Nihilizmi bir sebep değil, yozlaşmanın mantığı olarak değerlendirmiştir. Yozlaşmanın ortaya çıkması ile Avrupa'nın nihilizmi yaşadığını belirtmiştir. Nihilizm, en yüksek değerlerin değersizleşmesi, niçin sorusuna cevabın olmaması, her şeyin anlamını ve değerini yitirerek içinin boşalmasıdır. Nihilizm, Avrupa'da insanın değerini yitirmesi sonucunda meydana gelen bir sonuçtur. Batı toplumlarında ahlaka ve dine verilen değer toplumda yozlaşmaya sebebiyet vermiş ve bunun sonucu olarak da nihilizm yani hiççilik ortaya çıkmıştır.

Nihilizmi, insan varlığının şimdiye kadarki değerinin bir sonucu, en üst değerlerin değersizleşmesi, hedefin olmaması ve niçin sorusuna verilebilecek bir yanıtın olmaması şeklinde açıklamaktadır (Nietzsche, 2010c: 23). En yüksek değerler olarak tanınan değerlerin de değersizleştiğini gören insanın da dayanacak bir şeyi olmadığına inanmaktır (Kuçuradi, 2009: 57). Nihil, hiçlik anlamına gelmektedir. Aynı zamanda toplumsal düzendeki hiçbir şeyin değerinin olmadığı, iyi, kötü, doğru, yanlış, Tanrı gibi olguların reddini ifade eden bir kavramdır. Bu anlayışa göre Tanrı ölmüştür.

Mutlak olan varlığa, birliğe ve amaca uygun olan imanın çökmesi ile gerçek dünyaya olan inanç ortadan kalkmıştır. Avrupa'daki nihilizmin sebebi olarak akla olan imanı ve Hristiyan ahlakını göstermiştir. Ahlaki değerlerden ve öte dünyadan kuşku duymak, ahlaki gayenin kaybolmasına ve nihilizmin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu durumda nihilizm, Nietzsche'nin düşüncesinde olumsuz bir durum değil, bir kriz durumudur. Nihilist düşüncesinin temelinde de bu krizden kurtulma çabası vardır (Dok, 2015: 24).

Nietzsche, Batı'da ahlak ve dinin yaygın olan iki değer olduğunu ifade etmiştir. "Dünyanın değerini tamamıyla hayalen uydurduğumuz bir dünyaya dair olan kategorilere göre ölçtük" diyerek, nihilizmin sebeplerinden biri olarak aklın egemenliğini göstermiştir (Nietzsche, 2010c: 28). Aklı rehber alan ahlaki değerler, diğer değerler üzerinde egemen kılınmak istenmiştir. Bu ahlaki değerler yalnızca yaşamda bir rehber değil aynı zamanda bilginin, devletin, toplumun da yol göstericisi haline getirilmiştir. Nietzsche'ye göre Avrupa'daki yozlaşmanın sebebi yaygın olan ahlak anlayışıdır. Çünkü ona göre ahlaktaki iyi ve kötü gibi kavramların içerikleri geçmişte hep zayıf ve güçsüz olanların değer yargıları ile belirlenmiştir. İyi, adil,

eşitlik gibi kavramların sürüden kaynaklandığını ve ahlaki değerlerin böyle oluştuğunu ifade etmiştir. Sürünün, zayıf ve güçsüz olanların yargıları değerler dünyasına nüfuz ederek ahlaki değerleri oluşturduğunu belirtmiştir. Bu sebeple ahlaki değerlerin sürünün yararına olduğunu vurgulamıştır (Orkunoğlu, 2007: 115-116). Nietzsche ahlak ve din eleştirisini yaparken toplumsal düzendeki etkilerine değinmiştir.

Nietzsche'ye göre, erdem, ödev, iyi, merhamet gibi kavramlar genel geçer nitelikte olan ve çöküşü ifade eden kavramlardır (Nietzsche, 2010b: 15-16). Hristiyanlığı acımanın ve merhametin dini olarak nitelendiren Nietzsche, kişinin merhamet duyduğunda gücünden bir şeyler yitirdiğini, merhametin gelişmeyi etkisiz kıldığını, değerlerin yükselişine yönelik içgüdüleri sildiğini ifade ederek merhameti, nihilizmin pratiği olarak değerlendirmiştir (Nietzsche, 2010b: 10). Merhametin, herhangi bir erdemsizlikten daha tehlikeli olduğunu tespit etmiştir (Nietzsche, 2010c: 47).

Kısaca ifade etmek gerekirse Nietzsche, insanın Batı uygarlığında değerinin kaybolduğunu, aklın egemenliğine bağlı olarak ahlaka ve dine verilen önemin artması ile toplumda yozlaşma meydana geldiğini ve tüm bu koşulların nihilizme sebebiyet verdiğini belirtmiştir. Toplumdaki yozlaşmaya bağlı olarak nihilist insanın bir kriz içerisinde olduğunu ve bunu atlatması gerektiğini vurgulamıştır. Tanrı'nın öldüğünü, insanın artık gerçek dünyaya bağlayan bir şey olmadığını ifade etmiştir. Nietzsche (2005a: 69), bütün tanrıların öldüğünü ve artık üstinsanın yaşaması gerektiğini vurgulayarak insanın bu kriz durumundan kurtulması ve üstinsana ulaşması gerektiğini ifade ederek nihilizmi bir geçiş aşaması olarak görmüştür.

1.3.1.3. Üstinsan

Nietzsche'nin insan tasavvurundaki diğer bir insan tipi üstinsandır. İnsanı, hayvan ile üstinsan arasına gerilmiş bir ip örneği ile ifade etmiştir (Nietzsche, 2005a: 31). Başka bir ifadeyle insan, sürü ile üstinsan arasındaki bir aşamadır.

İnsanın hedefi her zaman üstinsana ulaşmak olmalıdır. Bu ise, bireyin sürüden kopması ve yarattığı değerlerle bir yer edinebilmesi ile mümkündür. Nietzsche'ye göre insanların hedefi, üstinsana ulaşmak olmalıdır. Ancak üstinsan, tarihsel bir ilerlemenin sonunda ulaşılması zorunlu olan nihai bir hedef değildir. Herkesin bu hedefe ulaşamayacağını belirten Nietzsche; aynı zamanda üstinsan olmanın

toplumdaki belli bireylere ya da gruplara verilmiş bir ayrıcalık olmadığının da altını çizmektedir. Nietzsche'ye göre, sürü insanın arasından kimilerinin belli psikolojik yaşantılar sonucu nihilist olması ve nihilizmi de aşarak üstinsan haline gelmesi mümkündür. Nietzsche (2005a: 42), sürü insandan üstinsana doğru gerçekleşen değişimi şu sözlerle ifade etmiştir: “Ruhun üç değişimini anlatacağım size: ruhun nasıl deve, devenin aslan, aslanın da en sonu çocuk olduğunu”. Nietzsche'nin bu ifadesindeki deve ile sürü insana, aslan ile nihiliste, çocuk ile de üstinsana gönderme yapılmaktadır. Üstinsana ulaşma aşamasındaki bu adımlar, aynı zamanda Nietzsche'nin insan tipleri arasındaki farklılıkları da göstermektedir. Mevcut toplumsal düzendeki değerleri sorgulamadan kabul eden ve itaat eden sürü insandan ve toplumda meydana gelen yozlaşmanın sebebiyet verdiği nihilist insandan geçerek insanın mevcut değerlerin dışında yeni bir değer yaratarak üstinsana ulaşması gerektiğinin önemini vurgulamıştır.

Nietzsche'nin üstinsan anlayışı, bir evrim sürecinin ardından insanlar arasında ortaya çıkan ve diğer insanların kendisine itaat etmesini sağlayan bir otorite değildir (Nietzsche, 2005b: 14). Üstinsan, hem geleneksel toplumlardaki kurumların ve üretim ilişkilerinin hem de modern toplumla birlikte ortaya çıkan akıl ve bilimsel bilgi anlayışlarının ötesinde kendi varlık bilincinin farkında olan yeni bir öznenin tasarımıdır (Karaismailoğlu, 2006: 32). Bu anlamda Nietzsche, farklı dönemlerde değişen insanı ele almış ve bu dönemlerdeki mevcut toplumsal koşullar içinde insanın yeni bir değer biçimi ortaya koyabilmesinden yani üstinsandan söz etmiştir. Bu süreçte bireyin kendi değerlerini yeniden oluşturma çabası içine girmesinden yani üstinsandan övgü ile söz etmiştir.

Üstinsanın aldığı kararlarda ve davranışlarının temelinde güç istenci vardır. Üstinsan, güce yönelerek içinde bulunduğu toplumdaki tüm insanlar arasında güçlü olmayı başararak, mevcut toplumsal yapı içinde dayatılmış olan hakikatlerden ve toplumsal değerlerden sıyrılarak kendi özgün değerlerini yaratabilen insandır (Çelik, 2013: 134). Üstinsan aynı zamanda var olan toplumun benimsediği değerlerin dışında bir değer benimseyebildiğinden dolayı özgürdür. Çünkü üstinsan, sürü insandan koparak kendi varlık bilincinin farkına varmış ve kendi değerini yaratmıştır (Kuçuradi, 2009: 53).

Nietzsche'ye göre yaratmanın gerçekleşmediği yerde insanın kendisini aşması ve insanın kendisini aşması ile ilişkili olan uygarlığın doğması da söz konusu değildir.

Yaşamı yeniden yaratan insanın tam insan olabileceğini vurgulayan Nietzsche, insanın sürekli değişen, kendi kendini aşan, doğanın yaratıcı amacını özünde yoğunlaştırarak biçimlendiren ve yaratıcı bir eyleme dönüştüren varlık olduğunu öne sürmüştür. Evrenin bütününde oluşumun her yarattığıyla kendini aşan ve daha yüksek bir aşamaya varan varlığın simgesi olarak insan için amaç, en üstün olmaktır. Ancak Nietzsche'ye göre tüm bireyler bu aşamaya ulaşamaz. Diğer bireyler üstinsanın ortaya çıkışındaki birer araç konumundadırlar. Üstinsanın dışında kalan diğer bireylerin yığın olduğunu ifade ederek doğanın asıl amacının bu yığın içerisinden üstinsanı ortaya çıkarmak olduğunu vurgulamıştır (Nietzsche, 2003a: 23-25). İnsan, bir amaç değil aşılması gereken bir varlıktır. İnsanın üstinsan olma yolunda köprü olduğunu ifade eden Nietzsche, insanın bir basamak olduğunu vurgulamış ve insanı aşıp kendi doruğuna çıkan kişilerden övgü ile söz etmiştir (Nietzsche, 2005a: 180-260).

Nietzsche'ye göre, sağlıklı ve güçlü bir çağın ayırt edici özelliği, insanlar arasındaki mesafenin, farklılığın korunması, insan tiplerindeki çoğulluğa izin verilmesi, insanın başkalarına benzemek yerine kendisi olmayı ve başkalarına üstün gelmek isteyişidir (Nietzsche, 2005b: 90). Bu nedenle, sadece soyluların egemen olduğu bir toplumda insanlar birbirlerine eşit kabul edilmeyecekler, bunun yerine, değerlerine göre sınıflandırılacaklardır. Bu düzende insanlar arasındaki sıralama, sürüden üstinsana, daha aşağı olandan daha yüksek olana doğru gidecektir (Kemaloğlu, 2011: 29).

Hristiyan düşüncesini ve ondaki Tanrı olgusunu reddeden Nietzsche, insanın üstinsana ulaşma yolundaki engellerden biri olarak Tanrıyı görmektedir. Tanrıya inanış ile birlikte insan gerçek dünyaya yöneldiğini ve görünen dünyaya ilişkin davranış sergilemeyerek üstinsanın önünde engel teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Nietzsche, *Ecce Homo* (2011: 34) eserinde bugüne kadar varoluşa karşı olan en büyük itirazının Tanrı olduğunu vurgulamıştır. Nietzsche'nin düşüncesinde tarihin sonu anlayışı Tanrı'nın ölümüne ve son insanın serüvenine dönüşmektedir. Zamanın sonunu alıp, yerini üst insanın müthiş sıçrayışına bırakmıştır. Nietzsche'de krizi ortaya çıkaran şey, Tanrı'nın ölümüdür. Tanrının öldüğünü ilan ederek toplumda bir sahipsizlik durumunun ortaya çıktığını, Tanrının kurtarıcı rolünün de bittiğini ve toplumun uzlaşacak her şeyden yoksun bir duruma geldiğini belirtmiştir (Bozdoğan, 2013: 10). Tanrının ölümü ile insanın üstinsana ulaşabilmesinin önündeki engelin

kaldırılmış olduğundan söz etmiştir. Çünkü ona göre, kişinin üstinsana ulaşması yolundaki en büyük engel Tanrı'dır. Tanrı'nın ölümü ile bu engel ortadan kalkmıştır. Nietzsche, insanlar arasındaki çatışmanın, acının ve adaletsiz davranış biçimlerinin Tanrı'ya mal edilmesini doğru bulmadığını ifade ederek insanın varlık sürecini ve kendisini anlayabilmesi için Tanrı'nın ölümünün bir mecburiyet olduğunu belirtmiştir (Nietzsche, 2005b: 16-17). Tanrı'nın yok olması, üstinsanın kendini gerçekleştirmesine imkan sağlayacaktır. Yığın, yüksek insan diye bir şeyin olmadığını, Tanrı önünde herkesin eşit olduğunu kabul ederken; yüksek insan için Tanrı ölmüştür ve yığın ile eşit olmak istememektedir. Yüksek insanlar için Tanrı'yı en büyük tehlike olarak görmüş ve Tanrı'nın ölümü ile üstinsanın yaşamasını istemiştir (Nietzsche, 2005a: 263). Üstinsana ulaşma yolunda Tanrı'yı bir engel olarak gören Nietzsche (2010a: 14), insanın kendi davranışlarını yönlendirebilecek düzeyde olması sebebiyle Tanrıya ihtiyaç duymadığını belirtmiş ve Tanrı'nın öldüğünü ifade etmiştir. Ancak Tanrı'nın ölümünün bir zafere dönüştürülememesi durumunda bu kaybın bedelinin ödenmek zorunda kalınacağından söz etmiştir.

Ortaçağda kilisenin gücünü kaybetmesi ve ekonomik sistemin tarımsal üretimden sanayiye dayalı üretime geçilmesi ile birlikte toplumsal yapıda değişiklikler meydana gelmiş ve bu süreçte bireyin kendi değerlerini yeniden oluşturma çabası içine girmesinden yani üstinsandan övgü ile söz etmiştir (Karaismailoğlu, 2006: 32). İnsanın hedefinin üstinsana ulaşmak olduğunu vurgulamış ancak sürü insanı da soylu insanı da yaşam için gerekli görmüş ve yaşamın devamlılığı için bu iki insan tipi arasındaki çekişmenin de gerekli olduğunu belirtmiştir. Yaşam için bu iki insan tipinin de gerekli olduğunu vurgulayan Nietzsche, bu bağlamda herkesin soylu olması gerektiğini ya da sürü insanının olmaması gerektiği yönünde bir çıkarımda bulunmamıştır (Kemaloğlu, 2011: 29).

Son olarak Nietzsche, insanı kirli bir ırmak olarak değerlendirmiş ve bu kirli ırmağı da içine alarak bozulmadan kalabilmesi için engin bir denize ihtiyaç olduğundan söz etmiştir. Bu deniz de evrenin özü olarak nitelendirdiği ve evrenin amacını oluşturduğunu düşündüğü üstinsandır (Nietzsche, 2003a: 26).

1.3.2. Nietzsche'de Özgürlük

Nietzsche, özgürlük anlayışını insan tasavvuru üzerinden değerlendirmiştir. Bu bağlamda sürü insanı ve üst insan tipleri üzerinden özgürlük ile ilgili görüşlerini ifade etmiştir.

Özgürlük, insana ait bir özelliktir. Nietzsche, özgürlük kavramını değerlendirirken onu insana ait bir özellik olarak ele almış ve insan tasavvuru bağlamında özgürlüğü değerlendirmiştir. İnsanın özgür olabilmesi için öncelikle sürü ile bağlarını koparması gerekmektedir. Çünkü sürü insan; kendi varlık bilincinde değildir, içinde yaşadığı toplumun değer yargılarını sorgulamadan itaat eder, onun yerine düşünen ve karar alan birileri vardır. Bu sebeple sürüde herhangi bir özgürlükten söz etmek mümkün değildir. Sürü ile bağıyı koparan ve nihilizm aşamasına geçen insan özgürlüğün ilk adımını atmış demektir. Sürü ve nihilizm aşamalarını geçerek üstinsan olma yolunda ilerleyen kişi artık özgürdür.

Nietzsche'ye göre özgürlük, kendinden sorumlu olma istencine sahip olma duygusudur. Kendi düşüncesi ve davası için başta kendisi olmak üzere insanlığı ve yaşamın kendisini feda etme düşüncesidir. Özgürlüğün tüm içgüdüleri üzerinde egemen olmasıdır. Özgürleşmiş insan, Hristiyanlığa, sürü insanına, tane savaş açmış insandır (Nietzsche, 2005b: 91-92). Özgür insan, kendi varlığını sorgulayabilen, kendi değerlerini yaratabilen, herhangi bir düzene itaat etmek zorunda olmayan kişidir. Özgür insan, uzun ve kırılmaz isteklerin, aynı zamanda kendi değer ölçüsünün de sahibidir (Nietzsche, 2010a: 82). Özgürlük, kişinin kendisine ait bir değer yaratması ve bu değerlere göre yaşamasıdır. Sürü insanının ise her zaman nasıl yaşaması gerektiğini buyuran çobanları yani Tanrı veya toplumun önde gelen bireyleri vardır. Çobanların buyruklarına göre yaşayan sürü insanı, hiçbir zaman kendi iradesiyle hareket etmez, başkalarının fikirleri ve kuralları altında yaşamaya devam eder. Sürü insanının zayıflığı buradan kaynaklanır, fakat sürüye dahil olan kişi bu zayıflığın farkında değildir. İnsanların çoğunluğu, farkına varmasalar da, sürüce bir yaşam sürmektedirler (Kemaloğlu, 2011: 8). Bu nedenle sürü insanda özgürlükten söz etmek mümkün değildir. Çünkü sürü insan adına düşünen, onu yöneten, nasıl yaşaması gerektiğini, hangi değerleri benimsemesi gerektiğini söyleyen birileri vardır.

İnsan, kendi kendine yetme, kendine güvenme duygusunu dile getirmektedir (Nietzsche, 2010a: 96). Özgür insan, merhamet istemez. Özgür insan, kendi

içgüdülerine göre bir yaşam sürdüğünden kuvvetli bir kişiliğe sahiptir. Bu sebeple merhamet, özgür insan için utanç kaynağıdır (Steiner, 2004: 81).

Nietzsche'nin felsefe anlayışındaki özgürlük kavramı, insandaki en temel içgüdü olarak ele alınmaktadır. Onun düşüncesindeki özgürlük anlayışı toplumsal ve politik bir muhtevanın dışında kişiler üzerinden değerlendirilmiştir. Şöyle ki, kişinin sürüden koparak kendini aşması, mevcut değerlerin dışında yeni bir değer sistemi oluşturarak başta kendi yaşamı olmak üzere toplumsal yaşamı değiştirebilecek güce sahip olması, kişinin özgür olduğunu göstermektedir.

Özgürlüğün gerçek anlamdaki karşılığı güce erişmek yani iktidar olmaktır. İnsan olmanın niteliğini belirleyen şey de bu çerçevede onun sahip olduğu güçtür (Özdemir, 2013: 999). Bu ifadeden yola çıkılarak gücü elinde bulunduran kişinin özgür olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu anlamda Nietzsche, özgürlük kavramını iktidar ve güç odağında değerlendirmiştir.

Modern toplumla birlikte ileri sürülen eşitlik, adalet, özgürlük gibi kavramlar sürü insan tipini yaygınlaştırmaktadır. Modern toplumdaki özgürlük, bu anlamda sürü insan tipini yetiştirmek için kullanılan bir araç haline getirilmiştir. Demokrasi, liberalizm, sosyalizm gibi modern toplumun ürettiği kavramlar eşitliği ön plana çıkarmakta ve sürü ahlakına hizmet etmektedir. Sürü insan tipinin başat ilkesi olan eşitlik kavramı ile bireyler eşit hale getirilerek farklılaşmanın önüne geçilmekte ve kendi değerlerini yaratabilecek özgür bireylerin önünde engel teşkil etmektedir. Modern toplumlardaki özgürlük anlayışına eleştirel yaklaşan Nietzsche (2005b: 96), modern toplumlarda özgürlük kavramının yanlış bir şekilde ele alındığını ifade etmiştir. Modern toplumlardaki özgürlük anlayışı, içgüdü yozlaşmasının bir göstergesidir. Çünkü modern toplumda bağımsızlık, özgürce gelişme, aldırmazlık ve sorumsuz bir şekilde yaşamak, özgürlük olarak değerlendirilmektedir.

Modern toplumdaki sürü insanı sorumlulukların paylaşıldığı, farklılıkların ortadan kalktığı, sorumsuz ve rahat bir yaşamın özgür bir yaşam olduğunu ileri sürerken, Nietzsche sürü insanın özgürlük anlayışının aksine herkesin kendi işini yaptığı ve sorumluluklarını başkalarıyla paylaşmadığı, daha zor bir yaşamın özgür bir yaşam olduğundan söz etmiştir (Kemaloğlu, 2011: 29). Özgürleşmiş insanı, yalandan, ideolojiden kurtulmuş insan olarak değerlendirmiştir (Horkheimer-Adorno-Gadamer, 2001: 206).

Kısaca belirtmek gerekirse, modern toplumun yarattığı sürü insanın içinde bulunduğu koşullarda özgür olmadığı, kişinin özgür olabilmesi için öncelikle sürüden bağı koparmasını gerektiği ifade edilmiş olup özgürlük, gücü isteme ve onu elinde bulundurma ile izah edilmiştir.

1.4. NIETZSCHE’NİN AHLAK VE HAKİKAT KAVRAMLARINA GÜÇ İSTEMİ BAĞLAMINDA BAKIŞI

1.4.1. Ahlak Yorumu

Nietzsche’nin felsefe görüşünün temelinde modern toplum eleştirisi vardır. Modern toplumda yozlaşmanın olduğunu gözlemleyen Nietzsche, Batı toplumlarında benimsenen Hristiyan inancının ve buna bağlı olarak sürü ahlakının toplumda yozlaşmaya sebebiyet verdiğinden söz etmiştir. Hristiyan inancını ve ahlak anlayışını sürü insanın yararına olduğunu belirterek reddeden Nietzsche ahlakı, (2010c: 202) sürü bilincinin felsefe ve dine aktarılması olarak değerlendirmiştir.

Modernleşme ile birlikte daha önceki dönemlerde egemen bir güç olan kilise gücünü kaybetmiş ve buna bağlı olarak otoritede boşluk meydana gelmiştir. Modern dönemde mutlak hakikat ve nesnel bilgi anlayışı yıkılarak yerine yenileri getirilmiştir. Modern dönem öncesinde önemli olan gerçek dünya iken, modern dönemle birlikte gözle görülebilir dünya dışındaki gerçek dünya yalan dünya olarak nitelendirilmiştir (Nietzsche, 2005b: 14). Nietzsche, dünyayı gerçek ve görünen olarak ayırmanın çökmekte olan bir yaşamın belirtisi olduğunu ifade etmiştir (Nietzsche, 2012: 26). Bu nedenle Hristiyanlığın toplumda yozlaşmaya neden olduğunu düşünmektedir. Ona göre görünür olan dünya biricik dünyadır. Nietzsche için önemli olan görünen dünyadır. Görünen dünya dışındaki gerçek dünya onun için yalandır. Bu dünyanın yalanlarını ifşa etmek için de Tanrı’nın ölümünü ilan etmiştir. Görünen dünya dışındaki öte dünyayı reddeden Nietzsche, Tanrının önünde eşit olma düşüncesini öte dünyada eşit olmayla eşdeğer görmüş ve yaşanan gerçek dünyada eşit olmayanlara diğer dünyada Tanrı önünde eşitlik vaat edildiğini belirtmiştir. Diğer dünyadaki eşitlik düşüncesi ise gerçek dünyada bireyleri pasifleştirmekte ve diğer dünyayı beklemeye yöneltmektedir. Bu sebeple Tanrının ölümünü üstinsanın yani kendisine ait bir davranış biçimi oluşturan, mevcut değerlerin üstüne çıkararak

kendini var eden insanın önünü açan olumlu bir etken olarak değerlendirmiştir. Tanrı önündeki eşitlik anlayışı ile insan pasifleştirilmiştir. Oysa Nietzsche, yaşamı eylem ve eyleyen olarak tanımlayarak insanı aktif bir özne olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple toplumun mevcut değerler sistemini benimseyen ve bunun ötesine geçemeyen köle ahlakını benimseyen Hıristiyanlığı ve Hıristiyanlığın değerlerini reddetmiştir. Böyle bir anlayışı benimseyen insan tipini alt edilmesi gereken bir varlık olarak görmüş ve üstinsanı öğretmeye çalışmıştır (Nietzsche, 2005a: 19). Nietzsche, Hıristiyanlığı üstinsanın gelişimi yönünde engel olarak görmüştür. Hıristiyanlık ile bireylerin yeni değerler benimsemesi engellenmiş, mevcut değerler bireye dayatılmış ve birey bu değerlerin bir parçası haline getirilmiştir (Karaismailoğlu, 2006: 39).

Mevcut değer yargılarının, her dönemde farklı yorumlanması sebebi ile dönemin değer yargıları her dönemde değişiklik göstermektedir. Değişen şey, değerlerin kendisi değil, onu algılama ve yorumlama biçimidir. Ahlak, iyi ve kötü olarak nitelendirilen tüm değerlerin toplamıdır. Nietzsche de insandaki güç duygusunu, güç istemini yani gücün kendisini yükselten her şeyi iyi olarak nitelendirirken, zayıflıktan doğan ve zayıf olan her şeyi de kötü olarak nitelendirmiştir. İyi ve kötü kavramlarının ne anlama geldiğinin ötesinde, neyin iyi ya da neyin kötü olarak değerlendirileceği konusundaki asıl sorunun hangi tip insanın daha yüksek değerli olduğu, yaşamaya daha değer olduğu, geleceği daha sağlamdır diye yetiştirilmesi gerektiği sorunudur (Nietzsche, 2010b: 6-7).

İyi ve kötü kavramlarının içeriğinin, neyin iyi ya da neyin kötü olduğunun geçmiş dönemde zayıf ve güçsüz insanlar tarafından belirlenmesi sebebiyle iyi, adil, eşitlik gibi kavramların sürüden kaynaklandığını ve bu değerlerin ahlakı oluşturduğunu belirtmiştir. Bu nedenle de Avrupa toplumunun ahlakının, sürü insanın işine geldiğinden söz etmiştir. Güçlülerin gelişmesini etkilemek için ahlak kavramı güçsüzler tarafından uydurulmuştur. Ahlak, sürünün hükmeden sınıfa karşı duyduğu kindir. Yapılması gereken şey mevcut ahlaki değerlerin dönüşümünün gerçekleştirilmesidir. Yani neyin iyi neyin kötü olduğu ezilenlerin ve güçsüzlerin ahlaki değer yargılarına göre değil egemenlerin ve güçlülerin güç kudretine göre belirlenmelidir. Bu bağlamda egemen ve güçlü olan iyi ve güzel olarak değerlendirilmeli, güçsüz ve zayıf olanlar ise kötü ve çirkin olarak görülmelidir.

Güçlünün her yaptığı şey doğru, güçsüzün yaptığı ise yanlış olarak değerlendirilmelidir (Orkunoğlu, 2007: 116).

Nietzsche ahlakı, gücü elinde bulundurmayan insanlar tarafından ortaya atılan bir kurmaca olarak değerlendirmiş ve bu sebeple gücü elinde bulunduran güçlü insanların herhangi bir taktiğe ihtiyaç duymadığını belirtmiştir. Ahlaki olgunun içinde yer alan iyi ve kötü kavramlarının gücü elinde bulunduramayan insanlar tarafından güce erişebilmek amacıyla uydurulan yalanlar olduğunu ifade etmiştir. Nietzsche'ye göre ahlak, gücü elinde bulundurmayan insanların yani kölelerin bir başkaldırısıdır. Ona göre bu başkaldırı, kölelerdeki hınç duygusunun olumluyu yaratmasıyla başlamaktadır. Köleler, güç sahibi olabilmek adına eşitlik düşüncesinin adalet olduğunu vurgulamış ve böylelikle güçlüler gibi davranmadan gücü elinde bulundurmaya ve güçlülerde var olan tüm değerlere ortak olmaya çalışmışlardır (Nietzsche, 2010c: 118-122, 471, 544-546). Bu görüşlerine dayanarak Nietzsche soyluluğu, güç istencine sahip olan ve bunun farkında olan, kölelerin ahlakı uydurması gibi herhangi bir kurmacaya yönelmeden çalışarak soylu insan tipinin yükselişini sağlayan nitelikli insanlar olarak tanımlamıştır (Özdemir, 2013: 999). Güçlünün değer yargılarının kabul ettirilebilmesi için kitlelere savaş açılması gerektiğini savunur. Her yerde ortalama insanın dolaştığını ve aşağı insanların egemenliğinden yana işlediğinden yakındır. Bu nedenle daha yüksek insanların kitleye karşı savaş ilanını gerekli görmüştür (Orkunoğlu, 2007: 117).

Ahlakı, soylu olmayanlar tarafından üretilen bir kurmaca olarak değerlendirmiş, ahlakı iyi ve doğruyu, kötü ve yanlış toplumsal yapı içerisinde ahlakın anlam bozulması yönünde değişime uğradığını ifade etmiştir (Nietzsche, 2010a: 39-69). Avrupa'daki yozlaşmanın sebeplerinden biri olarak ahlakı görmüştür. Nietzsche, ahlaka ilişkin değerlendirmede bulunurken ahlakın başta insanı olmak üzere toplumu denetim altına aldığını belirterek ve ahlakı eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Bu anlamda ahlakı, toplumu yönlendirmek adına kurgulanmış bir düşünce olarak değerlendirmiştir. Ahlakın, insanın varoluşsal yapısına uygun olmayan, doğasından uzak bir yaşam biçimini insana dayattığını belirtmiş ve bu nedenle yaşam içindeki bireyin özgür kılınabilmesi için ahlakın yok edilmesi gerektiği fikrini savunmuştur. Bu sebeple yaşamın ve gelişmenin önünde ahlakı bir engel olarak görmüştür (Erkek, 2015: 203). Hayatı kurtarmak için ahlak

reddedilmelidir çünkü ahlak, hayatın reddidir. Hayat, iktidara ve güçlü olmaya yönelik iradedir. Bu nedenle hayatı reddeden ahlakı eleştirmektedir. (Orkunoğlu, 2007: 116). Ahlakı reddeden Nietzsche (2012: 79), kişinin ahlaki bir amacının olmasındansa hiçbir amacının olmamasını yeğlediğini ifade etmiştir. Modern toplum anlayışı ile Hristiyanlığa ve Batı sistemine dayanan sürü ahlakının ortaya çıkışını eleştirmiş, bunun sonucu olarak insanın zayıfladığını, insanın var olan gücünü kaybederek toplumda yozlaşmaya sebebiyet verdiğini vurgulamıştır. Hristiyan ahlakını *decadence* ahlakı olarak nitelendirmiş ve bunu yadsımıştır. Nietzsche, (2011: 113) insan türüne bir değer biçmek için, onun varlığının nelere malolduğunu ve varoluş koşullarını bilmek gerektiğini ifade ederek iyilerin varoluş koşulunun yalan olduğunu belirtmiştir.

Nietzsche'nin ahlaka bakış açısında, birbirine tamamen zıt iki ayrı yaşam öğretisine sahip iki tür ahlak anlayışı vardır. Bunlar köle ahlakı ve efendi ahlakıdır. Köle ahlakı, Hristiyan inancının ortaya çıkardığı sürü insanı ifade ederken efendi ahlakı da üstinsanı ifade etmektedir. Nietzsche'nin bu ayrımının temelinde insan anlayışı yatmaktadır. Ahlaki olarak nitelendirilen iyi ve kötü kavramları soylu ve aşağı ile aynı anlamı taşımaktadır. Soylu olan iyi, aşağı olan ise kötüdür. Efendi ahlakına göre yaşayan kişi, kendisine yararlı olanı iyi, zararlı olanı ise kötü olarak nitelendirerek iyi ve kötüyü kendisi belirlemiş olur ve bir diğerrinin onayına ihtiyaç duymaz. Efendi ile köle arasındaki belirgin ayrımlardan biri budur. Efendi ahlakı ile köle ahlakını benimseyen insan arasındaki bir diğerr ayrım, efendinin yaşamdaki olumsuzlukları kabul ederek buna karşı dirençli olması, kölenin ise bu olumsuzluklardan kaçarak yaşamdaki gerçekleri görmezden gelmesidir. Köle, yaşamdaki gerçekleri görmezlikten gelerek öte dünya fikrini benimser ve Tanrı ile yaşamdaki zorluklarla baş etmeye çalışır (Kemaloğlu, 2011: 17-18).

Gücü, efendi ahlakı ile ilişkilendirmiş ve efendi ahlakını güçlünün ahlakı olarak değerlendirmiştir. Ona göre efendi ahlakının kendisini gerçekleştirebilmesi için yalnızca güce ihtiyacı vardır. Bu anlamda güçlü insan; özgürlüğünü sağlayan, gelişimine yol açan ve bunu destekleyen, yaşamı daha da olumlu hale getiren, kendisine yarar sağlayan tüm düşünceleri iyi ve yararlı görmektedir. Bunun aksine gelişimine engel teşkil edecek ve özgürlüğünü kısıtlayacak her düşünceyi de kötü ve yararsız olarak görüp reddetmektedir (Sevinç, 2007: 30). Sürü insanının benimsediği

köle ahlakını da zayıf ve güçsüzlerin ahlakı olarak nitelendirmiştir. Ona göre sürü insan, güçlü olanı yani soylu olanı kendisine benzetmeye çalışması sebebiyle güçlü olanların erdemini kötü olarak değerlendirmiştir (Erkek, 2015: 204). Köle ahlakı, bireylere özgeci olmayı öğretir. Birey kendini değil, içinde bulunduğu topluluğu düşünmek zorundadır. Bu durumda, yararlı ile zararlı olan arasında yapılabilecek herhangi bir ayırmada, bireyin kendi menfaati söz konusu değildir. Köle ahlakı bireye, içinde bulunduğu toplumun ya da topluluğun menfaatlerine göre hareket etmesini söyler. Önemli olan, eylemlerin sonucunun sürü için faydalı olmasıdır (Nietzsche, 2005b: 86). Nietzsche, Hristiyan ahlakını ve buna benzer nitelikleri taşıyan her türlü ahlakın eleştirisini yapmıştır. Hristiyan ahlakı, bireylere bu dünyayı bir yanılgı olarak göstermekte ve bireylerin bu dünyada etkin olmalarının önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle ahlakın temel aldığı içgüdüler çöküntü içgüdüleridir. Çöküntü içgüdüleri olarak ifade edilen şey de köle ahlakını benimseyen insanların, soyluların yani güç sahibi insanların ahlakına egemen olabilme çabalarıdır (Becermen, 2009: 27-28).

Nietzsche'ye göre ahlak, kişinin kendisini bir birey olarak düşünmeden sadece kurallara uymasını istemektedir. Bu bağlamda en ahlaklı olan kişinin yasalara her koşulda en çok boyun eğen ve törelere kendini en çok feda eden kimse olduğunu ifade etmektedir. Böyle bir ahlak anlayışına uygun yaşayan bireyler, yaşamı suç ve ceza düzeni olarak kavrarlar. Nietzsche'ye göre, bu durum delilik ile eşdeğerdir ve bu deliliğin en uç noktası da yaşamın kendisini tamamen bir ceza olarak görmektir (Nietzsche, 2001a: 18-21). Yaşamı kaçınılmazcasına başına gelmiş bir ceza olarak gören birey, yaşamın kendi dışında olduğunu düşünür. Bu delilikten kurtulmak ise, ancak bireyin kendini aşmasıyla mümkündür (Kemaloğlu, 2011: 20). Köle ahlakının bireyi mevcut toplumsal yapıya bağlı kıldığını, bireyin kendisinin ve yapabileceklerinin farkında olmasını engellediğini belirterek kişinin kendisini aşabilmesinin önünde engel teşkil eden ahlakın ortadan kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır (Nietzsche, 2010a: 27).

Nietzsche'nin ahlak analizinde Batı sistemine dayanan Hristiyan ahlakının eleştirisi söz konusudur. Hristiyan ahlakının köle ahlakı sistemine dayandığını, bu ahlak sisteminde iyi ve kötü olarak nitelendirilen davranış biçimlerinin mevcut olduğunu belirtmiş ve bu sebeple köle ahlakını aşabilmenin yolu olarak yaşamı, iyinin ve kötünün ötesine taşımak gerektiğini ifade etmiştir (Erkek, 2015: 209).

Nietzsche'ye göre gerçeklik, iyiliksever içgüdülere gerek duymaz. Onun için iyimser de kötümser kadar yozlaştırıcı, belki daha da zararlıdır. İyileri, hem doğrunun hem de geleceğin sırtından yaşamlarını sürdürdüklerini belirterek onları en zararlı insan türü saymıştır (Nietzsche, 2011: 114). *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te (2005a: 168) de kendilerine iyi diyen insanları sinek benzetmesiyle ifade etmiş ve iyilerin en zehirli sinek olduklarını, masumluk içinde soktuklarını ve yalan söylediklerini söylemiştir.

Nietzsche'ye göre din, ayaktakımı işidir. "Dindar birine dokunduğumda ellerimi yıkamam gerekir" ifadesiyle dine karşı eleştirisini betimlemiştir. Ermiş biri olmaktansa soytarı olmayı yeğlediğini, ermiş insanların yalan olan tüm değerleri doğru olarak öne sürdüklerini belirtmiştir (Nietzsche, 2011: 111). Bu sebeple köle ahlakının temelini oluşturan Tanrı fikrinden yola çıkarak dinin eleştirisini yapmıştır.

Nietzsche, insanların her türlü iyi ve kötü olarak nitelendirdiği davranışların kararını kendi kendilerine verdiklerini, bunları almadıklarını, bulmadıklarını ya da bunların gökten insanlara inmediğini belirtmiştir (Nietzsche, 2005a: 79). Buna rağmen insanlar, ahlak kurallarını kendilerinin koyduklarını fark etmeden, onları daha büyük bir güç tarafından kendilerine gönderilmiş kurallar bütünü olarak görmeye eğilimlidirler. İnsanlar, sahip oldukları bu yaratıcı yanlarını görmediklerinden dolayı böyle bir yanılsama içindedirler. Bu yanılsama da ahlakı, zamansız, mekansız ve genel-geçer bir güç haline getirir. Bu yüzden insanlar itaat ederler, çünkü ahlaklı insan ya da sürü insanı kendine değil, hep kendi dışında olduğuna inandığı güçlere itaat etmeye eğilimlidir. Nietzsche, ahlaklılığın törelere itaat etmekten başka bir şey olmadığını belirtmektedir. Töreler ya da gelenek ne olursa olsun onlara itaat etmek gerekir. Böylece en ahlaklı kişi, töreye ya da geleneğe en çok bağlı olan kişidir. Töre ya da gelenek ise bize yararlı olduğu için değil, bize emrettiğinden dolayı itaat ettiğimiz bir otoritedir (Nietzsche, 2001a: 17-18).

Köle ahlakı, modern toplumlarda bireyleri ehlileştirmek, sürüleştirmek için bir araç olarak kullanılmaktadır. Böylece bireyler, kendi potansiyellerini gerçekleştirmek ve kendilerine özgü olanları bulmak yerine, birer sürü üyesi olarak, herkesin yaptığını yapmaya, herkes kadar bilmeye ve herkes kadar yaşamaya zorlanır. Bu bireyler, iktidarın, devletin ya da genel olarak sürüleştiren bütün güçlerin güdümü altında yaşarlar (Kemaloğlu, 2011: 19). Köle ahlakının temelinde hınç duygusu bulunmaktadır. Köle ahlakına sahip kişilerin davranış biçimlerinin kabul edilmediğini, hınç duygusu ile başkaldırıda bulunduklarını ve yeni değerler ortaya

koymaya başladıklarını ifade edilmektedir. Ona göre köle ahlakını benimseyen insan tipi, kendisinin dışında olan ve kendinden olmayan farklılıklara hayır demesi yaratıcı eylemde bulunduklarını göstermektedir. Nietzsche, köle ahlakına sahip bireylerin yaratıcı eylemlerinin temelinde hınç duygusunun olduğunu ifade etmiştir (Sevinç, 2007: 32).

Nietzsche ahlak olgusunu değerlendirirken ahlaka eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşmıştır. Ahlakın, kişiyi kendi iradesinin dışında toplumda var olan değerleri benimsemesi ve farklı düşünceleri engellemesi sebebiyle sürü insan tipini yarattığını belirterek ahlakın, köle ahlakına sahip sıradan, vasat olarak nitelendirilen sürü insanlar tarafından anlaşılabilir olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple ahlakı eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Nietzsche, bugüne dek insanoğlunu ahlaklı kılacağım diye kullandığı araçların tümü, temelden ahlaksız bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir (Nietzsche, 2012: 53). Ona göre ahlaki bir davranış olarak kabul edilen davranışlar esasında ahlaksız bir davranışa tekabül etmektedir. Nietzsche bu düşüncesi ile ahlaki değerleri yaratan davranışların, ahlak dışı amaçlar ve davranışlar tarafından biçimlendirildiğini ifade etmiş, ahlaki olan ve ahlaki olmayan davranışların bu sebeple birbirine eşit olduğunu belirtmiştir.

Nietzsche, Hristiyan ahlakını ve eşitlik anlayışını benimseyen sosyalizmi, bireyleri itaat altına alan, sürü insan tipi yetiştiren öğretiler olarak nitelendirmiş ve bu anlamda eleştirmiştir. Hristiyanlığı statüyü, sınıfı ve kurumların geçerliliğini ortadan kaldırmak isteyen sosyalist bir öğreti olarak nitelendirmiştir. Bu öğretiye sahip kişilerin kendileri için yaratılan değerleri kabul ettiklerini, bir birey olarak var olamadıklarını, bu değerler sistemini benimseyen ve itaat eden bireylerin birbirine benzediğini, farklılık yaratabilecek cesaretlerinin olmadığını, bu sebeple de güçsüz olduklarını ifade etmiştir. Dolayısı ile güç istemi, gücü elinde bulunduranlara yöneltildiğinde diğer kişilerin, gücü elinde bulunduranlar tarafından oluşturulan ahlaki değerlere itaat etmeleri istenmiş ve böylece herkes tarafından benimsenen kolektif bir ahlak anlayışı ortaya çıkmıştır. Böylece kolektif olarak yaratılan ahlak, diğer insanlar üzerinde etkide bulunarak sürü insan tipinin ortaya çıkmasına temel teşkil etmiştir (Aspers, 2017: 217).

Nietzsche, yaşamı güç istenci olarak ele almıştır. Ona göre insan yaşamını belirleyen şey güç istemidir. Bu sebeple insan yaşam içerisinde bu gücü ortaya çıkarabilmelidir. Bu nedenle birey kendisine yapmaktan sakınca duyduğu tüm

davranışları karşısındakine yapmaktan herhangi bir çekince duymamalıdır. Birey bunu ahlaka uygunluktan ya da ahlaksız bir davranış sergileme amacı ile değil yaşam içinde var olduğundan dolayı yapmaktadır. Çünkü insanın doğasında var olan asıl öge güç istemidir. Bu nedenle birey var olan gücünü ortaya koyabilmek için ahlakın övdüğü, ahlaklı olmanın gerektirdiği doğruluktan vazgeçmeli ve ahlaka bağlı olmayan, onun dışında bir erdem geliştirmelidir. Nietzsche, ahlakı üstinsanın önünde bir engel olarak görmüştür. Bu sebeple ahlakın mevcut alanının daraltılması ile birlikte bireylerde var olan güç isteminin ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Ona göre ahlakın asıl konusu da bireylerdeki güç istemini ortaya çıkarmaktır (Sevinç, 2007: 17).

1.4.2. Hakikat ve Güç Yorumu

Değişen toplum yapısı ile birlikte meydana gelen toplumsal değişimler bağlamında hakikat ve güç yorumunda bulunan Nietzsche, modern toplumun getirmiş olduğu değer yargılarını sorgulamıştır. Modern toplum anlayışının getirmiş olduğu, ahlak ve hakikat değer yargılarını eleştirerek, bu anlayışların bireyin kendi bilincine ulaşması yolunda engel oluşturduğunu belirtmiştir. Hristiyan ahlakının ortaya çıkardığı değerler sürü insanını yaratmış, kendi belirledikleri anlayışlara göre bireyi şekillendirerek tahakküm altına almış ve insanı geri plana itmiştir.

Modern toplum anlayışına göre tek bir hakikat ve tek bir gerçeklik vardır. Nietzsche, bu anlayışı reddederek tek bir gerçekliğin olmadığını, birin her zaman haksız olduğunu, hakikatin iki ile başladığını belirtmiştir (Blanchot, 2001: 81). Birliğe karşı çoğulculuk fikrini benimseyen Nietzsche'ye göre bir hep yanlıştır. Hakikat iki ile başlar. Çünkü bir, mevcut durumu kanıtlayamaz, ikiye de karşı çıkılamaz (Nietzsche, 2003c: 161). Hakikatin imkansız ve belirsiz olduğunu vurgulamıştır (Nietzsche, 1997a: 9). Hiçbir gerçekliğin olmadığını belirterek, gerçeklik kavramını da anlamsız bulmuştur (Nietzsche, 2010c: 28).

Hakikatin iki ile başladığını belirten Nietzsche, bir olan Tanrı fikrini reddeder. Ona göre, Tanrı fikri bu dünyanın dışında var olan başka bir dünyayı simgeler ve insanları bu dünyadaki eylemlerini gerçekleştirmesinden alıkoyar. Onun için gerçek dünya, içinde yaşanılan dünyadır ve onun dışında başka bir gerçeklik yoktur. Tanrı fikrini reddeden Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*'nda (2012: 47), Tanrı'nın bugüne kadarki varoluş karşısındaki en büyük engel olduğunu, Tanrı'yı inkar ettiğini ve

ancak Tanrı'yı inkar ederek dünyanın rehinden kurtulacağını vurgulamıştır. Yaşanılan dünyanın görünür dünya olduğunu belirten Nietzsche, görülen dünya dışındaki gerçek dünya ile bağlarını koparmıştır. Ona göre görünür olan dünya, yaşanılan dünyadır. Görünen dünya insanı yeni bir değer üretmeye sevk ederek üstinsanın önünü açmakta iken, gerçek olan dünya bireyi pasifleştirmektedir. Tanrının ölümü ile birlikte yaşamın öldüğünü ve gerçek dünyanın şu anda yaşanılan dünya olduğunu belirterek bireyin davranışlarını bu dünyaya yönlendirmiştir.

Dünyayı gerçek ve görünen dünya olarak ayırmak çökmekte olan bir yaşamın belirtisinden başka bir şey değildir. Görünür olan bu dünya, üzerine kurduğu temeller ile kendi gerçekliğini oluşturur. Bunun dışındaki başka bir gerçeklik kanıtlanamaz bir şeydir (Nietzsche, 2012: 26). Tanrı'nın ölümü ile birlikte toplum üzerindeki iktidar da yok olmuştur. Nietzsche, Tanrının ölümünü ilan ederek bireylerin gerçek olan dünyaya yönelmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Tanrının ölümü ile üstinsanın önündeki engel kalkmıştır. Üstinsanın yaşamı ve yaşamdaki tüm karşıtlıklarıyla kabul etmesi güce yönelik isteminin sebebi ve sonucudur. Yaşam içinde birey hem güçlü olmak mecburiyetindedir hem de gücü istemektedir (Karaismailoğlu, 2006: 42). Çünkü Nietzsche'nin sosyolojisinin temelinde güç istenci vardır. Yaşamı güç istenci olarak tanımlayan Nietzsche, hakikati güç arzusu ile ilişkilendirmektedir.

Nietzsche yaşamı, kudrete dair irade olarak formüle etmiştir (Nietzsche, 2010c: 146). Yaşamın temelinde gücü isteme olduğunu vurgulayan Nietzsche, gücün yaşamın kendisinde olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple gücü elde etmenin yolu olarak üstinsanı önermiştir. Ona göre üstinsan, gücü isteyen, onu yaratan ve elinde bulunduran insandır. Gerçek dünya ve öte dünya ayrımında öte dünyayı reddederek gerçek dünyayı önemsemiştir. Ona göre yaşamın içinde var olan, yaşadığımız dünya gerçektir. Yaşamın temelinde gücü isteme ve elinde bulundurma olduğunu ileri süren Nietzsche, yaşamda güçlü olmak gerektiğini ifade etmiştir. Güçlü olabilmenin yolunun yeni bir değerler sistemi yaratmaktan geçtiğini, bunun için de eleştirel bir bakış açısına sahip olmakla, var olan değerleri yeniden değerlendirmekle, bir öncekinin önüne geçmekle mümkün olduğunu ifade ederek üstinsana vurgu yapmıştır. Üstinsanın, modern toplumda insanlara dayatılan din ve ahlakın gerçekliklerinin yerine kendi değerler sistemini yaratarak kendi hakikatini yaratması gerektiğini belirten Nietzsche, *Alacakaranlıkta* (2012: 48)'ta ahlaki ve dinsel olan yargıların aslında olmayan gerçeklere dayandığını ifade etmiştir. Ahlakın kişinin

kendini gerçekleştirmesi ve bir değer yaratması önünde engel teşkil ettiğini belirten Nietzsche, kişinin yeni şeyler yaratabilecek potansiyele sahip olduğunu ve bütün eylemlerini belirli bir ahlak öğretisine göre değil tamamen kendine bağlı olarak gerçekleştirebileceğini ifade etmiştir. Böylece kişi, kendi eylemlerinin değerini kendisi belirlemiş olur (Becermen, 2010: 367). Kendi değer sistemini yaratan bireyler, mevcut hakikati sorgulayabilmekte, var olan değerleri eleştirerek bunun ötesine geçebilmekte ve bunu yaparken de hakikat olarak dayatılan din, ahlak, akıl, bilgi gibi kavramları reddederek mevcut toplumsal düzendeki hakikat anlayışını değiştirebilmektedir. Ahlakın kişisel olanı göz ardı ettiğini belirten Nietzsche, ahlakın mevcut değerler sistemine uygun insan yetiştirerek yeni bir değer sistemi geliştirecek insanın önünde bir engel olduğunu ifade ederek, ahlakın üstinsanın oluşumunu engellediğini belirtmiştir.

Mevcut hakikat anlayışını eleştiren Nietzsche, modern toplumun dayatmış olduğu, herkes tarafından kabul edilen, herkes için her zaman doğru olan mutlak bir hakikat anlayışının olmadığını belirtmiştir. Buna istinaden, yaşamda çeşitli gözler olduğunu ve bu sebeple çeşitli gerçekler olduğunu ifade ederek aslında hiçbir gerçeğin olmadığını vurgulamıştır (Nietzsche, 2010c: 273). Ona göre gerçeklik yoktur, yalnızca yorumlar vardır (Orkunoğlu, 2007: 110). Dünya yorumun ve yorumlamanın sonsuzluğudur. Bu sebeple dünyanın bir anlamı yoktur, anlam dünyanın içerisinde (Blanchot, 2001: 92-93).

Hakikat, mevcut koşullarda var olan, yeni bir şey ortaya çıkana kadar kabul gören bir şeydir. Hakikat, var olanların yeniden yorumudur ve yanlış bilinen şeylerin sonlandırılmasıdır. Hakikat, var olan, bulunacak ve keşfedilecek bir şey olmayıp, yaratılması gereken bir şey olması sebebiyle sonu olmayan bir süreçtir. Bu nedenle Nietzsche, mutlak bir hakikat anlayışı olmadığı fikrini benimsemiştir. Hakikati, güç isteminin bir ifadesi olarak değerlendirmiştir. Bu anlamda hakikatin kendisinin bir güç anlamına gelmediğini, hakikatin güce ihtiyaç duyduğunu ifade ederek hakikatin, güç ile iç içe olmak zoruna olduğunu aksi halde hakikatin yok olacağı fikrini savunmuştur (Becermen, 2009: 31). Hakikati, güç ile ilişkilendirirken güçlü olanı haklı gördüğünü ifade etmiş ve hakkın güçsüzler tarafından uydurulduğundan, soyluların buna gereksinim duymadığından ve hakikatin güçlülere ait bir şey olduğundan söz etmiştir (Özdemir, 2013: 1000). Zayıflar, güçlülere karşı doğrudan savaşmadıklarından başka silahlar bulmak zorunda kalmışlardır. Güçlülerin gerçek

dünyasına karşı ters değerleri yücelten bir dünya ortaya koymuşlardır (Edelman, 2001: 60).

Mutlak hakikat anlayışına karşı çıkan Nietzsche, modernliğin yol açmış olduğu problemlerinden biri olarak akıl ve bilime duyulan mutlak inanç olduğunu görmüş ve bunu eleştirel bakış açısı ile sorgulamıştır (Karaismailoğlu, 2006: 32). Nietzsche'ye göre insan aklının temelinde her şeyi olduğundan daha farklı gösteren bir güce sahip olması sebebiyle dünyanın doğru bilgisini aktardığını iddia ettiğini ancak aktarmadığı bir güce sahip olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bilgide yer alan her kavram tanımladığı şeyin bir yanlışlamasını içermektedir. Böylece her kavram eşitsiz olanı eşitleme yoluyla doğmaktadır (Megill, 1998: 89). Hiçbir şey birbiri ile tam olarak aynı değildir. Var olan şeyleri gerçek olarak kabul etmenin yanlış olduğunu ve gerçek bir dünyanın olmadığını belirtmiştir. Ona göre, sadece tek bir dünya vardır. O dünya da sahte, acımasız ve anlamsızdır. Böyle yaratılmış olan dünya gerçek dünyadır. Bu gerçeğin üzerine zafer kazanılması için yani yaşamak için yalana ihtiyaç olduğundan söz etmiştir (Nietzsche, 2010c: 28-420).

Nietzsche hakikat olgusunu değerlendirirken, şeylerin gerçekte olan bilgisi ile insanın hakikat algısının hiçbir zaman aynı olmadığını ve birebir eşleşemeyeceğini ifade etmiştir. Ona göre bilgi, bu dünyada algılanabilir bir şey değildir. Nietzsche bu görüşüyle bilginin varlığını reddetmemiş, yalnızca bilginin bir yerde ve bir zamanda olduğunu, yaşanan bu dünyada anlaşılabilir bir şey olmadığını söylemiştir. Nietzsche, hakikat bilgisinin ulaşılamayan bir bilgi olduğunu belirtmiştir. Bunun sebebi olarak da hakikat bilgisinin bireyden geçerek oluşmasını göstermiştir. Hakikat bilgisinin bireyin kendi bakış açısının bilgisi olduğunu, bu nedenle bu bilginin hakikat bilgisi değil bireyin gerçeklik anlayışının bilgisi olduğunu ifade etmiştir (Karaismailoğlu, 2006: 34-35). Bilmek ise, kişinin kendisinin bir şey kurması, kurduğu şeye bağlanmış olması ve aynı şekilde o şeyi başkalarına bağlaması demektir. Bilmek, aynı zamanda, kurulan bağların farkına vararak bir tespit etme eylemidir. Nietzsche bu sebeple bilginin, bir açıklama olmadığını, bir yorumlama olduğunu ve içinin anlam ile doldurulduğunu ifade etmiştir (Becermen, 2009: 31).

Nietzsche'ye göre dolayimli hakikat öznenin amaçlarına ve öznenin güç istencine bağımlı bir hakikattir. Bu anlamda öznenin bir ürünüdür. Nietzsche, gerçekliğin olmadığını, insanı ilgilendiren dünyanın sahte olduğunu, dünyanın değerinin kişilerin yorumlamasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Ona göre içinde yaşanan dünya

her zaman yer değiştiren ve hiçbir zaman gerçeğe yaklaşamayan bir sahteliktir. Nietzsche bu dūřuncelerinden yola çıkararak gerçekliğin olmadığını vurgulamıştır (Nietzsche, 2010c: 307). Nietzsche, dūnyanın sahte olduğunu ve yaşamda gerçekliğin olmadığını ifade ederek her bireyin kendi hakikatine sahip olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bireylerin hakikat anlayışı kendilerine g sağlamaktadır. Bu anlamda hakikat bireyin iradesinin bir ürünüdür ve bireyin gücünü artırmaya yöneliktir. Birey neyin hakikat olduğunu kendi gücüne yönelik etkisine dayanarak karar vermektedir. Çünkü hakikat g istemiyle ilişkili bir olgudur. Bu sebeple bireyden bağımsız bir hakikat yoktur (Karaismailoęlu, 2006: 35).

Nietzsche, bilgiyi gücü elde etmenin bir aracı olarak görmüştür. Bilgiyi elde etme arzusunun gücü isteme yönündeki büyüme ölçüsüne bağlı olduğunu belirtmiştir. Bilgi, gerçekliğin bir kısmını ele geçirerek gerçeklik üzerinde hakimiyet kurabilmektedir. Bilginin gücünü bir aracı olduğunu, hakikat ve bilginin güç istemi ile doğrudan ilişkili olduğunu ifade etmiştir (Becermen, 2010: 367). Nietzsche'ye göre bilgi, güç sahibi tarafından yaratılmakta ve iktidarın ihtiyaçları doğrultusunda, iktidar yani güç sahibi tarafından şekillendirilmektedir. Bilginin iktidar tarafından kullanılan bir araç olduğunu ifade etmiştir. Bu anlamda hakikatin ve bilimin de gcl olanın gereksinimlerini giderebilme amacıyla geliştirilen birer araç olduklarını belirtmiştir. Ona göre iktidarın amacına hizmet etme maksadıyla oluşturulmuş bilgi, bilim ve hakikat araçlarının kullanım alanları ve meşruiyet kaynakları da iktidar tarafından belirlenmektedir. Nietzsche, bilginin özellikle sosyal bilimlerin iktidarın çıkarları doğrultusunda oluşturulduğunu ve iktidarın eylemlerinin bilgi aracılığı ile meşru kılındığını vurgulamıştır (zdemir, 2013: 1002).

Tek bir hakikatin olmadığını savunan Nietzsche, pozitivist bilgi anlayışındaki olguların varlığını ve nesnel bilgi anlayışını reddetmektedir. Nesnel bir gerçekliğin olmadığını, bu sebeple bu gerçekliğe ulaşmanın bilgisinin de olmadığını söylemiştir. Ona göre bilgi ve düşünce, keyfi bir tasarımdır. Bu nedenle bilgi ve düşüncede nedensellik yoktur (Orkunoğlu, 2007: 112). Nietzsche'ye göre nesnellik, yan tutmaz bakış açısı olarak değil de bir sorunun olumlu ya da olumsuz yanlarını denetleyebilme ve bunları ortaya koyabilme yetisi olarak anlaşılmalıdır. O, saf akıl, mutlak gerçeklik gibi kavramların tuzağına karşı insanın kendisini koruması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü, bir şey üzerinde ne kadar etkili konuşulmaya izin verilirse o kadar çok ve farklı yorumlara gerek duyulur (Nietzsche, 2010a: 160-161).

Çoğulcu anlayışı önemseyen Nietzsche için dünya sonsuz yorumlamalara ve perspektiflere izin vermektedir (Kızılcı, 2011: 99). Bu nedenle tek bir anlam yoktur. Bilgi de insana ait olan yorumun bir ürünüdür. Ona göre, bütün değerlendirmeler bir kişiyi, bir topluluğu, bir rejimi, bir ulusu, bir inancı, bir kültürü korumak için, belirli bir perspektiften yapılır. Dünyanın mevcut yorumlarından başka türlü yorumları da yapılabilir. Dünyanın arkasında tek olmayan ve sayısız anlamların olduğunu ifade eder ve bunu perspektivizm kavramıyla açıklar. Biz, dünyayı ihtiyaçlarımıza göre yorumlarız ve bu ihtiyaçlarımıza bağlı olan anlamı destekleriz ya da ona karşı çıkarız. Dolayısıyla, yapılan bu yorumlara bağlı olarak, dünya hakkında bir bilgi oluştururuz. Nietzsche, bilgi sözcüğünün herhangi bir anlama sahip olması ölçüsünde, dünyanın bilinebileceğini söyler (Becermen, 2009: 28-29).

Nietzsche'nin perspektivist hakikat kavramı, hakikatin gücü isteyen ürün olduğuna ifade eder. Bilgi ve hakikat arayışları güce sahip olmak için gereken araçlardır, bu nedenle gücü isteyenler tarafından şekillendirilir. Nietzsche, bilginin oluşumuna yönelik bilginin aldanış ve kudrete yönelik bir irade ve kendinde bir yanılgı olduğunu belirtmiştir (Nietzsche, 2010c: 308). Nietzsche'nin bilgiyi güce tutkun bireyin aldanışı olarak görmesi, hem perspektivist felsefesi hem de ebedi dönüş öğretisi ile uyumludur. Bilgi güçlü olmanın, egemen olmanın gereği olarak iktidarın aracıdır; iktidar bilgiyi üretirken bilgi de iktidarı şekillendirir ve güçsüzlüğünü saklar (Karaismailoğlu, 2006: 35-36). Yani iktidar ve bilgi birbiri ile ilişkilidir. İktidar bilgiyi üretir ve bilgi de onu besler.

Ebedi doğruluk, evrensellik, akılsallık ve mutlak hakikat olguları Nietzsche'ye göre, uydurulmuş şeylerdir. Nietzsche bunların hepsinin bir gücü istemenin kendisini göstermesi olduğunu söyler. Dolayısıyla hakikatin ve hakikat söyleminin kendisi bir güç istemidir. Çünkü hakikat istemi, hakikat çevresinde iş gören ve bir iktidar zemini oluşturan bir söylemi de beraberinde getirir. Bu söylem çerçevesinde her şey akılsallaştırılır ve insanlara, insan dünyasına nüfuz eder. Hayatın bütün alanlarında görülen güç istemi, insansal yaşamda bir hakikat istemi ve buna bağlı olarak bir iktidar istemi şeklinde kendini gösterir (Becermen, 2010: 362).

Nietzsche'ye göre insanlar birbirlerine güvenmemektedirler ve bu güvensizliğin yarattığı koşullar, gücü öncelikli ve belirleyici bir konuma getirmiştir. Birçok farklı kuramın hakikatten söz ederek akıl, tarih, kültür ve dil yoluyla tahlilde bulunduğu ortak tema, aslında insan yaşamında içerilen bir olgudur. Söz konusu olgu, güç

istencidir; çünkü birbirine güvenmeyen insanlar için tayin edici ölçüt güçtür (Özdemir, 2013: 1000).

Nietzsche, ahlaksal yorumu hakikat kavramının içerisinde ele almıştır. Nietzsche, kendisini hakikat konusunda mutlak ve tek otorite olarak görmesi sebebiyle ahlaka dayalı hakikat görüşüne karşı, başka bir hakikat görüşü ortaya koymuştur. Ortaya koyduğu bu görüş de perspektifli hakikat görüşüdür. Mutlak hakikat görüşü, Nietzsche'nin kabul etmediği bir düşüncedir (Becermen, 2010: 363-364).

Nietzsche için dünya yorumlamalardan ibarettir. Bu sebeple görünen dünyada pek çok yorum, pek çok bakış açısı olduğundan dünya perspektiflerden ibarettir. Perspektif yok olduktan sonra da geride bir dünya kalmayacağını ifade etmiştir. Her güç istemi bir değerlendirme tarzına, davranış biçimine ve direnme tarzına sahiptir. Tek gerçekliğe dayanan hakikat anlayışını reddeden Nietzsche, gerçek olan dünya ve görünen dünya arasında yapılan ayrımın bir kurgu olduğunu belirtmiştir. Çünkü görünen dünya ona göre içinde yaşadığımız dünyadır. Gerçek dünya ise güçsüz insanlar tarafından uydurulmuş olan dünyadır. Bu sebeple de iki dünya arasında ayrım yapılmasının kurgu olduğundan söz etmiştir.

1.5. NIETZSCHE'DE İKTİDAR VE GÜÇ YORUMU

Nietzsche, modern toplum yapısını ve bu toplum yapısının getirmiş olduğu değerleri eleştiren bir düşündürdür. Yaşamış olduğu dönemdeki toplumsal yapıyı ve insanı ele almıştır. Yaşamı, gücü elde etmek olarak ifade etmiş ve insan eylemlerinin temeline gücü yerleştirmiştir. Ona göre yaşamın her alanında başat olan, gücü isteme ve gücü elinde bulundurmaktır. Nietzsche'nin fikirlerinin odağında güç istenci vardır. Gücü yaşamın merkezine koymuş ve güce olumlu bir anlam atfetmiştir. Bu anlayış çerçevesinde düşüncelerini biçimlendirmiştir.

İktidar ve gücü ele alırken modern toplumda kabul edilen değer yargıları, kurumları ve bunların ortaya çıkardığı modern insanı eleştirmiştir. Bireyin kendi gücünü ortaya koyabilmesi için toplum tarafından inanılan din, ahlak gibi öğretilerden; kilise, devlet, okul, ordu gibi kurumlardan uzak durması ve özgürleşmesi gerektiğini belirtmiş, bu öğretilerin ve kurumların bireyin gücünü ortaya çıkarmasında bir engel oluşturduğunu söylemiştir.

Yaşamın temeline gücü elde etmeyi koyan Nietzsche, bireyin gücünü ortaya çıkarmasının önünde engel teşkil eden öğretilerden uzak durması, bu öğretileri destekleyen değer yargılarının ötesine geçerek kendi değer yargılarını oluşturması gerektiğini vurgulayarak üstinsana gönderme yapmıştır. Kişinin mevcut değerlerin ötesine geçmesi, gücü istemesi ve onu elde etmesi ile mümkündür. Çünkü güç istenci, insandaki en temel içgüdüdür. Nietzsche, canlının olduğu her yerde güç istemi olduğunu, kölenin isteminde dahi efendi olma isteminin olduğunu belirtmiştir (Nietzsche, 2005a: 140). İnsanın her zaman daha güçlü ve daha büyük olma isteminin olduğunu ifade eder. Burada ifade edilen şey, köle ile efendinin yer değiştirmesi, birbirlerine ikame olmaları değildir. Kölenin dahi hiyerarşik olarak kendi altında olan ve emir verebileceği birilerinin var olmasını istemesidir. Böylece köle de köle olarak kalmasına rağmen güce sahip olmayı istemektedir (Kemaloğlu, 2011: 24).

Güç istemi, cansız varlıklar dışındaki tüm canlı varlıkların paylaştığı temel dürtülerdir. Bir dürtü olarak güç istemi, doğal çevre üzerinde hakimiyet kurmaya ve kendi etki alanlarını genişletmeye sevk eder. Canlı organizmaların en gelişmiş olan insan söz konusu olduğunda ise, güç istemi psikolojik bir boyut kazanarak insanın temel güdüsü haline gelir. Nietzsche güç isteminin, felsefeden sanata, sanattan teknolojiye kadar bütün kültürel yaratımların olduğu kadar ahlaki davranışların ve politik eylemlerin de temel motivasyon kaynağı olduğunu iddia etmiştir (Çörekçioğlu, 2014: 38). Nietzsche için yaşam, güç istencidir ve ona göre güç istenci tüm canlılarda vardır. Her canlı kendi gücünü artırmaya çalışır ve gücünü artırmaya karşı çıkanlara da direnç göstermektedir. Nietzsche için güç istenci, en temel içgüdüdür. Nietzsche’de, güç istenci her insan tipi için farklı bir anlam taşımaktadır. Güç istenci, sürü insanı için, kendi varlığını korumasını sağlayan ahlaki değerleri korumaktır. Özgür insan için, mevcut olan ahlaki değerlerden koparak hayatı kendi gözleriyle görmek istemesidir. Yaratıcı insan için ise güç istenci, insan yaşamına ve geleceğe yön vermektir (Erkek, 2015: 204).

Bireyin kendi gücünü ortaya koyabilmesinin önünde sürü insanı engel olarak gören Nietzsche’ye göre (2010c: 159) sürünün eğilimi, durmaya ve hayatı idame ettirmeye yöneliktir. Yaratıcı hiçbir şeyi yoktur. Çünkü sürü insanı ortayı takdir eder. Sürü insanın kendisine ait bir düşüncesi ve değeri yoktur. İçinde bulunduğu topluluğun değer yargılarına itaat eder. Kendisini yönetebilecek güçten yoksun olan,

Nietzsche'nin zayıf, yığın olarak nitelendirdiği sürü insanın başında onu yönetebilecek bir çoban vardır. Nietzsche, Batı uygarlığının sürü insan tipi ürettiğini, bu insanların kendilerini yönetebilme gücünden yoksun olduklarını ve bu sebeple kendilerini yönetecek bir çobana ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir (Kızılçelik, 2011:108). Nietzsche, canlılığın olduğu her yerde söz dinlemenin de olduğunu söyler. Ancak, kendi sözünü dinlemeyenin başkalarının sözünü dinleyeceğini yani buyruk altına gireceğini ifade eder. Nietzsche'ye göre, buyruk altında olmaktansa buyurmak daha zor bir iştir. Buyuran kişi, bütün söz dinleyenlerin yükünü taşımakla birlikte kendisini de tehlikeye atar. Çünkü kişi, ister kendine ister başkasına buyursun her durumda davranışının bir sonucu olacaktır. Kişi, kendine buyurduğu zaman dahi, buyurmasının bedelini ödemekle yükümlüdür (Nietzsche, 2005a: 139). Emir veren kişi, kendisine veya bir başkasına emirde bulunduğunda buyurmanın sorumluluğunu taşımaktadır. Kişi kendisine buyurduğunda, hem buyuran hem de itaat eden kişi konumunda bulunmuş olur ve burada kişi, kendine de üstün gelmiş olur. Böylece, emir vermenin aslında kişinin kendini aşması anlamına geldiği ve bu yüzden de itaat etmekten daha zor olduğu ifade edilmektedir (Kemaloğlu, 2011: 24). Sürü insan, ait olduğu topluluğun değerlerine uymak zorunda olduğu için özgür değildir. Sürü insanda bireysellik yok edilmiştir. Sürü insan, köle ahlakına sahip insandır.

Nietzsche, sürünün değerlerine değil, bu değerlerin yarattığı toplumsal sonuçlara karşı çıkmıştır. Bu değerlerin evrensel hale nasıl geldiğini ve herkesin bu normlara neden itaat etmek zorunda bırakıldığının değerlendirmesini yapmış ve bunu eleştirmiştir. Nietzsche, güç arzusunun temelinde üç içgüdü olduğunu ifade etmiştir. Bunlar; güçlü ve bağımsız karşı sürü içgüdü, talihlilere karşı acı çekenler ve imkanları kısıtlı olanlar içgüdü ve ayrıcalıklılara karşı vasatlar içgüdüdür. Bu içgüdüler, bireyin özyönetiminden vazgeçmesine ve güç rejimine itaat etmesine mecbur bırakılır (Aspers, 2017: 217).

Modern toplumu ve bu toplumun yaygınlaştırdığı sürü insan tipini eleştirel bakış açısıyla değerlendiren Nietzsche, sürü insanı yaratan tüm kurumları ve ahlak, din, hakikat gibi kavramları da eleştirmiştir. Ona göre üstinsanın ortaya çıkmasını sağlayan öğretilerden biri Hristiyanlıktır. Hristiyanlığın temelini oluşturan eşitlik ilkesini reddeden Nietzsche, bu düşüncenin sürü insanı yaygınlaştırdığını ifade etmiştir. Sürü insanın temel öğretisi de eşitliktir. Sürüde herkes herkese eşittir. Modern toplumla birlikte insani varlık kaybolmuştur.

Modern toplumun getirmiş olduğu eşitlik anlayışı ile birlikte insanın kendi değerini yitirdiğini ifade eden Nietzsche, eşitlik ilkesini benimseyen sosyalizm, liberalizm, demokrasi anlayışının eleştirisini yapmıştır. Bu eleştirilerinin temelinde modern toplum anlayışı vardır. Bu değerlerin sürü insanı yaygınlaştırdığını ifade etmiştir. Nietzsche'nin bu görüşlerini nihilizm çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Üstinsanın da değerleri yıkabilecek ve yeni değerler üretebilecek gücü elinde bulundurduğu için değerleri değersizleştiren bir nihilist olarak görmüş, bu sebeple hiçbir ideale diğerlerinden daha fazla yücelik atfetmemiştir (Karaismailoğlu, 2006: 44).

Nietzsche, çoğulculuk fikrini benimseyen bir düşünür olması sebebi ile bireyleri eşitleyen öğretileri reddetmiştir. Eşitlik ilkesini bireylere dayatan diğer bir öğreti Hristiyanlıktır. Hristiyanlığın inançları ile birey köleleşmiş ve gücünü ortaya koyamamıştır. Edelman (2001: 55), Nietzsche'nin Hristiyanlığı, zayıfların iktidarı ele geçirmelerinin tarihi, demokrasinin doğuşunun ve sürü içgüdüsünün zaferinin tarihi olarak nitelendirdiğini ifade etmiştir. Hristiyanlığın benimsediği Tanrı fikrine de karşı çıkmış ve Tanrı'nın ölümünü ilan etmiştir. Nietzsche'ye göre Tanrı inancı ile birey, görünür dünyanın dışında var olduğuna inanılan gerçek dünyaya yönelmiştir. Nietzsche için önemli olan görünür olan dünyadır. Birey, eylemlerini görünen bu dünyada gerçekleştirerek üstinsan olma yolunda ilerlemelidir. Tanrı'nın ölümünü ilan etmesi ile görünen dünya dışında olduğuna inanılan gerçek dünyayı reddetmiştir. Ona göre Tanrı ölmüştür ve Tanrı'nın ölümü ile birey özgürleşmiş, üstinsan olma yolundaki engel kaldırılmıştır. Böylelikle birey eylemlerini görünen dünyaya yönelterek gücünü ortaya çıkarabilme fırsatını elde etmiştir.

Nietzsche, iktidar ve güç bağlamında Hristiyanlığın eleştirisini yapmıştır. Hristiyanlığın, insanların bilinçaltını kirlettiğini ifade etmiş ve insanların yaşamlarında açığa çıkan esas arayışın güç olduğunu belirtmiştir. Ona göre, herkes sadece kendisine ait olacak bir güç talep ederek ona sahip olmaktadır. İnsanın kendini bulduğu yaşam içerisinde herhangi bir tercih şansı bulunmamaktadır. Bu nedenle özgürlük kavramının gerçek karşılığı güce erişmek yani iktidar olmaktır. İnsan olmanın niteliğini belirleyen onun sahip olduğu güçtür (Özdemir, 2013: 999).

Nietzsche bireyin, devlet ya da kilisenin neden olduğu toplumsal tahakkümden kendisini koruması ve özgürleşmesini bireysellik olarak ele almıştır. Ona göre

bireysellik, insanlar arasındaki eşitliğe dayanır. Böylece sürü fikri toplumdan doğar ve değer biçmenin bütünlüğü oluşturularak sürü ahlakı kural koyar. Bu da sürünün iktidara gelmesinin bir sonucudur. Bunların sonucu olarak da vasat insanın norm haline geldiğini vurgular. Nietzsche, sürü insanının temel ilkesi olarak eşitliği görmüştür. Bu nedenle herkes herkesle eşittir ilkesini benimseyen demokrasi anlayışını eleştirir ve zayıf bir form olarak görür. Aynı zamanda sürünün icadı olarak değerlendirdiği Batı kültürünü reddederek modernitenin tüm projelerine karşı çıkmıştır (Aspers, 2017: 217).

Hristiyanlığı, toplumu yozlaştıran, bireyi köleleştiren bir öğretiyi olarak görmüştür. Ona göre Hristiyanlığı benimseyen sürü insan köle ahlakına sahiptir. Köle ahlakı ise, zayıf ve güçsüzlerin ahlakıdır. Hristiyan hareketini, Avrupa hareketi olarak nitelendirmiş ve atıkların, artıkların toplu bir hareketi olduğunu, Hristiyanlık aracılığı ile güce ulaşmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Ayrıca Hristiyanlığı, bugüne kadar ki insanlığın başından geçen en büyük talihsizlik olarak değerlendirerek Hristiyanlığa ilişkin görüşünü açık bir biçimde ifade etmiştir (Nietzsche, 2010b: 78-79).

Ahlak ve din, modern toplumun insanlara dayatmış olduğu, güçsüz insanı hedef aldığı, sürü insan tipini yaygınlaştırdığı, bireylerin eylemlerini bu dünya üzerinde etkisiz kıldığı ve görünür olan dünyanın dışındaki gerçek dünyayı hedef gösterdiği öğretilerdir. Nietzsche için toplumun yozlaşma sebeplerinden biri de akıl ve ahlaktır. Modern toplumun insanlara dayattığı akıllı temel alan anlayışlar yozlaşan bir toplumun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ona göre zayıflar, güçlüler ile savaşımadıklarından akıl, ahlak, hakikat, din gibi değerler ortaya koymuşlardır. Halkın bireysel özgürlük gücü olmaması sebebiyle ortak bir kader birliği olmadan, güvensiz, mutluluk vaatleri olmadan yaşamını sürdürememektedir. Bu nedenle afyona yani, dine, ahlaka ihtiyaçları vardır (Edelman, 2001: 58).

Nietzsche bireye, kendi yaşamını kurması ve kendi değerlerini bulması için kültürel varlığın yıkılarak yeniden inşasının gerçekleşmesini sağlamaya çalışır. Nietzsche, sıradan gündelik deneyimlerin bireyin hayatını belirlediğini ifade etmiştir. Bu nedenle insan hayatında egemen olmaya çalışan rasyonalizmi eleştirmiştir. Nietzsche güç istencinin, insanlık tarihi boyunca toplumsal ve ekonomik değişimlerin her birinde ortaya çıkan çelişkili durumlar çerçevesinde tezahür ettiğini

düşünmektedir. İnsan kendini, güç sahibi olarak kendini ve toplum içinde işleyen güç dinamiklerinin ve iktidar ilişkilerinin farkına varmakla aşabileceğini ifade etmiştir. Güç istenci ona göre, akıldan önce gelmektedir. Bu nedenle bilginin zihin tarafından keşfedilmediğini, iktidar tarafından dayatıldığını ifade etmiştir. Ona göre dünya üzerinde değişmeyen bir düzen yoktur. Değişmeyen bir düzen olmadığından dolayı yorumların gücün bir ifadesi olduğunu belirtmiştir. Bilginin özgün olduğunu, özgün hiçbir şey yoksa yorumların var olduğunu ifade etmiştir (Berkowitz, 2003: 35).

Modern toplumun aklı başat almasını eleştiren Nietzsche, hakikat anlayışını da eleştirmiştir. Aklı temel alan nesnel bilginin tek bir doğruyu kabul etmesi ve bunu hakikat olarak dayatmasını eleştirmiştir. Perspektivist hakikat anlayışını benimseyen Nietzsche için tek bir doğru yoktur. Çünkü dünya yorumlar üzerine kuruludur, bu nedenle pek çok yorum ve bakış açısı vardır. Nietzsche, çoğulcu bakış açısına sahip bir düşündürüdür. Bu bağlamda birbirinden farklı yorumların olmasının insan benliğinin çoğulcu yapısına dair gerçekçi bir çözümleme olduğunu ifade etmiştir. Ona göre güç istenci, insan yapısının çoğulcu bakış açısını da içinde barındıran bir kavramdır. Güç istenci, farklı güç merkezlerinin tutkusu yani, egemenlik amacıyla mücadele eğilimidir (Karaismailoğlu, 2006: 40). Çoğulcu bakış açısına sahip olması nedeniyle yaşamda birden fazla gerçeklik olduğunu belirtmiştir. Nietzsche, güç üzerine yaptığı değerlendirmelerin içerisinde, kendine boyun eğemeyene emredileceğini, insanın gerçekte güce erişmeye adanmış bir yaşam sürdüğünü ve yaratıcı olmak için öncelikli olarak güce dayanarak yıkmak gerektiğini söylemektedir. Söz konusu bu tahlilleri insan doğasına ait birer hakikat olarak nitelendirmektedir (Nietzsche, 2005a: 152-156). Göreli birçok hakikat algısı ve içerimi bulunmakla beraber, Nietzsche'nin betimlediği tarzda hakikat, esas itibarıyla insan doğasına ve hayata dair durumdur (Özdemir, 2013: 993).

Güç bağlamında değerlendirdiği, toplumun yozlaşmasına sebebiyet veren etmenlerden biri olarak gördüğü ahlakı eleştirmiştir. Ahlak, iyinin ve kötünün ne olduğunu belirleyen düşüncedir. Ona göre güçlü olan kişi için yararlı olan her şey iyi iken, zararlı olan her şey de kötüdür. İyi ve kötü kavramlarının güçsüz ve zayıf insanlar tarafından belirlendiğini ifade etmiştir. Hangi davranışın iyi, hangi davranışın kötü olduğunu belirleyerek insan davranışına yön veren ahlakı bu nedenle eleştirmiştir. Bireyin gücünü ortaya çıkarabilecek, mevcut değerleri sorgulayabilecek, yeni değerler ortaya koyabilecek olan üstinsanın önünde ahlakı

engel olarak görmüştür. Bundan dolayı bireyin kendini gerçekleştirebilmesi ve gücü elinde bulundurabilmesi için ahlakın yok edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Nietzsche, iktidar ve güç bağlamında devletin rolüne de değinmiştir. Tanrıyı put olarak gören Nietzsche, Tanrının öldüğünü, onun yerine yeni putlar konulduğunu, putların sürekli çoğaldığını ifade ederek modern dünyada tanrının yerine yeni bir put olarak devletin konulduğunu ifade etmiştir (Kızılcılık, 2011: 114). Modern toplumun hastalığının en şiddetli göstergesi olarak devleti görmüştür. Yaşamın en yüksek değerlerinin modern devlette düşüşte olduğunu belirtmiş ve devleti Batı'yı yiyip bitiren bir hiçliğe sürüklediğini ifade etmiştir (Goyard-Fabre, 2001: 150-156-157). Nietzsche, devletin her dilde iyilik ve kötülük ifadelerini yalan üstüne inşa ettiğini, her söylediğinin yalan olduğunu ve yalan üzerine inşa edildiğini ifade etmiştir (Nietzsche, 2005b: 38). Nietzsche, devletten hoşlanmaz çünkü devletin bireyi sınırlandırdığını ve kendisini gerçekleştirmesinin önünde engel teşkil ettiğini, bireyi itaat etmek zorunda bıraktığını belirtir. Bireyi boyun eğmeye zorlayan kolektif bir gücün birey üzerinde üstün olması fikri, Nietzsche'nin eleştirisinin temelini oluşturur. Devlet ile ilgili eleştirilerinin yanı sıra devletin aynı zamanda güçsüz bireylerin omuzlarından sorumluluğu kaldırarak onlara yardımcı olduğunu da ifade etmiştir. Bireyin tek başına beceremeyeceği şeyleri kalabalığın; sorumluluğun paylaşımıyla, itaatin, vazifenin, vatanseverliğin, sadakatin erdemleri inşa edilerek ve benimsetilerek halledilebildiğinden bahseder (Aspers, 2017: 218).

Devlet, gücünü elinde bulundurabilmesi için toplumdaki her şeyi kendi denetimi altına almak istemektedir. Devlet, insanları baskı altına almak ve korku içinde tutmak için çeşitli ideolojik aygıtlar kullanmaktadır. Kullandığı ideolojik aygıtlarla bireylerin eylemlerini kontrol altına alarak kendi güçlerini ortaya çıkarmasının önüne geçmektedir. Bu sebeple Nietzsche, devletin varlığını gereksiz bulmuştur. Devletin bireyleri baskı altına almak için kullandığı ideolojik aygıtlardan biri okul, diğeri ise ordudur (Kızılcılık, 2011: 112).

İktidar, okul ile birlikte eğitim sistemini kontrol altına almaktadır. Nietzsche'ye göre eğitim ile bireylere belli davranış kalıpları öğretmektedir. Birey bu davranışları zaman içerisinde tekrarlayarak kanıksamış olur. Böylelikle bireye alışkanlık ve itaat kazandırır (Nietzsche, 1991: 41). Okullarda öğretilen şey eşitlik duygusu ve itaattir. Tek tip üniforma giyilmesi, sıraların olması, öğrencilerin önünde ne anlatacağı iktidar tarafından belirlenen öğretmenlerin olması okullarda bireyin davranışlarının

kontrol altında tutulduğunu göstermektedir. Tek tip üniforma ile bireyler modern toplum yapısının ortaya çıkardığı tek tip insanı yaygınlaştırmaktadır.

Eğitim sistemini modern devlet politikası olarak görmüştür. Devlet, eğitim kurumlarını artırmak için alt seviyedeki memurlukları üniversite öğrenimiyle, askeri imtiyazları liseyle gerekli bağ kurarak yapmaktadır. Böylelikle lise, bir şeref derecesi olarak görülmüş ve devletin etki alanını oluşturmuştur. Herkesin periyodik olarak ve gururla askeri üniforma giydiği, hemen herkesin lise aracılığı ile üniformalı devlet kültürünü içselleştirdiği yerde devletin mutlak kudretinin söz konusu olduğundan söz etmiştir (Nietzsche, 1991: 62-63). Okul için geçerli olan baskı mekanizması, ordu için de geçerlidir. Orduda var olan hiyerarşi ile astın üste itaat etmesi, üstün astın nasıl davranacağını belirlemesi Nietzsche'nin felsefesindeki insan tasavvurunu anlatmaktadır.

Tarih, insanların ve toplumların güç kazanma uğruna yaşamlarını tehlikeye attığını gösteren örneklerle doludur. Böylece Nietzsche, ahlaktan felsefeye, bilimden teknolojiye, aşk ve sevgi ilişkilerinden kamusal ilişkilere, kültürlerin doğuşundan çöküşüne kadar her şeyi güç istemine ve bu istemden kaynaklanan güç mücadelesine indirgemıştır (Çörekçioğlu, 2014: 42).

Nietzsche, düşüncelerini tamamen politik bir bakış açısıyla dile getirmemiştir. Nietzsche'nin politik olana dair ve politika ile ilgili yorumlarını insan görüşünde, kültür ve toplum eleştirisinde bulmak mümkündür. Bu nedenle Nietzsche'de, iktidar yorumu sadece siyasi bir içeriğe sahip değildir. Nietzsche, iktidar olgusunu Foucault'daki gibi siyasi içeriği olan bir kavram yerine, daha çok bir yaşam ilkesini andıran güç istenci olgusu ile açıklamaktadır. Bu nedenle Nietzsche'nin felsefesindeki iktidar ve özgürlük kavramlarını izah ederken, onun insan anlayışı çerçevesinde geliştirdiği toplum ve kültür eleştirisini ele almak gerekir (Kemaloğlu, 2011: 6).

Güç istenci, psikolojik bakış açısı ile ele alındığında insanın gücünü yayma içgüdüğü, başka bir ifadeyle doğal dünya ve diğer insanlar üzerinde hakimiyet kurma eğilimi olarak açıklanmaktadır. Diğer taraftan da kişinin kendi kendisini alt etme, kendisinin hakimi olma yeteneği veya öz disiplin olarak tanımlanır. Nietzsche, insanın bütün eylemlerinin ve yapıp etmelerinin altında yatan esas nedenin güç istemi olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple, kültürlerin ve toplumların doğuşlarını ve çöküşlerini de güç ve tahakküm terimleriyle açıklamaktadır (Çörekçioğlu, 2014: 36).

İKİNCİ BÖLÜM

MICHEL FOUCAULT'DA İKTİDAR VE GÜÇ KAVRAMLARININ SOSYOLOJİK ANALİZİ

2.1. SÖYLEM VE İKTİDAR İLİŞKİSİ

İktidarı değerlendiren Foucault, iktidar ile ilişkili olan söylemi değerlendirmiş ve söylemin iktidar ile olan ilişkisinden söz etmiştir. Söylem, yaşamın pek çok alanında etkilidir. Toplumsal ilişkiler, değerler, iktidar, güç gibi etmenler söylemin oluşumunda etkili olmuştur. Değerlerin ve toplumsal ilişkilerin her dönemde ve her toplumda farklılık göstermesi sebebi ile söylem de her toplumda ve kültürde farklılık göstermektedir. Söylemin farklı toplumlarda ve zamanlarda farklı biçimleri vardır. Söylem, insana dair olan her alanın sınırını belirlemektedir.

Söylemin toplumun her alanını etkilediğini belirten Foucault, söylem ve iktidarın iç içe olduğunu, söylemin içinde iktidar olduğunu ifade etmiştir. Foucault'a göre iktidar, her yerdedir ve toplumsal düzenin her alanında etkisini göstermektedir. İktidar bir kurum, bir yapı değildir. İktidarı, bazılarının baştan sahip olduğu belirli bir güç olarak değil, belli bir toplumda karmaşık bir stratejik duruma verilen ad olarak tanımlamıştır (Foucault, 2003: 72).

Foucault iktidarı, söylem ile ilişkilendirmiş ve iktidarın söylemin dışında olmadığını belirtmiştir. İktidarı, söylemin kaynağı ve kökeni olarak değerlendirmemiş, iktidarın söylem boyunca işleyen bir şey olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, söylemin kendisi iktidar ilişkilerinin stratejik dispoitifinin bir unsurudur (Foucault, 2011a: 182). Burada dispoitif ile Foucault'un kastettiği şey, söylem, kurum, yasa, düzenleyici karar, idari önlemler, bilim, felsefe ve ahlaki öğretiler gibi söylenmiş olan ve söylenmemiş olan her şeyden oluşan heterojen bir bütündür. Aynı zamanda heterojen bir bütün olarak ifade ettiği şeylerin, aynı zamanda dispoitifin unsurları olduğunu belirtmiş ve dispoitifi de bu unsurlar arasında kurulabilecek ilişkiler ağı olarak ifade etmiştir (Foucault, 2011a: 119).

Süreklilik varsayımından hareketle edindiğimiz bütün kavramlardan kurtulmak gerektiğini söyleyen Foucault, alışlagelen büyük türdeki söylemlerin ayrımlarından,

biçimlerin ya da türlerin ayrımlarından yani bilim, edebiyat, felsefe, din, tarih gibi unsurlardan kurtulmak gerektiğini ve ilk elde, yalnızca dağınık olaylar topluluğuyla ilişkide olmak gerektiğini vurgulamıştır (Foucault, 2011c: 145-146). Çeşitli söylemlerin değerinin birbirinden farksız olmadığını, yine aynı söylem içerisindeki gruplamaların ve sınıflamaların da kabul edilebilir bir geçerliliğe sahip olmadığını belirtmiştir. Çünkü ona göre, bunların hepsi zihindeki süreklilik yanılgısından kaynaklanmaktadır (Kemaloğlu, 2011: 42). İktidar bir söylem olması yönünden, her yerdedir. Ayrıca dağınık, parçalıdır. Söylem, dağınık ve parçalı olması sebebiyle genel geçer de değildir. Çünkü söylem, toplumdan topluma değiştiği gibi aynı toplum içerisinde dahi farklılık gösterebilmektedir. İktidar, her olguyu çatısı altına alan üst bir kavram değildir, fakat iki olgu arasındaki her bağlantıda iktidar mutlaka üretilmektedir (Kemaloğlu, 2011: 43-44).

İktidar söylemin ne anlamıdır ne de söylemin dışındadır. Söylem, genel iktidar mekanizması içinde işleyen bir dizi unsurdur. Sonuç olarak, söylemi bir olaylar dizisi olarak, siyasi olaylar olarak kabul etmek gerekmektedir. Bu olaylar dahilinde iktidar iletilmekte ve yönlendirilmektedir (Foucault, 2011a: 182). Söylem, iktidarın hem aracı hem de sonucudur. Söylem, iktidarı harekete geçirir ve üretir; onu güçlendirir ama aynı zamanda da yıpratır, zayıflatır ve onun silinmesini sağlar (Foucault, 2003: 77-78). Foucault'a göre söylemin üretimi, birikimi, dolaşımı ve işleyişi olmadan iktidar ilişkileri ne yerleştirilebilir, ne güçlendirilebilir ne de üretilebilir. Foucault; insan, ruh, birey, insan bilimleri gibi modern kavramların aslında iktidarın insan bedenini kuşatmak için geliştirdiği söylemin ürünü olduklarını düşünmekte ve söylemi, bilgi ve iktidar ilişkilerinin iç içe geçtiği bir öge olarak tanımlamaktadır (Canpolat, 2005: 106).

Foucault, söylem ve iktidar ilişkisini değerlendirirken, dilin anlam yaratma ve düzenleme işlevi ile toplumsal kurumların bireyleri nasıl ürettiği ve onları nasıl itaatkar bedenler haline getirdiğini açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre söylemin üretimi, birikimi, dolaşımı ve işleyişi olmadan iktidar ilişkileri yerleştirilemez, güçlendirilemez ve üretilemez (Söylemez, 2010: 19).

Söylemin, dilsel içerikli unsurların dışında kültürel ve toplumsal alanda yansımaları vardır. Söylem incelemelerinin nedenlerinden belki de en önemlisi, insan iletişimini bütünlüğü içinde kavrama olanağını elde etmektir. Söylemin varoluşunda toplumsal ilişkiler, değerler, ideolojiler ve Foucault'un ifade ettiği gibi, güç ve

iktidar gibi etmenler etkilidir. Her söylemin farklı toplumlarda ya da farklı zamanlarda kendilerine ait oluşumları vardır. Örneğin bayramlarda bir büyüğün elinin öpülmesi Türk toplumunda gelenek haline gelen bir durum iken, Batı toplumlarınca anlamsız karşılanabilir. Böyle bir iletişimin kuralları kendi içindedir, söylem düzeyinde dil sadece tasvir edici bir şey değildir, dil aynı zamanda eylemlerin çeşitliliğini gösteren bir yapıdır. Eylemler, birer sosyal pratiktir. Eylem olmadan söylem, söylem olmadan pratikler ortaya çıkmaz (Sözen, 1999: 25).

Söylemin yapısı, bilginin nesnesini belirleyip üretirken, doğru ile yanlış ayırmayı da olanaklı kılarak bilgiyi üretmektedir. Ayrıca toplumun kültür ve değerlerinin tarihsel pratiğini dilin olanağı ve kullanımıyla formülleştirerek bilgi alanını oluşturmaktadır. İktidarın her şeyi kuşatan karakteri, değerlere ve hakikate öncelik vermesi, şeylerin, bilginin ve söylem biçimlerinin üretilmesini sağlayan araç olması söylem ile iktidar ilişkisini çözümleme hususunda önemlidir (Coşkun, 2010: 73). İktidarın hakikate öncelik verdiğini belirten Foucault, hakikatin kendisini üreten ve destekleyen iktidar sistemleriyle ve kendisinin meydana getirdiği ve kendisini yayan iktidar etkileriyle döngüsel bir ilişki içerisinde olduğunu vurgulamıştır (Foucault, 2011a: 52).

Söylemin, hem teorik bir oluşum olarak, hem de düzenlenmiş toplumsal bir pratik olarak ele alınması gerektiğinden söz eden Foucault, söylemi bilgi ile olduğu kadar iktidar ile de ilişkilendirmiştir. Ona göre söylem, hem bilgiyi hem de iktidarı üretmektedir. İktidar, söylem aracılığıyla ele geçirilmek istenen güçtür. Söylem sahibi bir kimse, söylemi iktidara hiç bulaşmamış olan değil; aksine söylemini üretip yaygınlaştıran iktidarın sahibidir (Güneş, 2013: 61). Foucault'a göre, "Söylem yalnızca kavgaları veya baskı sistemlerini açıklayan şey değil, ama onun için, onun vasıtasıyla mücadele edilen şey, ele geçirilmek istenen erktir." (Foucault, 1993: 11). Tarih, iktidarın ve iktidarın boyun eğdirmek için kullandığı vecibelerin söylemidir. Aynı zamanda görkemin de söylemidir. Çünkü iktidar bu yolla büyüler, korkutur, devinimsizleştirir. Kısaca, bağlayan ve devinimsizleştiren iktidar, düzenin kurucusu ve teminatıdır. Tarih tam olarak, düzeni sağlayan bu iki işlevin güçlendirileceği ve daha etkili kılınacağı söylemdir (Foucault, 2011d: 80).

Egemen sınıfın düşünceleri her çağda hakim düşüncelerdir. Toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, hem entelektüel gücü hem de egemen söylemleri üretmektedir. Yani maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda

zihinsel üretim araçlarını da kontrol etmektedir. Bilimsel ya da ilahi olduğu iddialarıyla kendi bilgi kapsamlarını yaratan iktidar ideolojileri, yasaklarını ve çalışma tekniklerini yumuşatmak için söylemin gücünü kullanır, onu üretir ve kendine güçlü zeminler inşa eder (Coşkun, 2010: 75-76).

Foucault'a göre iktidar ve söylem ilişkisi önemlidir. Söylem kavramı, iktidardan ayrı düşünülemez. İktidar ve söylemin kuruluş sürecinin aynı olduğunu, iktidarın bir söylem olarak bireylere geldiğini ve onları özneler haline getirdiğinden söz etmektedir. Söylem, iktidarın bir aleti olarak işlev görmektedir. Ona göre söylemin kendisi bir iktidardır ve iktidarın etkisi olmayan söylemden bahsetmek mümkün değildir. Söylem, bu iktidarı bilgiyi üretebilmesiyle yaratmaktadır. Foucault, iktidarın bilgiyi ürettiğini savunmuş ve bunu da iktidarın olumlu yanı olarak görmüştür (Söylemez, 2010: 18). Foucault, iktidarın söylem aracılığıyla ele geçirilen bir güç olduğunu ifade etmiş ve bu bağlamda iktidar ve söylem ilişkisini değerlendirmiştir. Ona göre söylem, iktidarın bir aracıdır ve iktidar söylem aracılığı ile harekete geçmektedir. Bu bağlamda söylemin toplumsal alanda yansımalarının olduğunu, söylemin bilgiyi içerdiğini ve söylem-bilgi ilişkisi çerçevesinde iktidarın bilgi ile olan ilişkisini değerlendirmiştir.

2.2. BİLGİ VE İKTİDAR İLİŞKİSİ

Foucault, iktidar analizini yaparken iktidarın bilgi ile olan ilişkisini değerlendirmiştir. Toplumsal yaşamın pek çok alanında bilgiye ihtiyaç duyulması ve bilginin kullanımının stratejik bir öneme sahip olması sebebi ile bilgi, iktidar ilişkisi bağlamında ele alınmaktadır. Sosyo-kültürel yaşamda, ekonomi alanında, sağlık alanında, eğitim alanında, hukuk alanında, bireysel yaşama kadar toplumsal yaşam içerisindeki pek çok alanda yapılan düzenlemelerde bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda bilgi, iktidar tarafından önemli bir konuma yerleştirilmiştir.

Bilgiyi iktidar olgusu ile ilişkilendiren Foucault, bilgiyi iktidar çerçevesinde değerlendirirken arkeolojik bir yöntem kullanmış ve bilginin arkeolojisini çözümlenmiştir. Bilginin arkeolojisini, bir çağın söylemlerinin normatifliğini, bilginin normalleşme biçimlerini ve oluşum kurallarını inceleyen bir yöntem olarak ele almış ve bilginin arkeolojisinin bilim değil yöntem olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda arkeolojinin bir bilim olmadığını ve gelecekte de bir bilimin temeli olarak sunulamayacağını ifade etmiştir. Foucault'a göre arkeoloji; tarih, bilgi kuramı,

sosyoloji ve tarihsel psikoloji gibi bilimlerin yöntemlerini sınırlama konusunda etkili olan geniş bir yöntemdir. Bu sebeple arkeolojinin bu disiplinlerle karıştırılmaması gerekir. Çünkü Foucault konusunu, bu disiplinlerin özgün alanlarının üstünde tutmuş ve kendini hepsinin en pozitif tarihsel yöntemi kabul ettiğinden dolayı onların tümünü aştığını vurgulamıştır (Foucault, 1999: 9-10). Arkeoloji, söylemsel ve söylemsel olmayan yani kurumlar, politik olaylar ve ekonomik süreçler arasındaki ilişkileri de göstermektedir. Arkeolojinin bu yaklaşımların kültürel sürekliliğini ortaya koymak gibi bir amacı yoktur. Kendilerinden doğan oluşum kurallarının söylemsel olmayan sistemlere nasıl bağlanabildiklerini belirlemeye ve özel eklemlenme biçimlerini tanımlamaya çalışmaktadır (Foucault, 1999: 206).

Arkeolojik bir analiz yapan Foucault'un amacı, bilgiyi mümkün kılan tarihsel koşulları ve bu koşulların belirlediği epistemik mekanı ortaya çıkarmaktır. Daha derin anlamı ortaya çıkarmak amacıyla duyduklarımızı ve okuduklarımızı yorumlamaya çalışmamıştır. Foucault'un tarihi, yorumlayıcı değildir. Onun ilgilendiği şey, nesneler değil metinlerdir. Metinlerin çıkarıldığı alanın bütünsel yerleşimi ile ilgilenmektedir (Gutting, 2010: 59). Foucault'a göre arkeolojik çözümleme söylemsel oluşumları belirginleştirmektedir. Söylemsel oluşum, uyumsuzlukların çokluğu altında devam eden ve onları tutarlı düşüncelerin birliği içinde çözen, sürekli ve pürüzsüz bir metin değildir. Söylemsel oluşum, uyumsuzlukların bir alanıdır ve farklı zıtlıklar toplamıdır (Foucault, 1999: 198-199). Bu anlamda Foucault, farklılıklar alanı içerisindeki bütünlükle ilgilenmektedir.

Foucault, toplumsal bir dünyada yaşadığımızı ve bilginin oluşumunun, dolaşımının ve kullanımının temel bir şey olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, içerisinde yaşadığımız toplumun temel niteliklerinden biri olması nedeniyle bilgi birikiminin sermaye birikiminden farklı bir tarafı yoktur. Bu sebeple bilginin uygulanmasını, üretimini ve birikimini iktidar mekanizmalarından ayrı düşünmek mümkün değildir (Foucault 2004: 167-8). Foucault için bütün bilgi iddiaları kaçınılmaz biçimde iktidarla bağlantılıdır. Nesnel bilgi anlayışını kabul etmeyen Foucault, bütün nesnel bilgi iddialarının da iktidarı uygulama girişiminden ibaret olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadeden, nesnel bilginin teorik bilgi olarak hiçbir statüye sahip olmadığı, aksine pratikten ibaret olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür (Megill, 1998: 296).

Bilgi, doğa ve toplum üzerinde egemen olmanın bir aracıdır. Bu nedenle hem doğaya hem de toplumlara egemen olmak, bilginin gücünü aktif olarak kullanmaya bağlıdır. Ancak modernleşmeyle birlikte kapitalist sistemin düşüncesi olarak gelişen pozitivist bilim anlayışının farklı ve yeni bilimsel teknikler ve yöntemler geliştirmesi ile bilginin akıl varlığı olan ve merak eden insanın bilme isteğinin ürünü olmasının dışına çıkmıştır. Böylece bilgi, iktidarın hükmetmek için kullandığı bir güç, insanı tanımanın, onu düzenlemenin, dönüştürmenin ve manipüle etmenin bir aracına dönüşmüştür (Coşkun, 2010: 77).

Foucault'a göre iktidar bilgiyi üretmektedir. İktidar ile bilgi birbirlerini doğrudan içermeleri sebebi ile bağlantılı bir bilgi alanı oluşturmadan iktidar ilişkisi olamayacağını ve iktidar ilişkilerini varsaymayan, onu oluşturmayan bir bilginin ve bilgi alanının olamayacağını ifade etmiştir (Foucault, 2006: 33-4). Bilginin iktidarın bir aracı haline dönüştürülmesi ile birlikte bilgiye duyulan ihtiyaç arttıkça, iktidara olan bağlılık da artmaktadır. Bilgi ile iktidar arasındaki bu doğrusal ilişki sebebiyle bilgi, iktidar tarafından belirlenmekte ve şekillenmektedir.

İktidarın bilgiye bilginin de iktidara sürekli eklemlendiği kanısında olan Foucault, bu ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalıştığını, bu anlamda iktidarın keşfe ve bilgi biçimine ihtiyaç olduğunu söylemekle yetinilmemesi gerektiğini; iktidar işleyişinin bilgi nesnelerini yarattığını, bunları ortaya çıkardığını, enformasyon biriktirdiğini ve kullandığı söylemek gerektiğini vurgulamıştır. Foucault'a göre iktidarın işleyişi sürekli olarak bilgi yaratırken bilgi de iktidar etkilerine yol açmaktadır (Foucault, 2012: 35). İktidarın bilgiyi ürettiğini, iktidar ve bilginin birbirlerini doğrudan içerdiklerini, bağlantılı bir bilgi alanı oluşturmadan iktidar ilişkisi olamayacağını, aynı zamanda iktidar ilişkilerini varsaymayan ve oluşturmayan bir bilginin ve bilgi alanının olamayacağını kabul etmek gerekmektedir (Foucault, 2006: 65). Ona göre bilgi iktidarın aracıdır ve iktidarı beslemek ve güçlendirmek için işler. Bu nedenle iktidar arayışıyla birlikte bilginin araçsallığı da artmaktadır. Bilgiye duyulan ihtiyaç iktidara duyulan güç arzusunun artma derecesine bağlıdır. İktidar, bilginin egemeni olmak ister ve onu hizmetinde tutmak için gerçek bilginin belirli bir kısmını devamlı olarak kendi kontrolünde tutar. Böylece bilgi, bir moral güç olmaktan öte bir iktidar gücüne dönüşür. Bilgi bir hiyerarşidir ve bu hiyerarşinin en üst tepesinde devlet bulunur. Bilgi, insanı tanımanın, onu düzenlemenin, dönüştürmenin ve manipüle etmenin bir aracıdır. Bu yüzden tüm bilgi aktarım ve uygulama süreçleri iktidar

hiyerarşisiyle belirlenir ve ona göre şekillenir. Bu bağlamda bilginin egemenliği iktidarın egemenliği anlamına gelmektedir. Hiçbir bilgi kendi içinde bir iktidar formu, bir iktidar fonksiyonu ve diğer iktidar formlarına bağlı bulunan bir iletişim, kayıt, insanları toplayıp kontrol etme ve kendi sistemini yayma düzeni olmadan şekillenemez ve varlığını devam ettiremez. Hiçbir iktidar da bilginin üretimi, düzenlenmesi, dağıtımı ve alıkonması olmadan uygulanamaz ve gerçekleşemez (Çetin, 2001: 208). Bu bağlamda bilgi, iktidar olmadan şekillenemediği ve kendi varlığını sürdüremediği gibi iktidar da bilginin üretimi olmadan uygulanamaz.

Foucault'a göre bilgi, iktidar araçları tarafından şekillendirilerek yayılmaktadır. Bu çerçevede bilimin iktidar ile iç içe olduğunu, bilginin iktidarın önemli bir uzantısı olduğunu ifade etmiş ve çözümlemelerinde bilgi ile iktidar ilişkisine geniş ölçüde yer vermiştir. Foucault'a göre bilim, aydınlanma düşünürlerinin aksine bireyi özgürleştiren bir araç olmayıp iktidarın denetim mekanizmalarından biri olarak bireyi hapsedmektedir (Çelebi, 2013: 515). Bilginin başkaları üzerinde tahakküm kuran bir iktidar olduğunu belirten Foucault, buna bağlı olarak bilginin başkalarını tanımladığını ifade etmiştir. Ona göre bilgi, özgürleşmenin önünü keserek gözetlemeye, disipline etmeye yönelik bir kip halini almıştır (Özcan, 2014: 15).

Foucault, bilgi ile iktidar arasında derin bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Bilginin iktidar ile olan ilişkisinin ve bunların biçimlenişlerinin gelişmiş endüstriyel toplumlar üzerinde, gündelik yaşamın en gizli alanlarına kadar yayılarak kendini kabul ettirdiğini ve böylelikle bir mevcudiyeti olduğunu öne sürmüştür (Poster, 2008: 87). Ona göre iktidar, bilgi aracılığıyla toplumsal alanın her alanına yayılmaktadır. Modern iktidar, disiplin aracılığıyla değil bilgi aracılığıyla toplumun her alanına yayılmıştır. İnsan bilimleri aracılığıyla iktidar topluma yayılmaktadır. İktidar, yalnızca devlet organına indirgenen bir olgu olmayıp bilgi yoluyla insanı şekillendiren bir kavramdır. İktidarın bilgiye bilginin iktidara sürekli eklenmesi söz konusudur (Orkunoğlu, 2007: 228). İktidar sürekli olarak bilgiyi yaratmakta ve bilgi de iktidar etkilerine yol açmaktadır. İktidar bunu yaparken insanı şekillendirerek bilgiyi üretmektedir. Bilgi sayesinde iktidar topluma yayılmakta ve böylece bilgi, iktidarın toplumu kontrolü altına almasında aracı bir duruma gelmektedir. Foucault için özellikle modern dönemin iktidarı bilgi üzerinden yükselmiştir (Bozdoğan, 2013: 104).

Foucault, iktidarın sürekli olarak bilgiyi yarattığını, bilginin de iktidar etkilerine yol açtığını, iktidar ve bilginin iç içe olduğunu ifade etmiştir. İktidar, varlığını sürdürebilmek için varoluş biçimini meşrulaştıracak doğruluk rejimine gereksinim duymaktadır. Bu nedenle iktidar alanları hem bilgiyi üretmekte hem de bu yönüyle iktidarı beslemektedir. Foucault, iktidarın bu kısır döngüsünü eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Ona göre, iktidarın bu döngüsünü eleştirmeden bu döngüye eklenilen başta yöneticiler olmak üzere bireylerin, bu gerçeklik üretimi karşısında güç ilişkilerini koruma ve sürdürme amacı ile körleşmektedirler. İktidar ilişkisinin toplumsal yapıya yayılmasını sağlayan şey, iktidar ilişkilerini nitelendiren doğruluk rejimini ve gerçeklik söylemini kuran bilimsel alanlardır. Ona göre iktidar ilişkileri bu gerçeklik söyleminin üretimi ve birikimi olmadan birbirlerinden ayrılamazlar ve işlev göremezler. İktidardan hareket ederek, iktidar içinde ve iktidar yoluyla etkili olan gerçeklik söylemleri ekonomisi olmadan iktidarın işleyemeyeceğini belirtmiştir. İktidar, sorgulamaktan, araştırmaktan ve kaydetmekten vazgeçmez; iktidar gerçeklik arayışını kurumsallaştırır, meslekileştirir ve bunu ödüllendirir (Şentürk, Turan, 2012: 253).

Bilgi, söylemlerin içine geçmiş bir yapıdadır. Foucault, bilgiyi iktidar kavramıyla birlikte ele almasının yanı sıra, bilgi ve söylem ilişkisi ile de yeni bir bakış açısı oluşturmuştur. Bilgi, söylem tarafından gösterilmiş kullanım ve uyum olanaklarıyla tanımlanmaktadır (Bozdoğan, 2013: 52). Foucault insan, ruh, birey, insan bilimleri gibi modern kavramların aslında iktidarın insan bedenini kuşatmak için geliştirdiği söylemin ürünü olduklarını düşünmekte ve söylemi, bilgi ve iktidar ilişkilerinin iç içe geçtiği bir öge olarak tanımlamaktadır (Canpolat, 2005: 106). Foucault söylemin, kuramsal bir oluşum olduğunu, gücü ve iktidarı da içinde barındırdığını ifade etmektedir.

Her iktidar mevcudiyetini devam ettirecek ve egemenlik gücünü yenileyecek olan bilgiyi üretmektir. Bilgi, ötekileri denetlemek, liderlik etmek ve yönetmek için önemli bir araçtır. Bilgi ve bilimin iktidarın denetiminde oluşu toplum üzerinde iktidarın nüfuzlu olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle her siyasi güç, bilimsel gelişimlerin takipçisi olarak bilgiyi denetim altına almak istemektedir. Çünkü insanların iç dünyalarının yanı sıra bilgi kaynaklarına veya alanlarına hükmetmek, davranışlarının belirlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla iktidar bilgiyi arzulayan, yaratıcı olan, olumsuz olmayandır (Coşkun, 2010: 78).

2.3. ÖZNE VE İKTİDAR İLİŞKİSİ

Foucault, iktidarı analiz ederken özneyi güç ilişkileri çerçevesinde değerlendirmiştir. Özneye ayrıcalıklı bir anlam atfetmemiştir. Foucault, araştırmalarının genel temasının iktidar değil özne olduğunu vurgulamıştır (Foucault, 2014: 58). İktidar analizinde özneyi değerlendiren Foucault, özneyi modern toplum tarafından yaratılan bir iktidar aracı olarak görmektedir. Bu nedenle öznenin sonradan kurulduğunu vurgulamıştır. Modern toplum anlayışı ile birlikte insanın anlamını yitirdiğini, modern öznenin içinde bulunduğu modern toplumun bir parçası haline geldiğini belirtmiştir. Modernleşme sürecine dahil olan bireyi yani özneyi iktidar mekanizmalarının bir ürünü olarak ele almıştır.

İnsanın anlamını yitirerek birer özne haline nasıl geldiğini açıklamaya çalışan Foucault'a göre insanı özneye dönüştüren üç tür nesneleştirme kipi söz konusudur. Bu kiplerden ilki, kendine bilim statüsü kazandırmaya çalışan bir dizi söylemsel pratiklerdir. Konuşan öznenin nesneleştirilmesine neden olan dilbilim, refah ve ekonomi analizi yoluyla üreten ve emek harcayan özneyi nesneleştiren ekonomi politik ve yaşıyor olma olgusunu nesneleştiren doğa tarihi ve biyoloji bu nesneleştirme kipinin örneklerini oluşturmaktadır. Bir diğer nesneleştirme kipi Foucault'un bölücü pratikler adını verdiği kiptir. Deliyi akıllıdan, hastayı sağlıklıdan, suçluyu veya sapkını normal bireyden ayıran bu pratikler, özneyi hem kendi içinde hem de başkalarından ayıran nesneleştirme söylemi oluşturmaktadır. Son kip de insanın kendini özneye dönüştürme biçimi bağlamında nesneleştiren kiptir (Foucault, 2014: 58).

Modernleşme anlayışının getirmiş olduğu tek tipleşme, homojenlik, evrensellik, bilimsellik ilkeleri ile birey özne haline dönüştürülmüş ve iktidarın bir parçası haline getirilmiştir. Bu ilkeler ile birlikte birey değersizleştirilmiş ve iktidarın birer aygıtı haline dönüştürülmüştür. Mevcut sisteme itaat eden, iktidarın tahakkümü altına giren birey iktidarın nesnesi olarak konumlanmıştır. Bu sebeple modernliğin eleştirisini yapan Foucault, iktidarın devamlılığını sağlayan, bireyi tahakkümü altına alan, bireyi nesneleştiren iktidar anlayışının eleştirisini yapmıştır. Öznenin kendi içinde bölündüğünü veya başkalarından bölündüğünü ve bu sürecin bireyi nesneleştirdiğini ifade etmiştir. Foucault amacının, insanların yaşadıkları kültürde özneye dönüştürüldüğünün tarihini anlatmak olduğunu ifade etmiştir (Foucault, 2014: 58).

Foucault modernleşme ile birlikte öznenin, hem bilginin öznesi hem de bilginin nesnesi haline geldiğini ifade ederek özneye sürekli olarak aktif bir rol yüklemiştir. İktidar tarafından nesne haline dönüştürülen öznenin bu durumdan kurtulması gerekmektedir. Bireyin, modernitenin tahakkümü altına girerek özne haline geldiğini ve nesneleştirildiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda özne iktidara bağımlıdır. Çünkü özne iktidar tarafından şekillendirilmektedir.

Foucault'a göre insan bilimlerinin söylemleri insanı itaatkar bireye dönüştürmüştür. Özneyi ve insanı tarihselleştirme çabasına giren Foucault, özne olarak insanın belirli tarihi koşullarda doğduğunu, bir gün bu insanın ortadan kalkacağını ileri sürmüştür. Bunu da kumsala çizilmiş yüz resminin dalgalar tarafından silinmesi örneğiyle betimlemiştir. Tıpkı silinen bu resim gibi insanın da günün birinde kaybolacağını belirtmiştir (Orkunoğlu, 2007: 212). Özne kavramını felsefenin merkezinden uzaklaştırma geleneğini başlatan Nietzsche, öznenin vazgeçilirse özne tarafından etkilenen nesneden de vazgeçilmiş olacağını söylemiştir. Foucault'un bilgi arkeolojisi de özne olarak insanı değersizleştirmekte ve insanı felsefenin merkezinden uzaklaştırmaktadır. Ona göre, insanı merkeze koyan hümanizm, baskıcı ve tahakkümcü bir toplumun epistemolojik temelidir (Orkunoğlu, 2007: 213). Foucault hümanizmin, baskıcı ve tahakkümcü olduğunu iddia etmiştir. Modernitenin dayatmış olduğu hümanist düşüncenin bireyi etkisi altına aldığını ve böylelikle itaatkar bireylere dönüştürerek iktidarın bir aracı konumuna geldiğinden söz etmiştir. Hümanist düşüncenin bireyi disiplin altına aldığını, onu gözeterek mevcut toplumsal sisteme itaat eden birey halini getirdiğini ve öznenin modern toplumun ortaya çıkardığı anlayışlar çerçevesinde kurulduğunu ifade etmiştir. Foucault, kurucu bir bilinç olmasından ziyade kurulduğunu ifade ettiği özneyi, insan bilimlerinin ürettiği bir kurmaca olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple özneyi meşru kılmaya çalışan iktidar mekanizmalarını etkisiz kılmaya çalışmıştır.

Özne söylemsel oluşuma yayılmış olarak farklı konumlardan oluşan bir yapıdadır. Özne bir töz değildir; özne bir biçimdir ve bu biçim öncelikle ya da daima kendisiyle özdeş değildir. Foucault'a göre, kendimizi bir toplantıya katılan, orada oy kullanan ya da konuşma yapan siyasi bir özne olarak oluşturduğumuz zaman bizim kendimizle ilişkimiz aynı değildir. Bu farklı tür öznelere arasında birtakım ilişkiler ve birbirine müdahaleler kuşkusuzdur ama karşımızdaki özne aynı tür özne değildir. Her örnekte kendimizle farklı bir ilişki kurar, her örnekte farklı bir biçim sergileriz.

Kendimizi yaptığımız, düşündüğümüz, söylediğimiz şeylerde farklı bir biçimde kurarak özne olarak kabulleniriz. Özne deneyim biçimleri verili bir insan doğasının evrensel yapıları değildir; bireye ve ihtiyaçlara özgü tekil yapılardır (Foucault, 2014: 234).

Foucault'un çalışmalarında epistemolojik sapma noktası, bilginin hem öznesi hem de nesnesi olmayı sürdüren modern öznedir. Bu modern özne, 18. ve 19. yüzyıllarda yeni modernite deneyimine doğru devinen bir dünyadaki maddi ilişkilerin dönüşümüne karşıt olarak iktidar ilişkileri, ben teknolojileri ve bilgi çağında ortaya çıkmıştır. Foucault'un çalışmaları, modern öznenin belirli bilimsel-yönetimsel bakış açıları aracılığıyla ve bunların içinde doğduğunu ve öldüğünü ortaya atan bilgi tarihleri üzerine temellenmektedir. Modern özne bir yanda hastaneler, klinikler, fabrikalar, hapishaneler gibi kurumsal pratiklerde şekillendirmekte; diğer yandaysa modern özneyi kuran pratikler yaşamın, çalışmanın ve benliğin anlamına ilişkin belirli pratik yansımalarına iliştilmektedir (Tekelioğlu, 2003: 4).

Foucault'un öznesi, geleneksel toplumdan modern topluma geçen toplumsal yapı içindeki insandır. İnsanı, bedeni ve kimliği ile inşa edilen bir varlık olarak görmektedir. Bunu inşa eden ise bireyi tahakkümü altında tutan iktidardır. Bireyin içinde bulunduğu çağın kurumları ve söylemleri iktidarın belirlediği ve iktidarın gözleyebildiği kendini açığa vurduğu yerlerdir. Foucault'un öznesi toplumdan bağımsız değildir. Özne, yapıların ve söylemlerin üzerine inşa edildiği ve hedefi olan bireydir. Özne, kendini şekillendiren iktidar ilişkilerinin bir nesnesidir. Bu sebeple özneyi çözümleyebilmek için öncelikle iktidarı çözümlemek gerekmektedir (Çelebi, 2013: 517).

Foucault yapıtlarında, öznenin belli tarihsel söylemler ve pratikler yoluyla kurulduğu süreci ve bu süreç içinde ortaya çıkan normalleştirilmiş öznenin sürecini açığa çıkarmaya çalışmaktadır. Öznenin kendisinin mevcut iktidar düzenine itaat ederek bu düzen içinde oluşması, öznenin normalleştirilmesi anlamına gelmektedir. Bireyselleşme ve benliğin siyasal söylem içinde üretilmesi sonucunda bireyler, bedenlerini ve eylemlerini insan bilimlerinin ürettiği bilgi ölçütleri içinde kavrayıp yaşayarak normalleşmekte ve disiplin altına girmektedirler (Özdemir Akgündüz, 2013: 4). İktidar, normalleştirme süreci sebebiyle kendi söylemini öznelere üzerinde etkin kılmak için ceza, denetleme ve disiplin gibi kurumları yaratmıştır. Böylelikle bu kurumlar aracılığı ile birey normalleştirilerek denetim altına alınmaktadır. Bu

bağlamda Foucault, deliliğin de söylemler, hakikat oyunları ve tanımlar yoluyla nasıl sorunsallaştırıldığını ve akıl hastalığı olarak değerlendirilmesine neden olduğunu kurumsal bir alana nasıl dahil edildiğini göstermeyi amaçlamıştır (Foucault, 2014: 13). Foucault, bireyi oluşturan gücün iktidar olarak belirlediğini ifade etmiştir. Bu açıdan bakıldığında insan, ruh, birey ve özne gibi kavramlar da iktidarın bedeni kuşatıcı söylemleri haline dönüşmektedir. İktidar, her türlü davranış ve söylemleri oluşturarak bedeni ve arzularıyla birlikte insanı oluşturmaktadır. Bu da iktidarın gücü ile mümkündür (Özdemir Akgündüz, 2013: 5). İktidar biçimleri, bireyi kategorize ederek bireyselliği belirlemekte ve bireyi kimliğine bağlayarak hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale etmektedir (Foucault, 2014: 63). Foucault, iktidarın bireyi biçimlendirerek onu özne haline dönüştürdüğünü, uymak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak bireyin yaşamına müdahalede bulunduğunu ifade etmiştir. Modernitenin ortaya çıkardığı pozitivist bilgi anlayışının ölçülebilir, sınıflandırılabilir, gözlemlenebilir bir bilgi türü ile tek doğru ve tek gerçek olarak dayattığı bilimsel bilginin insanları tek tipleştirdiği, bireylerin bu bilgiye itaat ederek özne haline geldiğini ifade etmiştir. Modernitenin ortaya çıkardığı pozitivist bilgi anlayışı, özne haline getirdiği bireyin nesneleştirme sürecinde etken olmuştur.

Foucault'un öznesi, modern iktidar rejiminin ürünü olan modern bireyleşme sürecine ait bir öznedir (Bozdoğan, 2013: 48). Özneyi modern toplum tarafından yaratılan bir iktidar aracı olarak görmektedir. Bu nedenle ona göre özne, sonradan kurulmuştur. Modern özne, içinde bulunduğu modern toplumun bir parçası haline gelmiştir. Özneyi, modernleşme sürecine dahil olan bireyin iktidar mekanizmalarının bir ürünü olarak ele almaktadır.

Özne, iktidar tarafından şekillenen toplumsal ilişkiler içerisinde oluşturulmaktadır. Bu nedenle bireylerin oluşumunda iktidar anahtar bir unsurdur. Bireyler, toplumsal alandaki karmaşık, çoğul ve değişen iktidar ilişkilerine boyun eğmektedirler. Aynı zamanda bu ilişkiler içerisinde ve bu ilişkilerin aracılığı ile bir özne konumu alırlar. Başka bir ifadeyle Foucault'a göre iktidar, bireysel öznenin bir koşulu konumunda yer almaktadır. Foucault'da iktidar açısından önemli olan, öznenin hangi koşullarda ve hangi biçimlerde söylemin düzeninde ortaya çıktığıdır (Çelebi, 2013: 518-519). Foucault, bu anlamda öznenin söylem ile ilişkisini iktidar bağlamında değerlendirmektedir.

İktidar, öznenin bölünmesine sebep olmuş ve bu bölünmeyle öznenin nesneleştirme sürecine elverişli bir ortam sağlamıştır. Nesneleştirme aracılığıyla öznenin parçalanmasını sağlayan iktidar, normal-patolojik, akıllı-deli, sağlıklı-sağlıklı olmayan, genç-yaşlı gibi ikilikler oluşturarak bu ikiliklerin aracılığı ile kendi meşruiyetini temellendirmeye çalışmıştır. Bu temellendirmenin nedeni ise toplumun varlık bütünlüğünü en iyi olanaklarla güçlü tutabilmektir. Bu bütünlüğü sağlamada hapishaneler, klinikler, akıl hastaneleri, rehabilitasyon merkezleri gibi kurumlar iktidarın nesneleştirme sürecinde aktif rol oynayan kurumlardır. İktidarın bireyi nesneleştirme sürecinde delilik ve kapatma bu sürecin ilk uğrakları oluşmuştur (Foucault, 1993: 14). Modernleşme süreciyle birlikte özne haline gelen birey nesneleşerek bilimsel araçlarla, hastane, klinik, fabrika, okul, hapishane gibi kurumlar aracılığı ile şekillendirilmiştir.

Foucault yalnızca egemen bir iktidardan söz etmemiştir. Egemen bir iktidarın ötesinde tek taraflı ve mutlak bir iktidardan ziyade iktidar ve iktidar ilişkilerinden söz etmiştir. Bu anlamda iktidar ilişkileri çerçevesinde özneyi değerlendirmiştir. Ona göre hastaneler, klinikler, akıl hastaneleri, hapishaneler gibi kurumlar iktidarın ürünüdür ve iktidarın amacına hizmet etmektedirler. İktidarın ürünü olan bu kurumlar iktidar ilişkileri çerçevesinde özneyi şekillendirmektedir. Öznenin şekillendirilmesi ise iktidar ilişkilerinde bulunan tüm ağların hiyerarşik bir biçimde birbiri ile ilişkilerinin çözülmesini gerekli kılmaktadır. Bu anlamda görünürde hastalıkların teşhisi ve tedavisi için oluşturulan hastaneler, suçluların ıslahı amacıyla oluşturulan hapishaneler, deli olarak nitelendirilen öznelerin normalleştirilmesi amacıyla kurulan akıl hastaneleri esasında modern toplum yapısına hizmet eden kapitalist sistemin oluşturduğu kurumlardır. Bu kurumlar, modern toplumları disipline edici, ıslah edici, denetleyici, tedavi edici teknikleriyle üretken ve itaat eden insan tiplerinin yaşaması ve yaşatılması amacıyla inşa edilmişlerdir (Coşkun, 2010: 66-67). Bu anlamda hapishaneler, hastaneler, akıl hastaneleri gibi kurumlar farklı bir işleve sahip gözükseler de temelinde kapitalist sistemin amacına hizmet etmektedirler.

Modern toplumun kurumları toplumsal oluşuma özgüdür ve bu nedenle tarihseldir. Bu kurumları çevreleyen bir iktidar ve iktidar rejimi bulunmaktadır. Modern iktidar rejimini belirleyen şey disiplindir. Bu disiplin ise bireyin kendi davranışlarını sürekli ölçmesine ve ardından normal toplumsal davranışın

standartlarına yönelmesine sebep olmuştur. Bunun yanı sıra toplumsal düzeni ve bireylerin yaşamlarını tehdit eden bir davranışa karşı da iktidar rejiminin içselleştirilmesi sağlanmıştır. Bu iktidar rejimi, yalnızca hapishaneler ve akıl hastaneleri gibi kurumlarda değil yeni yönetim tekniklerinin uygulandığı fabrikalar, yatılı okullar ve orduda da ortaya çıkmıştır. Böylelikle yeni disiplin iktidarının temel hedefi, normalleştirilen birey olmuştur (Söylemez, 2010: 62). Hapishaneler, akıl hastaneleri, klinikler gibi kurumların dışında eğitim, ordu, fabrika gibi kurumlar aracılığıyla birey normalleştirilerek disiplinci iktidar rejimi birey üzerinde etkide bulunmaktadır. Bu kurumlarda tüm bireyler tek disiplin altında iktidara itaat ederek normalleştirilmektedir.

Modern toplumda özne, yaşamı içerisinde ruhsal ve bedensel olarak gözetim altındadır ve denetlenmektedir. Bu anlamda gözetlenen, denetlenen ve bireyselleştirilen özne içinde öncelikle kendine, içinde yaşadığı topluma ve sisteme bağımlı hale gelmiştir (Aslan, 2012: 1).

İktidarın olduğu her yerde iktidara karşı bir direnme söz konusudur. Ancak iktidarın olmadığı bir oluşum yoktur. Çünkü iktidar öznenen bağımsız değildir. İktidar bir taraftan özneyi oluştururken diğer taraftan özneler üzerinde uygulanan bir ilişkiyi ifade etmektedir. Böylece, iktidar özneyi tamamen dışarıda bırakmamakta ve öznenin iktidara karşı direnmesine yol açmaktadır. Çünkü iktidar kendi sürekliliğini devam ettirebilme noktasında öznenin direnç göstermesine gereksinim duymakta ve direnme karşısında yarattığı söylemler ile süreklilik kazanmaktadır. Öznenin iktidara karşı direnmesine yol açmasıyla birlikte bu direnmeyi sınırlandırmaya da çalışmaktadır. Tüm direnme biçimleri bir bütünlük yaratarak devam ettirme söylemleri kapsamında iktidar ilişkileri olarak görülebilmektedir. Her tarihsel süreçte iktidarlar ve bu iktidarlara karşı gösterilen direnme biçimleri değişmektedir. Foucault, iktidar ilişkilerinin sürekliliğini sağlayabilmesi noktasında zorunlu olarak yarattığı direnme odaklarına karşı uyguladığı disipline etme yöntemlerini ele almıştır. Bu bağlamda, mevcut olan iktidar söylemlerinin disipline etme yöntemleriyle özneler üzerinde nasıl etkide bulunduğunu ve kendi söylemine uygun özneleri nasıl yarattığını incelemiştir. Ona göre, iktidarın söylemine uygun özneleri yetiştirmek baskı ya da zorlama ile değil bireylerin ruhlarına ve bedenlerine sahip olarak, farkında olmadan bireylere empoze edilerek gizli bir biçimde yaratılmaktadır. Dolayısıyla iktidar, toplumsal dokunun tüm alanlarına yayılan, her

yerde var olan, aynı zamanda özneyi yaratarak öznenin söylemlere uygun davranmasını sağlayan bir olgudur (Özdemir Akgündüz, 2013: 4).

İktidar ile özne arasındaki ilişkiyi değerlendiren Foucault, onların birbirinden ayrılamaz ilişkilerini ortaya koymuştur. Foucault'a göre özne, toplumsal ilişkiler içerisinde iktidar tarafından şekillenmektedir. İktidar devamlılığı açısından özgür öznelerle gereksinim duymaktadır. Çünkü iktidarın direnç gösteren bireylere ihtiyacı vardır. Ona göre özneler, özgür olmadıkları takdirde direnme olanağına sahip olamazlar. Direnmenin olmadığı bir yerde de iktidar ilişkisinden söz etmek mümkün değildir. İktidar, özgür bireyler üzerinde uygulanmaktadır. Ona göre, özgür davranan bireylerin olmadığı bir yerde iktidardan söz etmek anlamsızdır (Çelebi, 2013: 521-522).

İktidar toplumsal yapının her alanına yayılmıştır. İktidar her yerdedir ve her yere ulaşabilmektedir. İktidarın her yerde olması, iktidarın bir noktadan diğer bir noktaya kadar uzanan her ilişkide var olmasından kaynaklanmaktadır. İktidarın her yerde olması herhangi bir kurum ya da yapı tarafından meydana getirildiği anlamı taşımamaktadır. İktidar elde edilen ya da elde tutulan bir şey değildir. Toplum içerisinde var olan ve her alana yayılan karmaşık bir olgudur. Foucault'a göre, özne üzerinden iktidarın ağlarını genişleten bir sistem bulunmaktadır. Bu sistemi işlevsel hale getiren, iktidar ağının devamlılığını sağlayan ve onu güçlendiren şey de söylemdir. Söylem, özne ve iktidar arasındaki ilişkiyi çözümlemenin dayanağını oluşturmaktadır. Söylem, güç ilişkilerinin yarattığı meşru hakikatler olarak ifade edilebilmektedir. Güç ilişkileri tarafından üretilen hakikatler, iktidar ilişkilerinin ağını oluşturan hapishaneler, klinikler, hastaneler, akıl hastaneleri, okul, ordu gibi kurumlardan bağımsız değildir. İktidar bu hakikat üretiminde oluşturduğu söylemler aracılığı ile topluma etkide bulunmaktadır. İktidar, yarattığı söylemin denetimi ile toplum içinde farklılaşmalar yaratarak topluma müdahale etmeye başlamaktadır. İktidar, modern toplumun yaşamına etki etmek için psikiyatri, psikoloji, kriminoloji, sosyoloji gibi sosyal bilimlere kullanılmaktadır. Çünkü bu bilimler bilgiyi ve pratikleri onaylayarak, bireyleri kontrol ederek, bireyleri disiplin altına almaya yardımcı olmaktadır. Yaşamın her alanında ortaya çıkan iktidar kendi normallik koşullarını belirleyerek iyi insan, iyi eş, iyi vatandaş, sağlıklı insan, normal insan, anormal insan anlayışını öğretmenler, memurlar, doktorlar, yargıçlar gibi meslekler aracılığı ile yeniden üretmekte ve bu şekilde meşru hale getirmektedir (Aslan, 2012: 2).

2.4. İKTİDAR VE GÜCÜN TOPLUMSAL YAPIYA ETKİLERİ

Foucault, iktidarı değerlendirirken iktidarın söylem, bilgi ve özne ile olan ilişkisine değinerek iktidarın bireyler üzerindeki etkisine ve toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiği üzerinde durmuştur. İktidar ve iktidar ilişkilerinin değerlendirmesini yapmıştır. İktidarın her alanda varlığını sürdürdüğünü, toplumsal yapının her dokusuna yayıldığını, iktidarın varlığını devam ettirebilmesi için toplumsal yapıdaki kurumları bir araç olarak kullandığını ifade etmiştir.

Foucault'a göre iktidar ilişkileri, insan ilişkilerinde oldukça geniş bir alanı kaplamaktadır. İktidar ilişkileri; insan ilişkilerinde, bireyler arasında, aile içerisinde, eğitim ilişkisinde, siyasi yapı gibi pek çok alanda etkili olabilecek bir iktidar ağlarına sahiptir (Foucault, 2014: 224). İktidar, kullandığı iktidar ağları ile toplumsal yapıyı ve kurumları etkileyerek insan davranışlarını tek tipleştirmekte, kontrol altına almakta ve denetleme imkanı bulmaktadır.

İktidar ve güç olgularının toplumsal yapıya etkileri bağlamında modern toplum eleştirisi yapan Foucault, modernitenin ortaya çıkardığı cinsellik, psikiyatri, kriminoloji gibi alanların ortaya çıkışında egemenlik ve güç ilişkilerinin olduğunu ifade etmiştir. Ona göre modern toplum, normal-anormal, masum-suçlu gibi ikilikler yaratarak toplumu sınıflandırmış; hapisanelerin, kliniklerin, akıl hastanelerinin ortaya çıkışını iktidara dayandırmıştır. Modern toplumun ortaya çıkardığı ikiliklerin temelinde Aydınlanmanın ortaya çıkardığı akıl ve akıl dışı ilişkisinin kaynaklık ettiğini belirterek rasyonelleşmenin eleştirisini yapmıştır. Ona göre akıl, kendi dışında kalanı dışarıda bıraktığı anda iktidarın bir aracı haline gelmiştir (Bozdoğan, 2013: 21-22).

Foucault, iktidarın bireyleri normalleştirdiğini, bireyin normalleştirilmesi amacı ile toplum içerisinde kapatmaların oluşturulduğunu ifade etmiştir. Bireylerin normalleştirilmesi ile yapılması hedeflenen şey, bireylerin birbirlerini tanımasından ziyade birbirlerini sınıflandırma yoluyla belirli yaptırımları olan farklılıklara dönüştürmektir. İktidar, toplumda yarattığı sınıflandırmaya uymayan bireyleri anormal olara nitelendirerek normalleştirme ile bireylerin ıslahını sağlamaya çalışmaktadır. Bireylerin ıslah edilmesi amacıyla iktidar, kapatmaya başvurmaktadır. İktidar, kendi düşüncesinden farklı olanı böylece normalleştirmeye çalışmaktadır. Bu

sebeple bireyler, kendilerinden farklı olandan korkmaya ve baskı mekanizmalarına ihtiyaç duymaya başlamaktadır (Çelebi, 2013: 520-521).

İktidarı yalnızca olumsuz anlamda ele almamıştır. Böyle bir değerlendirmenin doğru bir yaklaşım olmadığını ifade etmiştir. Ona göre yalnızca olumlu bir anlam taşıyan iktidar olmadığı gibi sürekli olumsuzluk üreten bir iktidar anlayışı da yoktur. İktidar olumlu anlamda üretkenliğini devam ettirdiği sürece toplumsal alanda daha geniş bir yer edinirken olumsuzluk ürettiğinde de toplumsal alanda sınırlanmış olmaktadır. Foucault, iktidarın gerçekte üretici bir güç olduğunu ifade etmiştir (Bozdoğan, 2013: 98). İktidar toplumsal alanın her dokusuna yayılmıştır. İktidar disiplin yöntemleri ile değil bilgi yoluyla toplumun her alanına yayılmıştır ve her yerdedir. İktidar ilişkilerini değerlendiren Foucault, iktidarı devlet odaklı analiz etmemiştir. Aksine, İktidarı siyasi bağlam dışında değerlendirmesi sebebiyle toplumsal işlevi bağlamında değerlendirmiştir. Toplumun her alanına yayılan iktidarı yalnızca devlet çerçevesinde değerlendirmek yetersiz kalmaktadır.

2.4.1. Cinsellik-Beden ve İktidar İlişkisi

Cinselliği, iktidar ilişkileri bağlamında değerlendiren Foucault, cinselliğin ne olduğundan ziyade toplumsal yapıya olan etkisini irdelemiştir. İktidarın, iktidar araçlarını kullanarak bireylere nüfuz ettiğini ve böylelikle toplumsal yapıyı nasıl biçimlendirdiği üzerinde durmuştur. İktidarın toplumsal yapıya olan etkileri hususunda kullandığı araçlardan biri olarak cinsellik ve bedeni görmüştür. İktidarın bedeni ve cinselliği kullanarak bireylere nüfuz ettiğini belirtmiştir.

Foucault iktidarı, insanlar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan bir güç olarak değerlendirmiş ve iktidara olumlu bir işlev yüklemiştir. İktidarın baskı, cezalandırma gibi yöntemlerin dışında arzu ve zevki üreterek bedenlere nüfuz ettiğini ve iktidarın bedeni çalıştırdığını ifade etmiştir (Foucault, 2012: 49).

Foucault'a göre cinsellik, bir yaşama biçimidir. Kişinin kendisinin yarattığı bir olgudur. Cinselliği, insanın özünü belirleyen, doğuştan getirdiğimiz ve değiştirilmeyen bir olgu olarak görmemiştir. Foucault'a göre cinselliği, değişmeyen bir olgu olarak ele almak, onu bir yazgı olarak görmekle aynı anlama gelmektedir. Fakat cinsellik bir yazgı değildir. Bu nedenle seçilebilen, değiştirilebilen, çoğaltılabilen bir şeydir. Kişinin içinde gizleyip de bir gün ortaya çıkmasını beklediği, saklı kalmış bir potansiyel değildir (Foucault, 2012: 277-278).

Cinselliği insanın yarattığı bir olgu olarak gören Foucault, cinselliği kurgulanmış bir deneyim olarak görmektedir. Bu nedenle cinselliği, doğal bir özellik olarak insan hayatına ait bir olgu olarak görmemektedir. Cinsellik, biyolojik olmanın ötesinde tarihsel, toplumsal ve kültürel kökenlere sahiptir. Foucault, cinsellik olgusunu değerlendirirken biyolojik etmenleri göz ardı etmemiş, cinselliğin oluşumunda söylemlerin ve kurumların üstlendiği rolü daha fazla önemsemiştir (Canpolat, 2005: 122).

Cinselliği tarihsel bir tertibat olarak ele alan Foucault, cinselliği yalnızca üzerinde güç işlere girilecek olan bir gerçeklik olarak görmemiş, bedenlerin uyarlanmasının, hazların yoğunlaştırılmasının, söyleme kışkırtmanın, bilgilerin oluşumunun, denetim ve direnmelerin güçlenmesinin iktidar stratejilerine göre birbirlerine eklemlendiği büyük ve görünür bir şebeke olarak değerlendirmiştir (Foucault, 2003: 81). Cinsellik tertibatının varoluş nedeni kendini yeniden üretmek değil bollaştırmak, yenilemek, eklemek, bedenlere giderek daha ince ayrıntıları kuşatacak biçimde sokulmak ve nüfusları giderek daha da bütünsel biçimde denetlemektir. Bu bağlamda cinsellik, iktidar ilişkilerine bağlılık göstermektedir. 18. yüzyıldan itibaren cinsellik yükselen bir gelişme göstermiş ve bu yüzyıldan itibaren cinselliğe destek olan düzen üremeye yönelik olmamıştır. Üremeye yönelik olmayan cinsellik, bu düzenden itibaren kökeninden beri bedenin yoğunlaşmasıyla yani bedenin bir bilgi nesnesi ve iktidar ilişkileri içindeki bir öge olarak değer kazanmıştır (Foucault, 2003: 79).

Foucault, cinselliği iktidarın kullandığı bir araç olarak görmüş, toplumsal yapının her alanına yerleşmiş olan iktidarın cinselliği belirlediğini ve düzenlediğini ifade etmiştir. Cinselliği değerlendirirken farklı dönemlerdeki cinsellik anlayışından söz etmiş, modern toplum yapısıyla birlikte cinselliğin iktidarın bir aracı haline geldiğini göstermeye çalışmıştır. Bu sebeple cinselliği, modern dönemin yeni iktidar anlayışını çözümlemede kullanmıştır.

Foucault, cinsellik olgusunda iktidarın en gizli, en stratejik ve taktiksel işleyişini bulduğunu ifade etmiştir (Varer, 2010: 56). Cinsellik olgusunun 17. yüzyıldan önceki dönemlerde konuşulmadığından ve cinselliği saklamak için duyulan ortak bir kaygıdan söz etmiştir. 17. yüzyıldan itibaren cinsellik ile ilgili genel bir dil utangaçlığından çıkmış, cinsellikten söz edilmeye başlanmış ve kendiliğinden konuşulması sağlanmaya başlanmıştır (Foucault, 2003: 33). Cinselliğin 17. yüzyıldan

itibaren konuşulmaya başlanması ile birlikte cinsellik denetlenebilir ve iktidar için yönetilebilir bir duruma gelmiştir. Cinselliğin denetlenmesi mevcut sistem için yararlı bir hale dönüştürülmüştür. 18. yüzyılda iktidar tekniklerinin gelişi ve nüfusun yoğunluğu cinselliğe yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bununla birlikte evlenme yaşı, cinsel ilişkinin başlama yaşı, cinsel ilişkinin sıklığı, doğum oranı, gebeliği önleyici uygulamalar cinsellik ekseninde çözümlenmeye çalışılmıştır (Foucault, 2003: 27). Böylelikle iktidar, toplumdaki cinsel tutumlara müdahale edebilmekte ve kendi söylemlerini dayatabilmektedir. Cinsellik, toplumsal yapı içerisindeki psikiyatri, kriminoloji, tıp, hukuk, fizyoloji gibi kurumlar tarafından şekillendirilerek iktidarın bir aracına dönüşmüştür. Cinselliğin kurumlar tarafından şekillendirilmesi ile iktidarın aracı haline dönüştürülmesi modernitenin yarattığı modern öznenin kurulması süreciyle doğrudan ilişkilidir (Coşkun, 2010: 82).

Foucault, cinsiyetin ve cinsel davranışlardaki farklılıkların toplumdaki bireylerin kimliklerini oluşturmada ayrıca önem arz ettiğini belirtmiştir. Ona göre kimlik, cinsel varoluşun önemli bir unsuru olmuştur. Bu sayede bir insanın cinsel davranışı onun özünü belirleyen, değiştiremeyeceği bir konuma gelmiştir. İnsan, hem kendisinin hem de başkalarının kimliğini belirlerken kişinin cinsellik konusundaki tutumuna bakmaktadır. Bu sebeple Foucault, insanların kendi öz kimliklerini açığa çıkarma kaygısı taşıdıklarını, bu kimliğin kendi varoluşlarını belirleyen bir yasa olduğunu düşündükleri durumda ise bireyin kimliğinin kişisel özgürlüklerinin önünde bir engel taşıdığını vurgulamıştır (Foucault, 2012: 281-282).

Birey kimliğini oluştururken cinsel tutumlarını göstermekte kaygı duyduğunu, 18. yüzyıldan önceki dönemlerde cinselliğin dile getirilmediğini, bu dönemden sonra ise cinselliğin konuşulması için iktidar mekanizmalarının kullanıldığını, cinselliğin konuşulması için insanların teşvik edilmesinin söz konusu olduğunu belirtmiştir. 19. ve 20. yüzyıllarda ise cinselliğin konuşulması çoğalmış, cinselliğin dağılması, sapkınlıkların artması ve çoğul biçimde yerleşmesi söz konusu olmuştur. Burada cinselliklerin dağılması, uyumsuz biçimlerinin güçlenmesi, sapkınlıkların çoğul biçimde yerleşmesi söz konusudur (Foucault, 2003: 43).

18. yüzyıldan itibaren cinselliğin konuşulması ile birlikte cinselliği kurumlar tarafından şekillendirilmesi ile tıp içindeki hastalıklar ve sapkınlıklar ayrı bir alanda ele alınmaya başlamıştır. Psikanaliz bunun en önemli alanı olmuştur. Foucault'a göre cinsellik, kurumsallaştırılmış denetim mekanizmaları olan tıp, psikiyatri ve

psikanaliz gibi kurumlar aracılığıyla iktidar söylemini içine dahil edilmiştir. Bu kurumlar aracılığıyla iktidarın bir aracı olan cinsellik, her yerde konuşulabilir hale getirilmiş ve böylece iktidar tarafından kontrol edilmesi sağlanmıştır. Modern dönemle birlikte cinsellik kliniklere taşınmıştır. Foucault'a göre bu dönemde kadın bedenlerinin histerikleştirilmesi, çocuk cinselliğinin eğitime dahil edilmesi, doğurganlık davranışının toplumsallaştırılması ve eşcinsellik, ensest ilişki gibi sapkın hazların psikiyatrilendirilmesi olmak üzere dört iktidar mekanizması bulunmaktadır. İktidar, bu düzenlemelerle hazzı kontrol altına almaktadır. Moderniteyle birlikte cinselliği üreten bu etmenler iktidarın yayılmasına hizmet etmektedir. Çocukların cinsel eğitime dahil edilmesiyle birlikte çocukların cinsel etkinlikleri aile, doktor ve öğretmenlerle gözlenerek, çocukların denetim altına alınması sağlanmaya çalışılmıştır. Böylelikle çocukları doğru yola getirecek söylemlere boyun eğmeleri sağlanmıştır. Foucault, bu etkinliklerle birlikte çocuklardaki cinsel sapmaların bütünüyle yok olmadığını aksine çoğaldığını ifade etmiştir. Çünkü bu etkinliklerin arkasında iktidarın söylemleri vardır. İktidar, eşcinsellik ve diğer aykırılıkları tıbbileştirerek toplumda bu tür farklılıklara yer vermiş ve kendi gücünü yaymaya çalışmıştır. İktidar kendi gücünü yayarken bunu gizli bir biçimde yapmaktadır. Toplumdaki tıp, psikiyatri, eğitim, aile ve diğer kurumlar cinsel sapmaları bireyin ve toplumun yararına düzeltmeye ve normalleşmeyi sağlamaya çalışmaktadırlar (Özdemir Akgündüz, 2013: 7).

Foucault'a göre cinsellik, bir yandan bireysel hastalıkların odağında diğer yandan da yozlaşmanın merkezinde olduğundan disiplinci iktidar ile düzenleyici iktidar arasındaki bedenin ve nüfusun eklemleme noktasını temsil etmektedir. Cinselliği disiplinci ve düzenleyici iktidara uygulama nesnesi olarak sunan bilim dalı ise tıptır. 19. yüzyılda tıp, bir yandan toplumsal hijyen stratejilerini uygulamakla düzenleyici iktidar politikalarını yürütürken, diğer yandan o beden üzerindeki organik süreçleri inceleyerek ve bedeni damgalayarak disiplinci iktidar stratejilerini uygulamaktadır. (Foucault, 2011d: 258). Foucault'un çözümlemelerinde cinselliğin disiplinci iktidar tarafından ele alınması bir suçun ya da deliliğin soruşturulma biçiminden farksızdır. Bunu da tıp bilimi cinselliği tıbbileştirmesi ve onu organizmanın kökünde veya derinin yüzeyinde aranması gereken bir yara, aksaklık ya da işaret gibi görmesi ile izah etmiştir (Foucault, 2003: 51).

Modern dönemle birlikte cinsellik; tıp, biyoloji, psikiyatri, psikoloji, eğitim, siyaset gibi kurumların, nüfus ve etik gibi konuların içinde var olan söylem haline gelmiştir. Modern dönemle birlikte evlilik çatısı ile denetim altına alınan cinsellik, çiftlerin yatak odaları ile sınırlı kalmamıştır. Cinsel içerikli söylemler bilimin alanı içine yerleştirilmeye, cinselliğin bilimini kurulmaya çalışılmıştır. Cinselliğin bilimsel temeli oluşturulurken cinsel davranışları güdüleyen düşünceler, davranışsal saplantılar, imgeler, arzular, hazlar, arzu ve cinsel davranışları canlandıran zevkin nitelikleri bilimin özellikleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Modern dönemle birlikte cinsellik konuşulmaya ve deşifre edilmeye başlamıştır. Bu amaçla aile planlaması, doğum kontrolü gibi uygulamalar başlamıştır (Coşkun, 2010: 27). Cinsellik bir yandan bedenın eğitilmesi, güçlendirilmesi ve enerjisinin düzenlenmesiyle ilgilenen beden disiplinleriyle, diğeryandan da doğurduğu sonuçlar nedeniyle nüfus düzenlemesine bağlıdır (Foucault, 2003: 108).

Foucault'a göre kapitalizmle birlikte modern toplum, sapkın bir toplum halini almıştır. Bu toplumda görülen iktidar biçimi cinselliğın alışılmadık bir şekilde çoğalmasına sebep olmuştur. Hiçbir çağda, hiçbir toplumda cinsellik bu kadar çok konuşulmamıştır ve bu kadar ortada olmamıştır. Modern toplumlarda cinselliğın sınırları belirsizdir. Cinsellikteki davranış çeşitliliğı, iktidar aracılığıyla insanların bedenlerinde ve hazlarında somutlaşmaktadır. İktidarın bedenler ve bedenlerin hazlarıyla iç içe geçmesinin sonucunda cinsellikteki sapkınlıklar artmıştır (Foucault, 2003: 42-43). Foucault iktidarın sapkınlık, hastalık, delilik, cezalandırma mekanizmaları aracılığıyla topluma yayıldığını ifade etmiştir. İktidarın, bu mekanizmaları bilinçli olarak kendisinin yarattığını göstermeye çalıştığını belirtmiştir. Ortaçağda konuşulmayan ve bastırılan cinsellik, modern çağda konuşulan, sapkınlıkları açığa çıkaran, kurumlar aracılığıyla tedavi eden ve yönlendiren bir iktidara dönüşmüştür (Özdemir Akgündüz, 2013: 8).

İktidarın disiplin yöntemlerini kullanarak cinselliğı kontrol altına aldığını belirten Foucault, bu yöntemlerle bekaret kontrolünde yaptığı gibi bedenleri gözetlemek ve denetime tabi tutmakla yetinmemiştir. Aynı zamanda geniş bir sorgulama sistemini de harekete geçirmiş ve itiraf etmeyi bir zorunluluk haline getirmiştir. Kalabalık nüfuslar için mekan düzenleme biçimleri ve gözetleme sistemleriyle disiplinci iktidarın eğitim ve psikiyatri kurumları, dersane, yatakhane ve muayene yeri gibi ailenin dışında iktidar ve hazzın bulunduğu başka mekanlar ve yüksek cinsel

doygunluk bölgeleri oluşturmuşlardır. Karşı cinsler arası cinsellikle ve tek eşlilikle ilgili olmayan bir cinselliğin çeşitli biçimlerinin bu bölgelerde yoğun olarak yaşanıldığından söz etmiştir (Foucault, 2003: 53).

Foucault'a göre beden, iktidar söyleminin bir ürünüdür ve iktidar bedeni kullanarak özneyi dönüştürmeyi ve bedensiz özneler yaratmayı amaçlamıştır. Foucault, bedenin modern öncesi dönemde Hristiyanlık düşüncesinin baskısı altında olduğunu, modern dönemle birlikte ise mevcut iktidarın söylemi haline dönüştüğünü ifade etmiştir. 17. yüzyılda rahiplerin günah çıkarma seanslarında cinsellikle ilgili ne yaptıklarına dair ayrıntılı sorular sorduğunu, insanları iyiye, güzele ve doğruya yönlendirmeyi amaçlamışlardır. Hristiyanlıkta arzunun insanları etkileyip yanlış yola sürüklediğini, insanların bu günden kurtulabilmek için Tanrıya sığındıklarını, arzularını usa tabi kılarak bu günden kurtulabildiklerini belirtmiştir. Bu nedenle kişi, tüm arzularına söyleme dönüştürmelidir (Foucault, 2003: 23).

İktidar söylemi arzu ve tutkuları dizginlemek istemektedir. Bunun nedeni ise, arzunun başkaldırması ve farklı olanı ortaya çıkarma isteğidir. Aydınlanmanın ana kavramlarından olan rasyonellikle birlikte akıl, düzene itaat eden, sistemin devamlılığını sağlayan, bu anlamda farklılıkları da düzene uyması koşuluyla kabullenen söylemin bir taşıyıcısıdır. Bir söylemi topluma dayatabilmek için öncelikle toplumu disiplin altına alarak toplum üzerinde denetim mekanizması kurmak gerekmektedir. Bu nedenle iktidar, arzu ve tutku ile oluşan farklılıkları ve aykırılıkları söyleme tabi kılarak varlığını sürdürmektedir (Özdemir Akgündüz, 2013: 6).

Cinsellik, tek bir söylem içerisinde ele alınmamaktadır. Cinsellik, farklı kurumlar aracılığıyla işlemekte ve bu kurumlar içerisinde söylemler geliştirmektedir. İktidarın bir aracı olan cinsellik; biyoloji, demografi, psikiyatri, tıp ve ahlak gibi pek çok alanda söylemler üretmektedir. Bu kurumlar aracılığıyla cinsellik artık saklanmak için duyulan ortak bir kaygıdan çıkıp ifade edilen, konuşulan bir duruma geçmiştir (Foucault, 2003: 31). Cinselliğin konuşulmaya başlanması ile birlikte cinsellik, iktidarın bir aracına dönüşmüş, üremenin ve nüfusun kamu düzeni adına kullanılmasına sebep olmuştur. Cinselliğin üreme ve nüfusu kamu düzeni adına kullanılmasıyla birlikte cinsellik, üretim mekanizması haline gelmiştir. Cinsellik ve cinselliğin oluşturduğu söylemler nüfusu artırmaya yöneliktir. Nüfusun artması ekonomik ve siyasal bir söylemi içerisinde barındırır (Canpolat, 2005: 124). Nüfusu

artırma politikası devlet açısından bir zenginliği ifade etmektedir. Genç ve dinamik nüfusun artmasıyla birlikte emek gücünün de artması üretimi artırmakta ve ülkenin ekonomik anlamda zenginleşmesine katkı sağlamaktadır (Bozdoğan, 2013: 130-131).

İktidar cinselliği kullanarak itaatkar bireyler oluşturmuş, bireylerin bedenlerini kullanarak onları yönetilebilir ve denetlenebilir bir nüfus haline getirmiş, aynı zamanda bireylerin bedenlerini kullanarak kapitalist sisteme uygun emek gücünü yaratmıştır. Bireylerin bedenlerini denetim altına alması ve nüfusun artması ile birlikte ekonomik koşullara uygun bir nüfus kitlesi oluşturmak kapitalist sistemin amacına hizmet etmektedir.

Foucault, iktidarı değerlendirirken cinselliği iktidarın bir uzantısı olarak ele almıştır. Cinselliği toplumsal yapı içerisindeki işlevi bağlamında değerlendirmiştir. Cinsellik hakkındaki söylemlerin tarihsellik üzerine kurulu olduğunu ve söylemlerin cinselliği ürettiğini ifade etmiştir. 19. yüzyıl ile birlikte cinselliğin iktidar bağlamında stratejik bir önem kazandığını belirtmiştir. Cinsellik bu dönemden itibaren bedensel bir davranış olmakla birlikte disiplinci ve bireyselleştirici bir denetime bağlı hale gelmiştir. Bununla birlikte cinsellik, üremenin yalnızca bireyin bedenini değil aynı zamanda nüfusu oluşturan biyolojik bir süreç olarak ele alınmaktadır. Bu anlamda Foucault'a göre cinsellik beden ve nüfusun bir araya geldiği bir olgudur (Foucault, 2011d: 257).

19. yüzyıldan itibaren cinselliğin iktidarın bir aracı haline gelmesiyle birlikte cinsellik önemli stratejik alanlardan biri olmuş ve siyasal alanın önemli unsurlarından biri olmuştur. Bu anlamda cinsellik, hem bireyi hem de yönetimi içinde barındıran bir konu haline gelmiştir. Böylece cinsellik, bedeni denetim altına alan disiplin ile nüfusun düzenlenmesi arasında bir bağ konumunda olmuştur (Coşkun, 2010: 82).

2.4.1.1. Biyo-İktidar

Foucault, modern toplum anlayışı ile birlikte cinselliği iktidarın bir aracı olarak kullandığını ve beden üzerinde müdahalede bulunarak bireye nüfuz ettiğini belirtmiştir. İktidar ilişkilerinin bedenlerin derinliğine nasıl nüfuz edebildiğini göstermeye çalışmıştır. Foucault'a göre iktidar bedene ulaşabiliyorsa, bir biyo-iktidar, bedensel bir iktidar ağı vardır. Cinsellik de kendimizi tanıdığımız, aynı

zamanda kendimizi kaybettiğimiz tarihsel ve kültürel bir fenomen olarak bu ağıdan yola çıkarak doğmaktadır (Foucault, 2012: 109-110).

Foucault, 17. yüzyıldan itibaren cinsellik, bedenin bireysel olarak disipline edilmesi ile nüfusun düzenlenmesi arasındaki eklem noktasında yer almıştır. Böylelikle birey cinsellik açısından gözetlenebilir hale getirilmiş ve cinsellik disipline etme aracı olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte cinsellik, üreme yoluyla nüfusun artmasını sağladığı için de belirli cinsellik stratejisi izleyerek doğum ve ölüm oranını değiştirebilmesi mümkün olmuştur (Foucault, 2014: 153).

Yalnızca bireylerin iktidar tarafından disipline edilmediğini, toplumun da iktidar tarafından yönlendirildiğini ifade eden Foucault, hem bireyin hem de toplumun yaşamını denetleyen ve yönlendiren iktidarı biyo-iktidar olarak adlandırmıştır (Orkunoğlu, 2007: 229). Foucault, bireylerin kontrol edilmesini ve denetlenmesini iktidar ilişkileri bağlamında değerlendirmiş ve iktidar ilişkilerinin bütün nüfusu kapsar hale gelmesini biyo-iktidar olarak ifade etmektedir (Özcan, 2014: 19). Bu bağlamda Foucault biyo-iktidarı, bireyi ve toplumu etkisi altına alan bir güç olarak değerlendirmiştir.

Modern toplumda iktidar, bilgi aracılığı ile insanların daha üretici olmalarını sağlamak için insanların hayatlarını kontrol etmeye yarayan bir biyo-politik geliştirmiştir. Birey için cinsellik üzerindeki baskı hakkında konuşmak, cinsellik hakkında konuşma haline dönüşmektedir. Böylelikle iktidar, cinselliğe bireysel ve toplumsal biyo-politik içinde biçimlendirerek şekil vermiş olur. İktidarın amacı bireyi disiplin altında tutarak davranışlarını biçimlendirmektir. Böylelikle iktidar amacına ulaşmaktadır (Akay, 2000: 30).

Ona göre 17. yüzyıldan itibaren iktidar insan yaşamı üzerinde iki farklı şekilde gelişme göstermiştir. İlki, iktidarın bedeni makine olarak ele alması ve bireyi disipline etmek için makine haline gelen bedenlerin terbiyesiyle artan yetenekleri ve bireylerin açığa çıkan güçleri sayesinde ekonomik denetim sistemleriyle bir araya gelmesini hedeflemektedir (Foucault, 2003: 102). 18. yüzyılda iktidar, makine haline gelen ve biyolojik süreçlerin temelini oluşturan bedeni merkeze almıştır. Hedefi yaşamı kaliteli hale getirmek olan iktidar, bireylerin sağlıklı yaşam düzeyine, yaşama süresine, doğum ve ölüm oranlarına odaklanmasına nüfusun biyo-politikası adını vermiştir (Foucault, 2003: 102-103).

Foucault, nüfusun artmasıyla birlikte ortaya çıkan bazı sorunlara değinmiştir. Bunlar; artan nüfusa bağlı olarak konut yetersizliği, göç, kamu sağlığı, doğurganlık ve yaşama sürelerinin ile ilgili sorunlardır. Bu sorunlarla birlikte iktidar, yeni siyasi alanlar ortaya çıkarmış ve çıkarmış olduğu kolejler, kışlalar, atölyeler gibi iktidar teknikleriyle nüfusu düzenleyerek bedenleri iktidara tabi kılmıştır. Nüfus, yalnızca insanların yararına değil insanların tüm yaşamının ele geçirilebilmesi için iktidarın zorunlu bir aracı haline gelmiştir. Böylelikle biyo-politika, insan bedenine uygulamış olduğu yaptırımlarla insanların güçlerinin dağıtım amaçlı olarak işletilmesini sağlamıştır (Özdemir Akgündüz, 2013: 8).

Foucault'a göre, biyo-politikanın anlaşılabilmesi için liberalizm denen yönetsel rejimin anlaşılması gerekmektedir (Oranlı, 2012: 40). Foucault, biyo-politikanın ne olduğunu ancak liberalizmin ne olduğu anlaşıldığı zaman kavranacağını vurgulamıştır. Bu sebeple de biyo-politikayı, liberal iktidarın anlaşılmasının bir araştırması olarak değerlendirmiştir. Liberalizmi, iktisadi bir kuram olmaktan ziyade insanların yönetimine ilişkin bir sanat olarak nitelendirmiştir (Özmkas, 2012: 60). Biyo-iktidar, bireyi ve toplumu ekonomik açıdan disipline ederken, politik iradelerini de zayıflatmayı amaçlamaktadır. Böylelikle ekonomik verim artarken politik kölelik artmaktadır (Orkunoğlu, 2007: 231).

Foucault, biyo-iktidarı kapitalist sistemin vazgeçilmez bir ögesi olarak görmektedir. Ona göre biyo-iktidar, burjuva toplumlarının büyük buluşlardan biridir. İktidarın bedeni kullanarak nüfusun artmasına olanak sağlaması, böylelikle emek gücünün artarak bedenin üretim sürecine dahil edilmesi, kapitalist sistemin gelişmesine imkan sağlamaktadır. Kapitalizm, bedenin üretim sürecine girmesini gerekli kılmıştır (Foucault, 2003: 144). Foucault'a göre kapitalizm, itaatkar bedenler yaratarak sisteme uyum sağlayan bireylerin oluşmasını önemsemektedir. Ona göre, emek gücüne dönüştürülen bedenlerin aynı zamanda toplumsal düzene itaat etmesi ve uyum sağlaması gerekmektedir. Böylelikle birey, modern bir özne olarak biyo-iktidarın normalleştirici uygulamalarını biyoloji bilimine katkı sağlayan yararlı bir nesne durumuna getirmiştir (Akay, 2000: 118).

Toplumsal alanda her yerde olan iktidar, bireyin gündelik yaşamına kadar müdahale etmektedir. Modern dönemle birlikte iktidarın amacı, mevcut toplumsal düzene uyum sağlayan bireyler yetiştirmek olmuştur. Bu sebeple toplumda farklı davranış biçimleri sergileyen bireyler iktidar tarafından kontrol altına alınmaktadır.

Modern dönemde bireyin bedeni iktidar tarafından şekillendirilmektedir. Hedefinde birey olan biyo-iktidar, bireyin bedenini kullanarak bireyi nesneleştirmeye ve bir araç haline dönüştürmeye çalışmıştır.

Foucault, modern toplumdaki okul, hastane, hapishane gibi kurumların temelinde biyo-iktidarın olduğunu, bu kurumlardaki disiplin yöntemlerini ortaya çıkararak alt zemininde güç ilişkilerinin bulunduğunu ifade etmiştir. İktidarı bu güç ilişkileri çerçevesinde değerlendirmek, insani bir toplumun başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Şentürk, Turan, 2012: 265). Modern toplum kapitalist sistem tarafından biçimlenmektedir. Kapitalist sistem ekonomik üretimin sürekliliği sağlama amacıyla tüketim toplumunu yaratmıştır. Tüketim toplumunda bireylerin her şeyi daha fazla tüketmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda modern tüketim toplumun hedefinde, bedenlerin daha iyi, daha güzel ve daha sağlıklı olması yatmaktadır.

Foucault, iktidarı analiz ederken iktidarın bilgi ile olan ilişkisine değinmiş, iktidarı üretmenin bilgiyi üretmek olduğu ifade ederek bilgi üzerinden beden olgusunu açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda tarihsel olarak insanın zaman içerisinde farklı özneler haline geldiğini açıklamıştır. Bunun yanı sıra bedenın biyolojik anlamının ötesinde bedeni, güç ilişkileri çerçevesinde değerlendirmiş ve bedenın merkezine güç ilişkilerini koymuştur. İktidarın, modern dönemde daha önceki dönemlerdekinin aksine cezalandırma yöntemini uygulamadığını, bunun yerine iktidarın güç ilişkileri yoluyla beden ve kişinin ruhunu etkisi altına alarak kişinin bedeninin değil ruhunu cezalandırmaktadır. Modern dönemde iktidar bireyin bedenini değil ruhunu hedef almaktadır. Foucault'a göre, ruh bedenın hapishanesidir (Söylemez, 2010: 22).

19. yüzyılda gelişen biyo-politik iktidarın söylemleri cinsellik olgusu üzerine şekillenmektedir. Bu dönemdeki söylemlerin cinsellik odaklı olmasının sebebi, bireyin bedeninin kullanılan bir nesne haline getirilmesidir. Biyo-iktidarın ürettiği nüfus, modern toplumun iktidar anlayışında kapitalist sistemin getirmiş olduğu sanayi üretiminin temeli olan emek işgücünün devamlılığını sağlama, üretme ve kontrol etme hususunda bir gereklilik olarak görülmüştür. Bu anlamda, toplumdaki bireyin özne olarak bir değeri yoktur. Bireylerin özne olarak normalleştirilmesi sebebiyle birbirleri ile değiştirilebildiği yani önemli olan şeyin işgücü için üretilen bireyin sisteme katkı sağlayarak verimli bir şekilde çalışmasıdır. Özne olarak değeri olmayan bireyler nesneleştirilmiş, farklılıkları ortadan kaldırılmış, bireyin sahip

olduğu duygu ve düşünceler reddedilmiştir. Böylelikle iktidarı ilgilendiren şey, nesneleştirilen birey değil bireyin bedeni olmuş ve beden iktidarın bir aracı haline dönüştürülmüştür (Özdemir Akgündüz, 2013: 9).

Cinsellik anlayışını analiz ederken bedenin biyo-politikanın temeli olduğuna işaret etmektedir. Biyo-politika, temelde biyolojik süreçler olan yaşam ve ölümün siyasi ve ahlaki olarak kullanılması olarak değerlendirildiğinde bedenin bir siyaset kaynağı olarak görülmektedir. Bu sebeple kurumların ve ideolojinin üstlendiği toplumsal denetim işlevi çalışacağı alan olarak bedeni seçmiştir (Zengin, 2012: 334).

2.4.2. Kapatma ve İktidar İlişkisi

Modern toplumun eleştirisini yapan Foucault, modern toplumun sonuçlarından biri olan disiplin toplumu modeli içerisinde şekillendirilen itaatkar özneyi çözümlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda iktidarın kullandığı disiplin yöntemlerini eleştirmiştir. İktidarı bir boyun eğme olarak değil üretim bağlamında değerlendirmiştir (Zengin, 2012: 333). İktidarı, iktidar ilişkilerinin kurulduğu stratejiler ağı içerisinde çözümlemiştir. Foucault disiplini şöyle tanımlamaktadır :

“Disiplin ne bir kurumla, ne de bir aygıtla özdeşleşebilir: o bir iktidar tipi, iktidarı icra etmenin bir tarzı olup, koca bir aletler, teknikler, usuller, uygulama düzeyleri, hedefler bütünü içermektedir; o bir iktidar fiziği veya anatomisidir, o bir teknolojidir.” (Foucault, 2006: 316).

Disiplin, toplumsal yapı içerisindeki bireylerin denetlenmesini sağlayan bir iktidar ağıdır. Disiplin aracılığıyla toplumsal yapıdaki her unsur denetlenebilmektedir. Bu denetim aracılığıyla toplumdaki bireyler üzerinde egemen bir güç kurulmakta, bireyin davranışları kontrol edilmekte birey sürekli olarak itaat etmeye ve boyun eğmeye zorlanmaktadır (Foucault, 2014: 149). İktidar, kullandığı mekanizmalarla ve disiplin yöntemleriyle belirlemiş olduğu davranışları bireylere benimsetmek amacıyla yani itaatkar bireyler yetiştirebilmek amacıyla bireylerin davranışlarının nasıl kontrol altına alınacağını, nasıl gözetleneceğini ve bireylerin toplum için nasıl yararlı hale geleceğini ortaya koymuştur.

İktidarın kullandığı disiplin, davranışların bir araya getirildiği, yeniden tanımlandığı ve davranışların birbiri ile karşılaştırıldığı bir iktidar yöntemidir. Disiplin, bir hedefe ulaşabilme amacıyla bireylerin davranışlarına toplumsal bir sınır

getirmektedir (Aka, 2004: 29). Böylelikle iktidar, disiplin yöntemleri ile daha önceden belirlenen itaatkar bireyler üretmeyi hedeflemektedir.

Foucault'a göre iktidar, bireyleri disiplin mekanizması aracılığı ile kontrol altına almakta ve bireysel farklılıkları yok etmeyi hedeflemektedir. Çünkü modern toplumun insan anlayışında sisteme itaat eden bireyler vardır. Bireylerin aykırı davranışları ve farklılıkları toplumsal düzene karşı bir itaatsizlik oluşturduğundan disiplin mekanizması aracılığı ile bireylerin bu davranışları kontrol altına alınarak birey normalleştirilmektedir.

Toplumsal yapının her alanına yayılan iktidar, kendi söylemini topluma benimsetmek için iktidar tekniği olan disiplini kullanmaktadır. İktidar, bu tekniğiyle toplumda farklı söylemleri olan bireyleri kontrol altına almaktadır. Çünkü bireylerin farklılıkları iktidar mekanizmasının sürekliliği noktasında bir tehdit unsuru olmaktadır. Bu anlamda iktidar sürekliliğini sağlayabilmek için hapishane, hastane, okul gibi disiplin kurumlarını kendi amaçları doğrultusunda kullanmaktadır. İktidarın bu kurumları kullanmasındaki amaç ise bireylerin beden ve davranışlarını kontrol altına almaktır. Bu nedenle disiplin toplumunda bireysellikten söz etmek mümkün değildir. Bu kurumlar iktidarın etkilerini yaratmak üzerine biçimlenmiş olduğundan Foucault, bu kurumları iktidarın etkilerini yaratan bir mekan olarak görmektedir. Mekan olarak nitelendirilen bu kurumlarda iktidarın söylemi geçerlidir. Bu nedenle farklı bir söyleme yer yoktur. Farklı söylemlere yer olmaması sebebiyle bireyler, kendi özgür iradeleriyle iktidar söylemine dahil olmaktadır. Foucault'a göre kurumlar, iktidarın disipline etme araçlarıdır. Bu kurumlar aracılığı ile mahkumlar hapishaneye, deli olarak nitelendirilenler akıl hastanesine, hastalar hastaneye, işçiler fabrikaya, çocuklar okula kapatılmaktadır. Bu nedenle bu bireyler için güç kullanmaya gerek yoktur. Çünkü kurumlar aracılığı ile bireyler, kontrol altına alınmakta ve denetlenmektedir (Foucault, 2006: 299). Böylece, bireylerin her davranışı denetlenerek, farklı davranış biçimleri kontrol altına alınmaktadır.

Foucault, bireyin gündelik yaşamına kadar giren iktidarı değerlendirirken bedeni disipline etme yöntemlerinden söz etmiştir. Ona göre beden, iktidar tarafından çevrelenmiştir. Bunun sebebi ise bedenin bir üretim gücü olarak görülmesidir. Üretim gücünün önünde engel teşkil eden delileri, eşcinselleri, aylakları kapatma yöntemiyle disiplin altına almaktadır. İktidar, öncelikle anormal olarak nitelendirilen işsizlerin ve aylakların aç kaldıkları durumda herhangi bir krize sebebiyet

verebilecekleri bir başkaldırının önüne geçmeyi hedeflemektedir. Bu kapatmanın yanı sıra iktidarın diğer bir hedefi, bu bireylerin ucuz işgücüne katılmalarını ve kontrol edilebilmelerini sağlamaktır. Böylelikle beden hem üretken bir işgücü hem de itaatkar olduğunda iktidar için yararlı bir güç haline gelmektedir (Foucault, 2006: 31).

Foucault, iktidarın tüm toplumu etkisi altına alması, gücün rasyonelleşmesi ve iktidarın daha yaygın ve daha baskın bir güç haline gelmesini disiplinci iktidar olarak tanımlamıştır. Disiplinin beden üzerinde hastaneler, eğitim kurumları, fabrikalar ve ordu gibi uygulanmalarla uygulandığını ifade etmiştir (Özcan, 2014: 17). Disiplinin bir iktidar aracı olarak hapishanelerde uygulanması da iktidarın bireyleri kontrol altına almak isteğiyle ilişkilidir. Foucault, hapishanenin işlevinin bireyler tarafından işlenen suçları bastırması amacıyla ortaya çıkmadığını, aksine hapishanenin toplumsal rolünün suçu yaratmak olduğunu ifade etmiştir. Bu işlevi sebebiyle hapishane, toplumsal düzene yönelik bir tehdit unsuru olmaktadır. Hapishanenin bir tehdit unsuru haline gelmesiyle, kapitalist sistemin yarattığı burjuva toplumunun denetim ve disiplin aygıtı inşa etmesine ortam hazırlamıştır (Bozdoğan, 2013: 98).

İktidarın uyguladığı disiplin mekanizmalarından biri de eğitim kurumudur. Eğitim kurumu aracılığı ile bireylerin bilinç ve beden düzeyinde iktidar mekanizmalarına uyum sağlamaları amaçlanmaktadır. Okul sistemi ve yatılı okullar bireyi disiplin altına alarak bireyi şekillendirmektedir. Disiplin tekniği ile iktidar, yarar sağlayan tüm güçleri bir araya getirmeye çalışmakta ve baskı ile bireyleri belli hedeflere yönlendirmektedir. Eğitim kurumunun aracı bir ögesi olan okullar, iktidarın amacına hizmet eden öğretim makinesine dönüşmüştür (Orkunoğlu, 2007: 221). Okuldaki sınıflarla, giyilen üniformalarla, derslerin müfredatıyla bireyler tek tipleştirilerek sisteme uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda eğitim kurumu iktidarın disipline etme tekniklerinden birine dönüşmektedir. Mevcut sisteme itaat eden bireyler yetiştirmeyi hedefleyen disiplinci iktidar, uyguladığı kapatma stratejilerinden biri olan okullar ile birlikte bireyi iktidar mekanizmasının içine dahil etmektedir. Okullarda bireyleri dışlamak yerine bireyi bilgi üretim aygıtına dahil etmektedir. İktidar aynı zamanda klinik tıp, hapishane gibi kurumlarla hasta-sağlıklı, suçlu-masum, ıslah edilmiş-ıslah edilemeyen gibi ayrımlar yaparak bireyi, kimliği önceden iktidar tarafından belirlenmiş bir özneye dönüştürmektedir (Zengin, 2012:

333). Foucault, disiplinci iktidar tekniklerinin uygulandığı okul, ordu gibi kamusal alanlarda bireylerin normalleştirilmeye çalışıldığını belirtmiştir. Bireyler arasındaki farklılıkların ve aykırılıkların ortadan kaldırılması bu kurumlar ile mümkün olmaktadır. Bireylerin normalleştirilmesi ile toplumsal düzen içerisindeki normlara uyum sağlamaları hedeflenmektedir.

İktidar disiplin mekanizmasıyla özneyi parçalayarak toplumda ikilikler yaratmaya çalışmaktadır. Öznenin parçalanmasıyla iktidar toplumda; akıllı-deli, masum-suçlu, hastalıklı-sağlıklı gibi ikilemler oluşturmuştur. Özne, parçalanarak iktidar tarafından geliştirilen normlara uyum sağlamak zorunda bırakılmıştır. Böylelikle özne, toplumdaki kurumların normlarından yola çıkarak hareket etmekte ve kendi normlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Foucault bedenin, sürekli izleniyor olma ihtimali ile bireyin kendi davranışlarında bir öz denetim oluşturmaya başladığını, başkaları tarafından davranışın izlenme ihtimaline karşı da bireyin kendi normlarını oluşturarak kendi kendini denetleyebilir hale geldiğini ifade etmektedir (Özcan, 2014: 18).

İnsanlar üzerinde egemenlik kurmanın yeni bir şey olmadığını vurgulayan Foucault, yalnızca iktidarın kullandığı disiplin ve kontrol mekanizmalarının giderek arttığını ifade etmiştir. Ona göre iktidar mekanizmalarının temel hedefi bireylerin bedenleri üzerinde egemenlik kurmaktır. Bireylerin bedenleri kullanılarak iktidar için yarar sağlayan güçleri, etkinlikleri, yetenekleri yani toplumun üretiminde fayda sağlayacak her özelliklerinin çoğaltılmasını amaç edinmiştir (Orkunoğlu, 2007: 220). Foucault, disiplinin tek bir kurumla veya herhangi bir mekanizmayla özdeşleşmediğini, disiplinin bir iktidar aracı olduğunu, iktidarın toplum içerisinde her dokuya yayılmasında kullanılan bir teknik olarak değerlendirmiştir. İktidar, kurumlar aracılığıyla kendi mekanizmalarını güçlendirmeye çalışarak devamlılığını sağlamaktadır.

Modern dönemde tüm bireyler birer özne haline getirilerek bireyselleştirilmiş ve normalleştirilmiş olarak üretim sürecine dahil edilirken modern toplum öncesinde bireyselleşme yalnızca asillere, zenginlere ve kutsallara tanınan bir ayrıcalık olarak görülmüştür. Sıradan halk için bireyselleşme mümkün olmamıştır. Çünkü bu dönemde sıradan insan, içinde bulunduğu ailenin ve toplumun bir parçasından öteye geçememiş ve bireysel bir kimlik kazanamamıştır. Foucault'a göre 19. Yüzyılda toplumun düzenini bozduğunu düşündükleri yoksullar, hastalıklar, suçlular ve

gençliğin yaratmış olduğu problemler ortaya konarak bu problemlerden yola çıkılmış ve sosyal bir üretim alanı oluşturulmuştur. Modern toplumda üretim araçlarından biri olarak kullanılan eğitim ve öğretim kurumlar okullardaki öğrencileri hedef almaktadır. Bu hedefin temelindeki amaç, kapitalist sistemin ihtiyaç duyduğu işgücünü yaratmaktır. İktidarın uygulamış olduğu gözetleme tekniği bireyler ve toplumdaki nüfusu tanımayı amaçlamaktadır. Tüm nüfusun tanınması iktidar açısından önem arz etmektedir. Çünkü bireyleri tanıyarak bireyler üzerinde denetim kurması kolaylaşmaktadır. İktidar, disiplin mekanizmalarından biri olan kurumları ile bireyleri eğitilmiş, değiştirilmiş, normalleştirilmiş, sınıflandırılmış ve dışlanmış bireyler haline dönüştürmüştür. Bununla birlikte bireyleri daha iyi tanıyabilmeyi hedeflemiştir (Aka, 2004: 29).

Foucault, disipline etme yöntemleriyle bireyin bedenini cezalandırmak yerine onun ruhuna yönelmiş ve düşüncelerini etkilemiştir (Foucault, 2006: 51). Bu durumda cezalandırılan artık kişinin bedeni olmaktan çıkmış, cezalandırılan beden kişi olmuştur. Yani bireyin bedeni cezalandırılarak bedene acı çektirmekten ziyade bedendeki ruhu hedef almaktadır. Böylelikle bireylerin ruhları iktidarın hedefi haline gelmektedir. Günümüz modern toplumunu gözetim toplumu olarak değerlendiren Foucault, eğitim kurumları, ıslahaneler, akıl hastaneleri, hapishaneler gibi kurumlar aracılığıyla çocukları, delileri, suçluları yani toplumun tüm bireylerinin iktidar tarafından gözetim altında tutulduğundan söz etmiştir (Özdemir Akgündüz, 2013: 10).

Gözetleme toplumunun bir denetim toplumu olduğunu öngören Bentham, *panoptikon* kavramı ile kapatma yönteminin temelini oluşturan hapishane sisteminin temel bir etkeni olmuştur. Hapishanenin doğuşunda önemli bir unsur olan *panoptikon* kavramı, toplumsal yapı içerisinde bulunan tüm alanlara yayılmalıdır. Foucault, toplumu disipline etme aracı olarak hapishane, hastane, fabrika ve ordu gibi kurumların kullanıldığını belirtmiştir. Bu kurumlar bir yandan bireysel farklılıkların yol açabileceği direnmenin önüne geçmekte bir yandan da bireyleri disiplin altına alarak üretici bir güç olarak kullanmaktadır (Orkunoğlu, 2007: 19).

Foucault, iktidarın disiplin edici yöntemlerinden biri olan hapishaneleri, hapishanelerde kurulan iktidar teknolojilerinin uygulanmasında öncü olan *panoptikonu* örnek vererek analiz etmiştir. *Panoptikon*, mahkumların denetimini sağlayan bir sistemdir. Bu sistemde bina, mahkumların denetimini sağlayan kişilerin

gözükmeden tüm hücreleri görebileceği şekilde düzenlenmiş olup mahkumların bulunduğu her bir hücre bir gözetmen tarafından denetlenmektedir (Foucault, 2006: 295-296). Aynı zamanda mahkumlar kendilerini gözetleyen bir mekanizmanın olduğunun bilincindedir fakat kendilerini gözetleyen bu kişileri görememekte ve onlarla iletişim kuramamaktadır. Bir diğer durum ise mahkumların duvarlarla birbirlerinden ayrılması ve diğer mahkumların varlığının bilincinde olup onlarla iletişim kuramamasıdır.

Foucault, hapishane görevlilerinin mahkumlar üzerinde nasıl bedenlerini ve zihinlerini denetim altına aldığını belirtmektedir. İktidar aracı olarak kullandığı gardiyanların, mahkumları sürekli gözetim altında tutarak mahkumların davranışları hakkında çıkarımda bulunması, kapatılan bireylerin toplumdan uzaklaştırılarak iktidar söylemine tabii kılınması sağlanmaktadır. Diğer bir yandan mahkumlar kendilerinin disiplin edici iktidar mekanizması tarafından hangi koşullarda nasıl ve ne zaman izlendiklerini bilmediklerinden mahkumlar kendi davranışlarını her zaman kontrol etmek durumunda kalmışlardır. Bu sebeple disiplin altına alınan bireyler kendi davranışlarını da gözetlemekte ve kontrol etmektedir (Özdemir Akgündüz, 2013: 11).

Foucault, iktidar olgusunu değerlendirirken *panoptikon* kavramından yola çıkmıştır. *Panoptikonun* gerekli kıldığı gözetleme durumunu Foucault, feodal tipteki toplum yapısından hareketle günümüzde olan iktidar anlayışının değişiminden söz etmiştir. Feodal tipteki iktidar, yoksul insanların varlıklı insanlara vergi ödediği ve bu insanlar adına askerlik görevi yaptığı bir anlayışa dayanmaktadır. Feodal tipte siyasi iktidar bireylerin ne yaptıkları ile değil onların toprağı, köyü ve köyünde yaşayanları ile ilgilenmiştir. Ancak daha sonra kapitalist sisteme uygun bir toplum yaratmak istenmiş, bu sisteme uygun bireyler yetiştirebilmek ve verimli üretim yapabilmek için iş bölümüne gidilmiştir. Böylece iş bölümünde bazı bireylerin bazı işleri yapmasına ihtiyaç duyulduğundan halkın direnme hareketinin ortaya çıkabilme ihtimalinin önüne geçebilmek istenmiştir. Bireylerin bu direnme ile mevcut kapitalist sistemi yok etme ihtimaline karşı bireylerin tek tek gözetlenmesi gerekli olmuştur (Foucault, 2012: 157).

Foucault, iktidarı değerlendirirken daha önceki dönemlerde gerçekleştirilen kapatma yöntemlerinden söz etmiştir. Ortaçağ döneminde kapatma veba ve cüzam salgınına karşı çıkarılmış bir yöntemdir. Bu kapatma yönteminde bireylere bazı kurallar konulmuş, bireyler karantinayla kapatılmış ve kapatmaya dahil olan

bireylerin bu kurallara uyum sağlaması beklenmiştir. Bu kurallara uyulmadığı takdirde bireyler beden üzerinden cezalandırılmıştır. Bu dönemde kapatma, hastalığı olan sağlıklı insanları tedavi etmekten çok toplumların bireyselleştirilmesine ve bu bireylerin bu yöntemle kontrol altına alınmasına katkı sağlamıştır (Özdel, 2012: 25).

Hapishaneler 18. yüzyılda yasal anlamda bir iktidar mekanizması olarak kullanılmamış ve bazı durumlar haricinde hapsetmenin asıl amacı bireyleri tutmak olmuştur. Modern dönemle birlikte hapsedilen bireylerin yeniden eğitimi hedeflenmiş bunun sonucunda iktidar itaatkar bireyler meydana getirmiştir (Foucault, 2014: 154). Daha önceki dönemlerde bireyler hapsetmenin gerekli olduğunu düşünmüşler ve bu anlamda aile içerisindeki sorunlarını dahi hapsetme yöntemiyle çözme yoluna gitmişlerdir. Foucault, hapishane sisteminin suçların önüne geçilmesinde bir etken olduğunu düşünmemiş aksine mahkumların suç işleme davranışlarını arttırdığını ve toplum için yarardan öte zarar teşkil ettiğini ifade etmiştir (Foucault, 2006: 142). İktidarın kapatma mekanizmalarından biri olan hapishaneler aracılığıyla bireylerin davranışlarını kontrol altında tutması, daha sonrasında bireylere sürekli izlendikleri bilincinin yerleştirilmesi ve bir süre sonra bireylerin kendi davranışlarını kontrol altında tutması ile birlikte bireylerin özgürlükleri ellerinden alınmıştır. Bireyin davranışlarının sürekli kontrolü ve gözetimi ile birlikte bireylerin davranışları iktidar tarafından biçimlendirilmiş ve birey, mevcut toplumsal yapının düzenine uyum sağlamak zorunda bırakılmıştır.

Daha önceki dönemlerde uygulanan işkenceye dayalı ceza yöntemlerinin yerini 19. yüzyılda disipline dayalı yöntemler almıştır. Böylelikle iktidar tarafından hedef alınan şey beden değil ruh olmuştur (Foucault, 2006: 39). Beden yerine ruhun hedef alınması ile birlikte bireyler uysallaştırılabilir, normalleştirilebilir bir nesne haline dönüştürülmüş ve böylece normalleştirilen bireyler hapishane, hastane, akıl hastaneleri gibi kurumlar ile bireylerin düzene konulması sağlanmaktadır. Kapatmanın amacı Foucault'a göre, insanları homojen hale getirerek sınıflandırma ve iktidarın amacına hizmet eden bireyleri ele geçirme olarak ifade etmiştir.

Modern toplum anlayışıyla birlikte kapitalist sistemin gerekli kıldığı toplumsal sınıf ayrımının olması proleterya ve burjuva sınıfının oluşması, aynı zamanda emeğin bir güç olarak görülmesiyle birlikte toplumsal yapıda farklı bir iktidar söylemi meydana gelmiştir. Bu iktidar söylemi ile birlikte disipline dayalı bir iktidar anlayışı bedenden ziyade insan ruhuna hükmederek bireyin bedeninde yaratacağı acının

bireyin ruhunda daha hissedilir olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle bireylerin toplumsal normlara uygun davranışta bulunmaları gerektiğini istenmiştir (Poster, 2008: 105).

Bireyin bedeninden ruhuna yönelen ceza sistemi, işkenceye dayalı olan ceza yöntemi yerine bireyleri hapishanelerde gözetim altında tutma biçimine dönüşmüştür. Bununla birlikte iktidarın gücünü uygulayabilme yöntemi de değişmiş olmaktadır. Hapishane sistemi adli bir sistem içerisinde yer alıyor gibi gözükse de iktidar ile ilişkili bir kurumdur. Çünkü bireylerin hapsedilmesi, bir ortamda tutulması, sınıflandırılması, davranışlarının kontrol altına alınması, gözlemlenmesi iktidarın toplumsal düzene uygun bireyler yetiştirilmesi amacına hizmet etmektedir. Hapishane sistemi ile bireylerin bedenleri kullanılarak çalışmalarına yol açmaya, toplum düzenine itaat eden ve yarar sağlayan bireyler yetiştirmeye hizmet etmiştir. Hapishaneler yasalar tarafından bir ceza sistemi olarak kabul görülmüştür. Ancak, hapishane sisteminin yaratmış olduğu birey davranışlarının yasada herhangi bir yeri yoktur (Foucault, 2006: 289).

İşkenceye dayalı ceza sisteminden bireyleri disipline etme sistemine geçilmesi ile birlikte bireylerin bedenleri üzerinde uygulanan fiziksel şiddet içerikli davranışların farklı bir biçimi olarak hapishane sistemi görülmüştür. Foucault, hapishane sisteminde bireylerin yaşam biçimlerini, beslenme ve sağlık koşullarını detaylı bir şekilde incelemiştir. Foucault, hapishanelerdeki koşulların bilgisini hapishane ortamındaki insanlardan elde etmiştir (Bozdoğan, 2013: 116).

Hapishane sisteminde cezalandırılan şey bireyin bedeni değil ruhu olmuştur. Böylelikle hapishanelerde bireyin geçirdiği zamanı ve bu zamana bağlı olarak bireylerin davranış biçimlerini, alışkanlıklarını, gündelik faaliyetlerini ve hareketlerini belirlemektedir. Bu davranış biçimlerini belirleyerek toplumsal normlara boyun eğen ve iktidara itaat eden bireyler yaratmak istemektedir (Foucault, 2006: 160-161). İktidar, hapishane sisteminde bireylerin davranış biçimlerini belirlediği gibi hapishanedeki bireylerin zamanlarını ve özgürlüklerini de belirlemektedir. Hapsedilen bireylerin hangi saatte yemek yiyecekleri, ne yiyecekleri, ne kadar sürede yiyecekleri, hangi saatte uyumaları gerektiği, ne konuşacakları, faaliyet ve dinlenme zamanlarına varana kadar iktidar tarafından belirlenmektedir. Böylece iktidar bireylerin tüm davranışlarını istediği gibi biçimlendirerek bireylerin zamanını ve özgürlüğünü kullanabilmektedir (Bozdoğan, 2013: 118).

Foucault, iktidarın modern toplumlardaki kurumları aracılığı ile bireyleri disiplin altına almaya çalışmasını ve bu şekilde kontrol altında tutmasını eleştirmektedir. Tıp, psikiyatri, psikoloji, eğitim gibi bilimlerin bilgisi ile modern toplumdaki insanı kontrol etmelerine eleştirel bakmıştır. Bu bilimler aracılığıyla toplumsal normlar doktorlar, polisler, yargıçlar, bürokratlar ve öğretmenler tarafından topluma dayatılmakta ve iktidarın yaratmış olduğu söylemleri meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda Foucault, bireyleri özgür olmaktan çıkaran iktidar söylemlerini eleştirmiş ve günümüz modern toplumdaki insan anlayışını değerlendirmiştir (Özdemir Akgündüz, 2013: 12).

2.4.3. Delilik ve İktidar İlişkisi

Foucault, iktidarın ne olduğuyla değil toplumsal yapı içindeki işlevi ile ilgilenmiştir. İktidar analizi yaparken iktidarın toplumsal işlevi bağlamında kapatmalardan söz etmiştir. İktidarın kullandığı kapatma tekniklerinden biri olarak deliliğe de vurgu yapmıştır.

İktidar ve delilik ilişkisini değerlendirirken Foucault deliliği, Rönesanstan başlayarak Ortaçağ ve modern döneme kadar süregelen tarihsel oluşum içerisinde ele almıştır. Bu dönemlerde delilik olgusunun nasıl değerlendirildiğini, tarihsel dönemlerden gelen farklılıkları ve değişimleri temelinde analiz etmiştir.

Foucault'a göre delilik bu dönemlerde, aklın karşısında duran bir meydan okumadır ve insani bir olgudur. Foucault, Rönesans döneminde ve ortaçağda deliliğin toplumsal alan içerisinde var olduğunu, özgürce hareket edebildiklerini, delilerin bir şehirden başka bir şehre gidebildiğini ve dolaşabildiklerini ifade etmiştir. Ancak delilerin toplumu rahatsız ettikleri durumlarda şehir kapılarında ve köy sınırlarında kapatıldıkları geçici hücreler bulunmaktadır. Buralarda toplumu rahatsız eden ve tehlike arz eden deliler geçici bir süreyle kapatılmaktadır. Bu kapatılma ile deliler gözetim altına alınmakta ve kapatma altında kaldıkları süre boyunca özgürlüklerini ve hareket alanlarını teslim etmiş olurlar (Foucault, 2012: 228).

Rönesans döneminde ve ortaçağda özgürce hareket edebilen ve toplumsal yaşam içerisinde var olan deliler klasik çağda insanlık dışı olarak değerlendirilmiştir. Klasik çağda delilik insanlık dışı bir olgu olarak görülmüştür. Bu dönemde delilerin ıslahanelere kapatılmasındaki amaç delilerin kendi aralarında aynı dili konuşabilmelerine imkan sağlamaktır ve bu amaçla ıslahanelere kapatma bilinçli bir

şekilde gerçekleştirilmiştir (Foucault, 1992: 206). 17. yüzyıla kadar deliler, toplumun uzak kesimlerine doğru itilmiş olsalar da kısmen topluma uyum sağlayan bireyler olmuşlardır. 17. yüzyıldan sonra delilik olgusu başka bir anlam kazanmıştır (Foucault, 2006: 265).

Foucault'a göre, bu yüzyılda Avrupa'da kapitalist toplumların toplumsal ve siyasi bir devlet örgütlenmesinin başlangıcı olması sebebiyle 17. yüzyıldan itibaren modern çağ, kapitalist sistem tarafından şekillendirilmektedir. Kapitalist sistem devamlılığı açısından sürekli bir işgücüne ihtiyaç duyduğundan bu sistem anlayışında çalışmayan, aylak bir nüfusa yer yoktur. Kapitalist sistemin gerekliliği olan çalışma zorunluluğu, herhangi bir toplumsal sınıf ayırt etmeksizin herkes için geçerli olmuştur. Bu nedenle bu yüzyıldan itibaren deliliğe hoş bakılmamıştır ve delilik karşısında hoşgörüsüz bir toplum var olmuştur (Foucault, 2012: 228-229).

Kapitalist sistemin ekonomik ve toplumsal örgütlenmesinin önünde deliliğin bir engel teşkil etmesi sebebiyle deli olarak nitelendirilen bireylerin gözetim altına alınması istenmiştir. Çünkü deliler, sistemin temelinde var olan üretim ve üretimin devamlılığını sağlayamamaktadır. Ortaçağda toplumsal alana dahil edilen deli, klasik dönemde anormal olarak nitelendirilirken, modern dönemde ise delilik dışlanmıştır. Delilik olgusunun yorumunun tarihsel dönemlerdeki farklılığın temelinde iktidarın gücünü uygulayabilme arzusu bulunmaktadır (Bozdoğan, 2013: 122-123).

Foucault'a göre kapatma, hapsedme, gözetim altında tutma ve cezalandırma gibi uygulamaların esas amacı kapitalist sistem içerisinde yeni emekçiler yaratmaktır. Kapitalist sistem, sistemin devamlılığı için artan bir üretimin sürekliliğine ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla kapatmaların amacı deliyi, suçluyu veya hastayı yani akıl dışı olanı ıslah etmek veya toplumsal düzene dahil edilmelerini sağlamak değildir. Bu nedenle 19. yüzyıldan itibaren delilik olgusu, siyasal iktidarın çıkarı doğrultusunda ekonomik bir fayda sağlama noktasında değerlendirilmeye başlanmıştır. Deliliğin burjuvaziye ilgilendiren kısmı ekonomik yönden deliliğin yarattığı büyük bir faydanın olmasıdır. Bu faydayı sağlamanın dışındaki delilik ve cezalandırma ile ilgilenmemektedir (Foucault, 2011d: 47).

Deliliğin temelinde ekonomik ve toplumsal bir işlevin dışında daha derin bir anlam olduğunu vurgulayan Foucault'a göre, deliliğe bakış açısı toplumsal yapı içerisinde çağlar arasında farklılık göstermektedir. Daha önceki dönemlerde topluma dahil olan deli daha sonraki dönemlerde toplumdan dışlanmış, kovulmuş ve

kapatılmaya maruz bırakılmıştır. Böylelikle toplum içerisinde deliliğin bulunduğu statü farklılık kazanmaya başlamıştır. Delinin kapatılması ile birlikte tıbbın deli ile kurduğu ilişki yeni bir boyut kazanmıştır ve deli hasta statüsüne geçmiştir. Bu bağlamda tıbbı eklenen yeni bir bilgi anlayışına bağlı olarak psikiyatri bilimi ortaya çıkmıştır. Yani deli adına konuşan ve delinin ne olduğunu belirleyen bir bilgiye ihtiyaç duyulmuştur. Bu bilim, akıllı ve deli, normal ve anormal ayrımı yaparak bireyleri sınıflandırmaktadır (Varer, 2010: 15). Bu sebeple Foucault, tıbbi tedavinin bir baskı biçimi olduğunu ifade etmiştir (Foucault, 2011b: 130). Tımarhanelerin etkin bir şekilde çalışması ile birlikte deli, sonunda deli olduğunu kabullenmek zorunda kalmıştır. Islahanelerdeki delilerin normalleştirilmeye çalışılmasındaki asıl amaç üretime katkı sağlayan bedenlere dönüştürerek onları birer nesne haline getirmektir. Bu anlamda deli, kendi zincirlerinden kurtulsa bile bildiklerinden sorumlu tutulmaya devam edilmektedir (Bozdoğan, 2013: 126).

Günümüz modern toplum yapısında ortaya çıkan teşhis ve tedavi amaçlı bir kurum olarak görülen tımarhaneler Foucault'a göre, kişinin suçlandığı, yargılandığı ve cezanın uygulandığı yerler olup özgür bir ortam değildir. Foucault, delilerin tımarhanelere özgürlük vaadiyle kapatılmasını eleştirmiştir (Gutting, 2010: 106).

Tımarhaneler, bilimsel bilginin örgütlenme yeri olarak tasarlanmıştır. Tımarhanelerle birlikte delinin kim olduğunu belirleyebilmek ve onunla ilgili konuşmak için psikiyatri bilimi ortaya çıkmıştır. Bu bilimsel bilginin teknolojisi ile yani bilimsel bir teknik ile tımarhanelerden kliniğe geçilmiştir. Klinikler de delilerin özgürleştiği bir yer olarak görülmüş olsa da kliniklerin asıl hedefi, delileri iktidarın bir aracı haline getirmek yani, iktidarın bir nesnesi durumuna dönüştürmektir (Varer, 2010: 15). Modern dönemde kliniklerin kurulmasıyla birlikte delilik, iktidarın kullandığı bir araç haline gelmiştir (Bozdoğan, 2013: 120). Delilere sapkın bir davranış biçimi yüklenerek, bu deliler adına konuşabilecek bir disiplin olarak psikiyatri bilimi ortaya çıkarılmıştır. Delilere sapkın davranışların yüklenmesi ile delilerin toplumsal düzeni tehdit eden davranış biçimi sergilemeleri aynı zamanda hukuki bir zemini de oluşturmaktadır. Bu sürecin hukuk ile olan ilişkisi bağlamında tıbbın iktidar ile ilişkisi, hukuksal bir zeminde delinin sözcüsü olarak görülmüştür. Çünkü bireyi normal ve anormal olarak değerlendiren psikiyatri bilimi 19. yüzyılın hukuk anlayışından yararlanarak kendisini hukuka dahil etmiştir (Varer, 2010: 15). Bireyin hangi davranışlarının normal ve hangi davranışlarının anormal olarak

görüldüğünü belirleyen psikiyatri bilimi, bireylere yüklenen sapkın davranışlar hakkında verdiği hükümle verilen hukuki kararlarda önem teşkil etmektedir. Aynı zamanda tıbbın iktidarı olan psikiyatri, toplumsal düzende bir tehdit unsuru yaratan delilerin suç işlemesi ile birlikte hukuki bir zemine taşınmakta ve bu anlamda bilirkişi olarak görülen psikiyatrin bireye ilişkin vereceği karar hukuki anlamda belirleyici bir etken olmaktadır.

İktidarın kapatma yöntemlerinden olan akıl hastaneleri, rehabilitasyon merkezleri, klinikler ve hapisaneler gibi kurumlar bireyin nesnelleştirilmesinde aktif bir rol oynayarak iktidarın aracı olmuşlardır. Bu kurumlar ile iktidar, toplumsal düzeni bozma tehlikesi olan kişileri ortadan kaldırarak özneleri normalleştirmek ve böylece asıl amacı olan bireyi üretime dahil etmeyi hedeflemektedir (Coşkun, 2010: 10).

Foucault, iktidarın toplumsal yapının her alanında olduğunu belirtmiştir. Toplumsal dokunun her alanına yayılan iktidar, toplumsal yapıdaki kurumlar aracılığıyla kendi gücünü yaymakta ve devamlılığını sağlamaya çalışmaktadır. İktidarın amacı iktidarın ürettiği söylemlere itaat eden bireyler yetiştirmektir. Bu sebeple iktidar, kendi söylemini benimsetebileceği normalleştirilmiş özneleri yaratmaktadır. Bu özneleri yaratabilmek için iktidarın söylemini yayma tekniklerinden biri olan kapatma yöntemi ile bireyleri denetim altına almaktadır. İktidar açısından toplumsal düzenin bir tehdidi olarak görülen delilerin davranışları normal ve anormal olarak sınıflandırılmıştır. Delilerin toplumsal düzen içerisindeki varlığı her dönemde iktidar tarafından farklı değerlendirilmiştir. Delilerin, Rönesans dönemi ve ortaçağda hareket alanları ve özgürlükleri kısıtlanmamıştır. Bu çağda delilerin davranışlarının zararlı olabileceği durumlarda şehir girişlerinde delilerin geçici olarak hapsi söz konusu olmuş fakat yine de bu durum günümüz modern toplumunda olduğu gibi delilerin ıslah edilmesi adı altında onların bedenine ve özgürlüğüne hükmü söz konusu olmamıştır. Günümüz modern toplum anlayışında deliler önce tımarhanelere daha sonra bilimsel teknolojilerin kullanılmasıyla kliniklere kapatılmıştır. Bilimsel bilginin üretmiş olduğu psikiyatri biliminin ortaya çıkmasıyla toplum içerisinde kimin normal kimin anormal olduğuna iktidarın bir aracı olan psikiyatrların karar vermeye başlamıştır.

İktidar kapatma araçlarından biri olan akıl hastaneleri ile istediği birey tipini üretmeyi hedeflemiştir. Yani mevcut sisteme itaat eden, sistemin gerekliliğini yerine getiren ve normalleştirilmiş özneleri yaratmak istemektedir. Böylelikle iktidar

sürekliğini sağlayabilme adına mevcut düzeni bozduğunu düşündüğü delileri kendi iktidar tekniklerini kullanarak ıslah etme yoluna gitmiştir. Kapitalist sistemde önemli olan üretim ve bu üretimin sürekliliğidir. Bu sebeple modern toplum anlayışında delilere hoşgörü ile yaklaşılmamış ve deliler üretime dahil olamadıkları için toplumdan dışlanmıştır. Delilerin ıslah edilmesindeki asıl sebep de budur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRIEDRICH W. NIETZSCHE VE MICHEL FOUCAULT'DA İKTİDAR VE GÜÇ

3.1. MODERNİTE, MODERNLEŞME, MODERNİZM BAĞLAMINDA NIETZSCHE VE FOUCAULT DEĞERLENDİRMESİ

Nietzsche ve Foucault'un güç tartışmalarının merkezinde yaşamış oldukları modern dönemin eleştirisi bağlamında bireyin özneye dönüştürülmesi ve iktidar tarafından biçimlendirilmesi vardır. Bu sebeple toplumsal yapıyı etkileyen modernite, modernleşme ve modernizm kavramları değerlendirilmektedir.

Modernleşme ve modernite kavramları genel olarak geleneksel yani modern öncesi toplum ile modern toplum arasında yapılan ayrım ile ifade edilmektedir. Bu bağlamda modernleşme kavramı, geleneksel toplum olarak nitelendirilen modern öncesi toplum tipinden modern toplum tipine doğru gelişen süreci ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu süreçle birlikte ortaya çıkan yeni toplumsal aşamaya işaret etmek üzere modernite kavramına başvurulmaktadır. Modernitenin ise belli özellikler taşıyan ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel yapıyı nitelendirmek ve onu geleneksel olarak adlandırılan toplumsal yapı tipinden ayırmak için kullanılan bir terim olarak anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle tarihsel süreçte toplumsal yaşamın belli bir aşaması modern öncesi veya geleneksel olarak nitelendirilirken, bu aşamadan farklı özelliklere sahip bir dönemi ifade etmek için modernite terimi kullanılmaktadır. Modernite, belli bir zaman dilimini veya dönemi temsil ederken modernleşme, moderniteye geçişi sağlayan ve moderniteyi karakterize eden toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve düşünsel süreci anlatmaktadır. Modernizm kavramı ise modernite döneminde şekillenen düşünce ve bilgi sistemini, kültürel ve sanatsal oluşumu anlatmaktadır. Bu oluşumu nitelendirmek adına bilime, planlamaya, sekülerleşmeye ve ilerlemeye olan inanca başat bir yer verilmektedir. Modernizmin dayandığı temel kavram rasyonalizmdir. Modernizm bünyesinde üretim, yönetim, devlet ve hukuk

akılcılaştırılma ilkesini taşımaktadır. Çünkü modern öncesi dönemdeki hükümdarın keyfiliği ve geleneklere dayalı otoritesi, yerel ve mesleki örf adetlere göre işleyen üretim düzeni, modernizmin akılcılaştırma ilkesiyle bağdaşmamaktadır (Yüksel, 2004: 5-6).

Modernleşme kavramı, içerisinde pek çok oluşumu barındıran sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel, psikolojik, düşünsel boyutları bulunan, geleneksel toplumdan modern topluma doğru yönelen hızlı ve köklü bir değişimi ifade etmektedir. Modern toplumu geleneksel toplumdan ayıran şey hızlı değişim, bu değişimin tüm yeryüzünü kapsaması ve kendine özgü kurumsal yapılar geliştirmesidir. Modern toplum tipinde ürün metalaşmakta, emek ücretli hale gelmekte ve ulus devlet anlayışı ortaya çıkmaktadır. Bu toplumsal sistemin sürekliliğin sağlanabilmesi için tek düze, homojen bireylerin yetişmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Modern toplum tipi ile birlikte geleneksel toplumdan sanayi toplumuna geçiş sürecinde toplumsal ilişkilerin kısa aralıklı bir zaman ve mekandan başka bir ifadeyle yerel bağlamından kopartılıp çıkartılması, daha belirsiz, daha aralıklı zaman ve mekan bağlamına yeniden oturtulması gerekmektedir. Toplumsal ilişkilerin yerel bağlamından çıkartılması, toplumda yaşayan insanların belirli tehlike ve risklerle karşılaşması anlamına gelmektedir (Tekeli, 1999: 27).

Modern dönem düşünürlerinden biri olan Anthony Giddens, modernliğin 17. yüzyılda Avrupa’da başlayan ve giderek bütün dünyayı etkisi altına alan yeni bir toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret ettiğini belirtmiştir. Giddens’a göre, modern öncesi geleneksel toplumlarda toplumsal yaşamın mekansal boyutları yerel etkinliklerle belirlendiği için mekan ve yöre çakışmaktadır. Modernlik ile birlikte belli bir yerde yaşayan bireylerin, yüz yüze etkileşim ortamının dışında kalan ve uzakta bulunan kişilerle temasa geçirerek ilişkilerin kurulduğu mekanı yöreden koparmıştır. Modernliğin dinamizmini oluşturan başlıca hususlar; zaman-mekan ayrılması, toplumsal sistemlerin yerinden çıkarılması ve toplumsal ilişkilerin yeniden düzenlenmesi süreçlerini içermektedir. Bu süreçte toplumsal ilişkiler yerel bağlamından kurtarılarak geniş zaman-mekan bağlamında yeniden düzenlenmektedir (Giddens, 1994: 22-24).

Touraine, modernliği yalnızca salt değişim ya da olaylar silsilesi olarak değerlendirmemiştir. Ona göre modernlik, akılcı, bilimsel, teknolojik ve idari etkinlik

ürünlerinin yaygınlaştırılmasıdır. Bu nedenle modernlik toplumsal yaşamın çeşitli bölümlerinin yani siyaset, ekonomi, din ve sanat gibi bölümlerin giderek artan farklılaşmasını içermektedir (Touraine, 2014: 25).

Modernliğin genellikle Rönesans ile birlikte ortaya çıktığı ve kapitalizm temelinde yükselen ekonomik gelişmeyi, rasyonel yönetimi, toplumsal farklılaşmayı ve seküler dünya görüşünü içerdiği kabul edilmektedir. İnsanlar 17. yüzyıl Fransa'sında olduğu kadar 12. yüzyılda da kendilerini modern olarak değerlendirmişlerdir. Bu çerçevede modern terimi, Avrupa'da hep yeni bir dönemin bilincini ifade etmiştir (Yüksel, 2004: 9-10). Habermas ise modernlik kavramının Rönesans ile sınırlandırılmasını doğru bulmamıştır. Modern sözcüğü Latince modernus biçimiyle ilk kez 5. yüzyılda resmen Hristiyan olan o dönemi Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanılmıştır. Zaman içinde içeriği değişmekte olan modern terimi her zaman kendini eski olandan yeni olana geçişin sonucu olarak dile getirmiştir (Habermas, 1994: 31-32).

Modernliğin kaç yaşında olduğunun tartışmalı olduğunu belirten Bauman, modernliğin yaşı konusunda herhangi bir uzlaşmanın olmadığını dile getirmiş, ayrıca bir nesnenin yaşını ciddi şekilde bulma çabası başladığında, nesnenin gözden kaybolmaya başladığını vurgulamıştır (2003: 12). Modernliği değerlendiren Bauman, modernlik içerisinde bir düzen olduğunu ifade etmiştir. Düzen, içerisinde kaos olmayan şey iken kaos da içerisinde düzensizliği barındırmaktadır. Modernliğin, düzen üzerindeki bir zamana ait olduğunu düşünmenin mümkün olduğundan söz etmiştir (Bauman, 2003: 14).

16. yüzyılın başlarından 18. yüzyılın başlarına kadar uzanan modernliğin ilk evresinde insanlar modern hayatı algılamaya yeni başlamışlardır. Henüz bir şeyin farkında değildirler. İkinci evre 1790'ların büyük devrimci dalgasıyla başlamıştır. Fransız Devrimi ve onun etkileriyle büyük, modern bir kamu bir anda doğmaktadır. Bu kamu devrimci bir çağda; kişisel, toplumsal ve siyasal yaşamın her boyutunda altüst oluşlar ve patlamalar doğuran bir çağda yaşıyor olma duygusunu paylaşmaktadır. 19. yüzyılın modern kamu alanı bir yandan da modern olmayan dünyalarda yaşamının maddi ve manevi açıdan neye benzediğini hatırlamaktadır. Bu içsel ikilik aynı anda iki ayrı dünyada yaşıyor olma hissini, modernleşme ve modernizm düşüncelerini doğurmuş ve kökleştirmiştir. 20. yüzyılda üçüncü ve son

evrede olan modernleşme süreci hemen hemen tüm dünyaya yayılmış, gelişmekte olan modernist dünya kültürü sanatta ve düşünce alanında başarılar sağlamıştır. Diğer taraftan modern kamu genişledikçe pek çok parçaya ayrılmış olup sayısız, bölük pörçük şekillerde ele alınan modernlik düşüncesi canlılığından ve derinliğinden çok şey kaybetmiştir. Örgütlenme ve insanların hayatlarına bir anlam verme yetisini yitirmiştir. Bunun sonucu olarak da Berman, kendimizi bugün kendi modernliğinin köklerinden kopmuş bir modern çağın ortasında bulduğumuzu dile getirmiştir (Berman, 2017: 29-30).

Touraine, tarihselcilik ve ilerlemeye duyulan inancın giderek zayıflamasıyla birlikte Nietzsche'nin düşüncesinin de öneminin giderek arttığını belirtmiştir. Çünkü Nietzsche, modernliğin ruhunun tükendiğine ilk işaret eden düşünürdür. Modernliğin ruhunu, dayatmış olduğu düşünceleri eleştirmesi sebebiyle postmodernizmin kökeni de Nietzsche'de görülmüş ve postmodernizmin kurucusu olarak değerlendirilmiştir (Touraine, 2014: 150). Nietzsche, modern toplumun getirmiş olduğu ilerleme anlayışını eleştirerek, insanlığın modern çağ ile birlikte ilerlemediğini, aksine bireyin mevcut düzen tarafından biçimlendirilmesi ile birlikte geriye gittiğini belirtmiştir. Batı toplumunda nihilizmin yükseldiğini, Batı toplumunun yozlaşma içerisinde olduğunu bu sebeple modern toplumun çökmekte olan hasta bir toplum olduğunu ifade etmiştir.

Berman'a göre, 19. yüzyıl modernite anlayışını anlayabilmek adına Nietzsche'nin düşünceleri önem arz etmektedir. Tanrı'nın ölümü ve nihilizmin yükselişi ile birlikte modern insanın kendini büyük bir değer boşluğu içinde bulduğunu belirtmiştir. Marx gibi Nietzsche'ye göre de modern toplum diyalektik bir nitelik taşımaktadır. Nietzsche'nin iyinin ve kötünün ötesinde eserinde her şeyin kendi karşısına gebede olduğu bir dünya söz konusudur (Berman, 2017: 36).

Nietzsche, modernliğin yaratmış olduğu sonuçları eleştirel bakış açısı ile değerlendirmiştir. Bu toplum anlayışının yarattığı insanı değerlendirmiş, modern toplumun dayattığı ilerleme ve özgürlük anlayışını reddederek özgürleşmenin aksine insanın köleleştiğini, özgürlüğünün elinden alındığını belirtmiştir. Bireyin özgürlüğünün önünde engel teşkil eden tüm öğeleri reddeden Nietzsche, özgürlüğün sonradan kazanılmadığını, zaten bireyde mevcut olduğunu ancak açığa çıkmasını beklediğini ileri sürmüştür. Bireyin mevcut düzenin dışına çıkarak kendi değer

sistemini oluşturması gerektiğini, toplumsal düzene itaat eden bireyin ötesine geçerek  zg r olabileceğini ve böylelikle gücü elde edebileceğini belirtmiştir. Bu anlamda bireyin özgürlüğünün önünde engel oluşturduğunu beyan ettiği Tanrı, ahlak, din öğretilerini ve devlet kurumunu reddetmiştir. Her şeyin kendi olumsuzunun yarattığını ifade eden Nietzsche, ahlakın da ahlaksızlığı ortaya çıkardığını, ahlakın modern toplum düzeninin sürü insan tipini ürettiğini, sürü insanın da köle ahlakına sahip olduğunu belirterek bireyin gücü elde edebilmesi için ahlakın yok edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Nietzsche'ye göre ahlak gereksizdir ve gereksizler için vardır. Ahlak, bireylerin davranışlarını önceden iktidar tarafından belirlenen mevcut düzene uyum sağlamaları yönünde yönlendirmektedir. Bu bağlamda hangi davranışın iyi hangi davranışın kötü olduğunu ahlak belirler ve bireylerin bu doğrultuda davranmalarını ister. Nietzsche'ye göre ahlak ve din güçsüz insanlar tarafından uydurulmuştur. Devleti de insanın özgürleşmesinin önünde bir engel olarak gören Nietzsche, devleti siyasi bir teonin dışında toplumsal yapıya olan etkileri bağlamında değerlendirerek felsefesinin konusu yapmıştır. Hristiyanlıktaki putun yerine konan yeni bir put olarak devleti tanımlamıştır.

Nietzsche'nin bu anlamdaki düşüncelerinin takipçisi olan Foucault da modern toplum eleştirisi yaparak bu toplum yapısındaki insanı iktidar çerçevesinde analiz etmiştir. Modern toplumdaki insanın iktidar tarafından biçimlendirilerek toplumsal varlığının bilincinde olmayan insanı ortaya çıkardığını, iktidarın gücünü çeşitli mekanizmalar kullanarak toplumsal düzene uyum sağlamayan bireyleri kapatarak bireyi toplumdan dışladığını belirtmiştir. Foucault için modern toplumsal düzen kapitalist üretim sistemiyle desteklenmektedir. Kapitalist  retim sistemi, modern topluma geçilmesiyle birlikte sanayileşmenin yarattığı üretim sistemidir. Kapitalist  retim sisteminde önemli olan üretmektir. Bu anlamda üretim sürecine dahil olamayan bireyler için toplumsal düzende akıllı-deli, masum-suçlu gibi ikilikler yaratılarak iktidarın kapatma aygıtıyla birlikte bireylerin davranışları iktidar tarafından kontrol altına alınmıştır. Modern  ağda üretilen hapisane, akıl hastaneleri, klinikler gibi oluşumlar ile birlikte bireyin özgürlüğü elinden alınarak, toplumsal düzene aykırı olan davranışları mevcut iktidar tarafından denetlenebilir hale gelmiştir.

3.2. İNSAN TASAVVURU BAĞLAMINDA İKTİDAR VE GÜÇ

Nietzsche, kapitalist Batı sistemini ve bu sistemin yapıp ettiklerini, modern toplum yapısını ve modern insanı eleştirmiştir. Nietzsche'den büyük ölçüde etkilenen Foucault da modern toplum yapısını ve modern toplumun insan üzerindeki etkilerini eleştirel bir bakış açısı ile analiz etmiştir. İki düşünürün de iktidar görüşünün temelinde, içinde bulundukları toplumsal yapı bağlamında modernitenin eleştirisi bulunmaktadır.

Modern toplum anlayışının bireylere dayatmış olduğu ilkeler çerçevesinde bireyleri şekillendirmesini ve mevcut sisteme itaat eden bireyler yaratmaya çalışarak iktidarın bir parçası haline dönüşmesini eleştirmişlerdir. Bu bağlamda buna ortam hazırlayan her türlü aydınlanmacı düşünce anlayışının eleştirisini yapmışlardır. Aydınlanma düşüncesinin getirmiş olduğu akıl, ilerleme, özgürlük anlayışlarının eleştirel bir değerlendirmesini yaparak modernlikle birlikte insanlığın ilerlemediğini ifade etmişlerdir. Batı toplumunun bireylere dayatmış olduğu hümanist bakış açısına da karşı çıkmışlardır. İnsancıl bir yaklaşım olan hümanizm ile birlikte birey yok olmuş ve birer özne haline dönüşmüştür. Modern toplum anlayışı ile birlikte bireyin iktidarın bir aracı haline geldiğini eleştirmişlerdir. Nietzsche bu bağlamda insan tasavvuru yapmış, modern toplumun yarattığı insanı sürü insanı olarak nitelendirmiştir. Ona göre sürü insanı; mevcut yapıya itaat eden, sorgulamayan, eşitlik ilkesine dayanan insan tipidir. İnsanın bu durumdan kurtulması gerekmektedir. İnsanı bu durumdan kurtaracak olan da üstinsandır. Nietzsche *Böyle Buyurdu Zerdüşt* (2005a: 7)'te de "Ben size üstinsanı öğretiyorum. İnsan aşılması gereken bir şeydir. Onu aşmak için sizler ne yaptınız?" diyerek seslenmiştir. Bu görüşlerden yola çıkarak Nietzsche, sıradan bir öznenin yerine üstinsanı koymuş ve üstinsanı, mevcut düzenin ötesine geçebilecek ve yeni değerler yaratabilecek özgür insan olarak değerlendirmiştir. Foucault da insancıl yaklaşımı eleştirmiş, modern toplumda iktidarın mevcut sistemleri ve kurumları kullanarak bireyleri birer özne haline dönüştürdüğünü, biçimlendirdiğini, gözetlediğini ve denetim altına aldığını belirtmiştir. Foucault (2014: 57), iktidarı değerlendirmesinde önemli olan etkenin özneyi açığa çıkarmak olduğunu, hedefinin iktidar fenomenini analiz etmek olmadığını vurgulamıştır. Nietzsche ve Foucault, iktidarı değerlendirme hususunda bireyin nasıl özne haline geldiğini, iktidar tarafından nasıl yönetildiğini açığa çıkarmaya çalışmışlardır.

Nietzsche, üstinsanın ortaya çıkışını engellediğini düşündüğü Tanrı'nın ölümünü ilan etmiştir. Tanrı'nın ülkesinin başladığı yerde yaşamın bittiğini ifade eden Nietzsche, Tanrı'yı yaşamın düşmanı ilan etmiştir (Nietzsche, 2012: 34). Tanrı, yaşanılan dünyayı yalanlamış ve öte dünya için formüle edilerek yaşama istemini düşman ilan etmiştir (Nietzsche, 2010b: 25). Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*'de, Nietzsche'nin Tanrı'nın ölümünü ilan etmesinin temelinde yatan sebebin, aslında insanın ölümünün ilanı olduğunu söylemiştir. Foucault'a göre,

“İleri sürülen pek o kadar da Tanrının mevcut olmaması veya ölümü değil de insanın sonudur... Bu durumda, Tanrının ölümü ile sonuncu insanın birbirine bağlı oldukları keşfedilmektedir: Tanrı'yı öldürdüğünü ilan eden, böylece dilini, düşüncesini, gülüşünü artık ölmüş olan Tanrının mekanına yerleştiren, ama kendini aynı zamanda Tanrıyı öldüren olarak ve varoluşu, bu cinayetin özgürlüğünü ve iradesini kapsayan kişi olarak sunan, sonuncu insan değil midir?” (Foucault, 1994: 536).

İktidar olgusunu analiz ederken Nietzsche ve Foucault, insan anlayışını merkeze almışlardır. Modern toplumu ve bu toplum yapısının getirmiş olduğu akıl, özgürlük, ilerleme ve bilimsel bilgi gibi anlayışları eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmişlerdir. Bu kavramların modern toplumdaki insanı iktidarın bir aracı haline getirdiğini belirtmişlerdir. Modern toplumdaki aklın, insanı ileriye götürdüğü fikrini ve özgürlük vaadini eleştirmişlerdir. Her iki düşünür için de modern toplumla birlikte insanlık ilerlememiştir. Bu anlamda modern toplum yapısını eleştirerek modern dönemle birlikte ortaya çıkan akıl, ilerleme, özgürlük, bilgi anlayışlarını bireyleri mevcut sisteme itaat etmelerini sağlayan, iktidarın sürekliliği için öznelere üzerinde uygulanan teknikler olarak görmüşlerdir.

Nietzsche ve Foucault, Aydınlanmanın merkezinde yer alan akıl, özgürlük, ilerleme gibi kavramları eleştirmiş ve bu kavramların ilerleme yerine insanı geri plana ittiğini ifade ederek bu bağlamda modernliğin eleştirisini yapmışlardır. Foucault'un modern toplumun getirmiş olduğu aklın ilerlemesi ve özgürlük anlayışlarını eleştirmesinin temelinde, iktidarın bu kavramlar aracılığı ile birey üzerinde tahakküm kurması yatmaktadır. Bu sebeple aklı ön plana alan Aydınlanma düşüncesine eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Ona göre akıl, özgürlük anlamı taşımamakta ve ilerleme sağlamamaktadır. Aksine aklı, iktidarın baskı kullandığı bir araç olarak görmüştür. Bu sebeple aydınlanmanın getirdiği toplumsal anlayışlara karşı çıkmıştır (Orkunoğlu, 2007: 248). Batı uygarlığının dayatmış olduğu modern toplumu, iktidarın bir aracı olması sebebiyle gözetim toplumu olarak

değerlendirmiştir. Modern toplumun özgürlük vaadini eleştirerek modern toplumdaki bireyin özgür olmadığını, aksine modern toplumla birlikte kendi varlık bilincinin farkında olmayan, köle insanın yetiştiğini ve iktidarın bu amaca hizmet ettiğini vurgulamışlardır. Bu bağlamda Foucault, iktidarın kullandığı disiplin yöntemi ile masum-suçlu, normal-anormal, akıllı-deli ayrımı yaparak bireyleri çeşitli kapatma mekanizmaları ile birer özneye dönüştürüldüğünü ve böylelikle bireylerin özgürlüklerinin elinden alındığını ifade etmiştir. Modern toplumun, kapitalist sisteme dayalı bir toplum tipi olması sebebiyle bu toplumda önemli olan üretimin artırılması ve bireylerin üretim sürecine dahil edilmesidir. Bu nedenle üretime dahil olamayan bireylerin davranışları iktidar tarafından kapatma yoluyla kontrol altına alınmakta ve denetlenmektedir. Böylelikle bireylerin nasıl davranacağı önceden belirlenen yöntemlere göre şekillenmekte ve bireylerin özgürlükleri ellerinden alınmaktadır.

Foucault, her zaman öznenin hakikat oyunlarına nasıl dahil edildiğini anlamaya çalışmıştır. Foucault'u ideoloji sorunundan ziyade iktidar kurumlarının problemine yönelten pratiklerin deliliğin tıbbın bir türünü ilgilendiren bir hastalık olarak sorunsallaştırılması ve deli öznenin hakikat oyunlarına girmesinin koşulu haline gelmiş kapatma pratiği olduğunu belirtmiştir (Foucault, 2014: 233).

Nietzsche ve Foucault, modern toplumdaki özgürlük anlayışını eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Nietzsche, insan tasavvurunu ortaya koyarken sürü insanın özgür olmadığını, kendisini yönetebilme gücünden yoksun olduğunu, başkalarının kontrolünde olduğunu, mevcut düzene itaat ettiğini ve bu sebeple özgür olmadığını vurgulamış, bireyin özgür olabilmesi için de içinde bulunduğu koşulların ötesine geçebilmesi ve kendi değer sistemini oluşturabilmesinde görmüştür. Bu bağlamda Nietzsche için özgürlük anlayışı, bireyin kendisinde mevcut olup üstinsan ile birlikte açığa çıkacaktır. Yani özgürlük modern toplumla birlikte gelen bir özellik olmayıp insanın kendisinde var olan bir durumdur.

Foucault ise özgürlüğü, iktidar ilişkileri çerçevesinde ele almıştır. Foucault'a göre iktidar ilişkileri oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Bir birey ya da toplumsal bir grup iktidar ilişkilerini etkisiz kılmayı başardığı zaman tahakküm durumu ile karşı karşıya kalacağımızı belirtmiştir. Bu tahakküm durumunda ise özgürlüğün ya var olmadığını, ya tek taraflı biçimde var olacağını ya da oldukça sınırlı kalacağını vurgulamıştır. Foucault'a göre özgürleşme, özgürlük pratikleriyle denetlenmesi gereken yeni iktidar ilişkilerine ortam hazırlamaktadır (Foucault, 2014: 224).

Foucault'un özgürlük anlayışı zaman içerisinde farklılık göstermiştir. Foucault özgürlüğü, ilk zamanlarda iktidar ve iktidar ilişkisi bağlamında ele almıştır. Yani onun için özgürlük, iktidar ve iktidar ilişkilerinin varlık koşuludur. İktidar dışında bir özgürlük anlayışının olmadığından söz etmiştir. Ancak sonraki dönemlerde Foucault'un özgürlük anlayışı büyük bir değişiklik göstermiştir. Bu değişikliğin temelinde kendilik kaygısı etigi bulunmaktadır. Foucault, kendilik kaygısı etigi görüşünde özgürlüğün bireyin içinde var olduğunu ifade ederek bu anlamda Nietzsche'nin özgürlük anlayışı ile benzerlik göstermektedir. Foucault, özgürlüğün kişinin kendisini belirlemesi ve kendisini dönüştürmesi anlamında kişinin özgürce gösterdiği etik bir davranış olduğunu belirtmiştir (Kemaloğlu, 2011: 86). Bu bağlamda son dönemlerde Foucault'un özgürlük anlayışını iktidarın odağından çıkarıp kişinin kendisinde var olan bir özellik olarak görmesi, Nietzsche'nin üstinsan anlayışı bağlamındaki özgürlük görüşü ile benzerlik göstermektedir.

Foucault, iktidarı değerlendirirken özgürlüğün var olup olmadığı sorunu ile değil özgürlüğün bir davranış olarak nasıl kullandığı ile ilgilenmiştir. Ona göre özgürlük, bireyin davranışlarının önündeki engeller olmayıp bireyin davranışlarının önündeki engelleri aşmak için sahip olduğu güçlerin kullanımını ifade etmektedir. Bu anlamda Foucault için iktidar, bir davranış biçimidir. İktidarın uygulama alanı bulabilmesi ve kendi gücünü gösterebilmesi için iktidar özgür öznelere ihtiyaç duymaktadır (Foucault, 2012: 22). İktidar ilişkilerinde direnme olduğunu ifade eden Foucault, direniş imkanının olmadığı durumlarda iktidar ilişkisinden de söz edilemeyeceğini belirtmiştir. Her toplumsal alanda iktidar ilişkileri mevcut ise bunun sebebi her yerde özgürlüğün olmasıdır (Foucault, 2014: 236). İktidar özgür öznelere ihtiyaç duymaktadır. Özgür bireylerin olmadığı takdirde herhangi bir direnmeden söz etmek mümkün değildir. Direnmenin olmadığı yerde iktidar, birey üzerinde tahakküm kurarak baskı ve şiddet yoluyla bireyi itaati altına almaktadır. Bu durumda da iktidar ve iktidar ilişkilerinden söz etmek mümkün değildir. Bu sebeple, iktidar ve iktidar ilişkilerinden söz edebilmek için iktidar özgür öznelere ihtiyaç duymaktadır. Diğer bir ifadeyle iktidarın varlığını ortaya koymak ve sürekliliğini sağlayabilmek için özgür öznelere gereksinimi vardır.

İktidar ve iktidar ilişkileri özne ile sınırlıdır. İktidar, özneyi tamamen yok edemediği gibi öznenin direnç göstermesini de engelleyemez. İktidar tekniklerinden biri olan disiplin altına alma ve disipline etme sürecinde kullandığı gücün belli

çerçevede sınırlı olması gerekmektedir. Çünkü iktidar sınırsız güç kullandığında varlık olma nedenini yitirmektedir. Direnmenin ortaya çıkardığı farklılıklar iktidarın işlemesi yönünde iktidara katkı sağladığından iktidar direnmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu direnmenin varlığıyla iktidar sürekliliğini devam ettirmektedir. Bu bağlamda iktidar ve direnme birbiri ile ilişkilidir. Direnmenin olmadığı yerde iktidarın varlığı söz konusu değildir. Çünkü direnme bireyler arasındaki farklılığı ortaya çıkaran bir araçtır. Direnme olmadığında insan anlamını yitirmekte ve iktidara gerek olmamaktadır. Bu hususta direnme, iktidarın devamlılığını sağlayan bir iktidar aracıdır (Uçkan K, 2010: 64).

Foucault'un özgürlük anlayışında bireyin bir davranış biçimini sergileme gücü ve kapasitesi bulunmaktadır. Yani özgürlük, bireyin içinde bulunduğu toplum tarafından şekillenmektedir. Özgür birey, yalnızca içinde bulunduğu toplum tarafından dayatılan mevcut değerleri yeniden üretmekle değil bu değerlerin yaratmış olduğu kısıtlamalara karşı çıkıp bunun önüne geçerek aktif bir varlık olmaktadır. Bu bağlamda özgür birey, ait olduğu toplum tarafından kendisine dayatılan sınırları aşarak yeni davranış biçimleri üretmekte ve diğer insanları da etkilemektedir. Birey, empoze edilen düşüncelere karşı çıkıp, bunu aşarak özgür olmaktadır (Falzon, 2001: 82). Foucault'un düşüncesi Nietzsche ile aynı yöndedir. Nietzsche de mevcut toplumsal düzenin üzerine çıkan, sorgulayan bireyi özgür olarak nitelendirmiştir.

Nietzsche ve Foucault'un iktidar anlayışının temelinde insan tasavvuru vardır. Her iki düşünür de iktidar çözümlemelerinde insanı başat almışlardır. Bu anlamda Nietzsche, yaşamı gücü isteme ve elinde bulundurma olarak tasvir etmiş ve canlının olduğu her yerde gücü istemenin olduğunu dile getirmiştir. Foucault için de iktidar her yerdedir ve toplumsal alanın her alanına yayılmıştır. İktidar ilişkileri her yerden geçer ve içinde bulundukları toplumlarda hangi konumda olursa olsunlar bütün insanlar bu ilişkilere aracılık ederler. İşçi, öğrenci, öğretmen, patron, kadın, erkek, eşcinsel, anne, baba gibi birçok toplumsal kimlik sayesinde herkes iktidardan pay alır ve iktidar ilişkilerinin devamlılığını sağlayarak onları yeniden üretir ve korur (Foucault, 2014: 161). Kısaca ifade etmek gerekirse, insanın olduğu her yerde iktidar ve iktidar ilişkilerinden söz edilmektedir.

Yaşamın temeline gücü koyan Nietzsche, yaşamı da güce erişebilmedeki süreç olarak değerlendirmiştir. Canlı olan her varlıkta gücü isteme eğilimi olduğunu belirtmiş ve gücü elde edebilmek için bilginin gerekliliğine vurgu yapmıştır. İktidar

ve iktidar ilişkilerini anlama hususunda bilgi ve iktidar ilişkisi önem teşkil etmektedir. Nietzsche'ye göre bilginin bir özü yoktur ve bilgi evrensel değildir. Ona göre bilgi, her defasında bilginin dışında olan koşulların tarihsel ve anlık bir sonucudur. Bilgi, her zaman insanın kendini içinde bulduğu belli bir stratejik ilişkidir (Foucault, 2005a: 177). Foucault için iktidar bilmenin önünde bir engel değil aksine onu üreten bir güçtür. İktidarın gücünü, bilgi düzeyinde olumlu etkiler üretmesinden almakta olduğunu belirtmiş ve iktidarın tek işlevinin bastırmak olmadığını ifade etmiştir (Foucault, 2011b: 42). Foucault'a göre bilgi aracılığı ile iktidar topluma yayılmakta ve bireyleri şekillendirmektedir. İktidar, bilginin ortaya çıkardığı bilim ile bunu yapmaktadır. Bu bağlamda iktidarın yarattığı bilim ile bireylerin denetim altına alındığını belirterek bilgiye stratejik bir anlam yüklemiştir.

İktidarı yalnızca devlet, kurum, yapı olarak değil tüm iktidar ve bilgi arasındaki güç ilişkilerinin bulunduğu stratejik bir yer olarak ifade eden Foucault, öznenin analizinde iktidar ve bilgi arasındaki ilişkiye ayrı bir önem atfetmiştir (Foucault, 2012: 175). Bilgi; kavramların ortaya çıktıkları, tanımlandıkları ve uygulandıkları alandır. Söylemsel bir uygulama tarafından düzenli olarak oluşturulmuş ve bilime yer vermek zorunda olmadığı halde bilimin kuruluşu için gerekli olan elemanların toplamıdır (Foucault, 1999: 233). Bilgi, bilime yer vermek zorunda değil ancak bilim için bilgi gereklidir. Bilgi, toplum içerisindeki pek çok alanda etkilidir. Ekonomi, eğitim, sağlık ve hukuk alanlarında insanın var olduğu pek çok alanda bilgiye duyulan ihtiyaç sebebiyle iktidar, bilgiye önem atfetmiştir. Modern toplum anlayışının getirmiş olduğu pozitivist bilgi anlayışı ile bilimsel bilginin tek ve gerçek bilgi olduğu anlayışını empoze etmeye çalışan iktidar, bireyleri bilim aracılığı ile normalleştirmeye çalışarak tek tip insan yaratmayı hedeflemektedir. Modern toplum öncesinde dinin gördüğü işlev, modern toplum anlayışının getirmiş olduğu ilkelerle birlikte yerini bilime bırakmıştır. Modern toplumda pozitivist bilgi anlayışı olan bilimsel bilgi ile iktidar meşruluğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Nietzsche ve Foucault, bilimsel bilgi anlayışını reddetmişlerdir. Foucault, iktidarın işleyişinin sürekli olarak bilgiyi yarattığını, bilginin de iktidar etkilerine yol açtığını belirterek iktidarın bilgiye, bilginin de iktidara sürekli olarak eklemelendiğini vurgulamıştır (Foucault, 2012: 35).

Nietzsche, bilgi anlayışını eğitim sisteminde de etkili olduğunu, bilim ile birlikte bireyin belirli bir branşa yöneldiğini, diğer alanlara kayıtsız kaldığını belirtmiş ve

yalnızca branşında halka üstün olduğunu, diğer tüm alanlarda halk ile eşit olduklarını vurgulamıştır. Branş bilginini yaşamı boyunca makinadaki bir vidayı çevirerek ustalık kazanan fabrika işçisine benzetmektedir (Nietzsche, 1991: 25). Modern dönemdeki eğitimin amacının kitlenin eğitimi olmadığını vurgulayan Nietzsche, büyük ve kalıcı eserler için donatılmış tek bir insanın olabileceğinden söz etmiştir. Halk eğitiminin itaat ettiğini, iktidar tarafından şekillendirilerek adeta makinanın bir parçası haline geldiğini ifade etmiştir (Nietzsche, 1991: 53). Nietzsche, bilginin temeline insanın sevebileceği itkileri değil insana korku yayan ve tehdit eden anlamları koymuştur. Bilginin içerisinde olumlu ve olumsuz itkilerin bir arada olması bilginin anlam çokluğu ile değil itkilerin kendi aralarında savaşıarak bir araya geldiklerini göstermektedir. Ona göre bilginin temelinde kin ve düşmanlık, rekabet vardır. Bilginin içerisinde birleşme değil iktidar sistemi vardır. Bu nedenle Nietzsche, bilginin temeline kin, rekabet, mücadele ve iktidar ilişkisini koymuştur (Foucault, 2011b: 175-176).

Nietzsche ve Foucault, iktidar olgusunu ele alırken iktidarı siyasal bir bağlam içerisinde değil iktidarın toplumsal yapı içerisindeki işlevine değinmişlerdir. Foucault, iktidarın yalnızca politik kurumlar çerçevesinde sınırlandırılmasını doğru bulmamış ve iktidar değerlendirmesinin temeline toplumsal yapıyı koymuştur. Bu bağlamda Foucault, Marx'ın üretim ilişkilerine dayanan iktidar anlayışını değil Nietzsche'nin toplumsal yapıya etkileri bağlamında değerlendirdiği iktidar anlayışını benimsemiştir. Foucault, böylelikle sosyal bilimlerin odağına iktidar mekanizmalarını koymuştur (Orkunoğlu, 2007: 227). İktidarı yalnızca bir devlet yapısı, kurum olarak değerlendirmemişlerdir. Toplumun her alanında iktidar ve iktidar ilişkilerinin mevcut olduğunu belirterek bu ilişkileri açığa çıkarmaya ve öznenin iktidar tarafından nasıl dönüştürüldüğünü ve biçimlendirildiğini anlamaya çalışmışlardır.

Nietzsche için gücü elde etme ve elinde bulundurma önemlidir. Ona göre yaşam da bu mücadelenin bir ürünüdür. Gücü elinde bulundurabilen, kendi değerler sistemini yaratabilen, özgür bireylerdir. Bu anlamda güç olumlu bir işleve sahiptir. Foucault için de iktidar, üretici bir güçtür. Toplumsal alanın her noktasında var olan iktidar, iki düşünür için de üretici bir güç ve olumlu bir kavramdır.

Nietzsche, modern toplum yapısını eleştiren görüşleriyle döneminin önemli düşünürleri arasındadır. Görüşlerinin hala tartışma konusu olması, günümüzde etkili

olduğunun göstergesidir. İktidar görüşlerini Nietzsche'nin düşüncelerinden hareketle değerlendiren Foucault'un iktidar görüşünde en çok etkide bulunan düşünür, Nietzsche olmuştur. Nietzsche, toplumsal yapıyı analiz ederken görüşlerinin temeline güç anlayışını koymuştur. Foucault da Nietzsche'nin iktidar ve güç istemi olgusunun yeniden işlenmesi niteliğinde Nietzsche'nin görüşlerini devam ettirerek kendi görüşlerini ortaya koymuştur. Nietzsche'ye göre güç istemi, pozitif değer yüklenmiş bir kendiliktir. Yani olumlu bir anlam taşımaktadır. Bu sebeple Foucault da iktidarın baskıcı değil yaratıcı olduğunu ifade ederek iktidara olumlu bir anlam atfetmiştir. Bu anlamda Nietzsche'nin görüşlerini devam ettirerek onun takipçisi olmuştur (Bozdoğan, 2013: 12-13).

3.3. AHLAK YORUMU BAĞLAMINDA İKTİDAR VE GÜÇ

İktidar ilişkileri ve güç çerçevesinde ahlakın değerlendirilmesi, iktidarın siyasi içeriğinin ve politik kurumların dışında tutularak toplumsal yapıya olan etkileri bağlamında değerlendirildiğini göstermektedir. İktidar konusunda Foucault üzerinde en çok etki eden düşünür Nietzsche olmuştur. Nietzsche, felsefi söyleminin temeline iktidar ilişkilerini koymuştur.

Nietzsche'nin görüşlerinin temeli güç anlayışına dayanmaktadır. Toplumsal düzen içerisindeki ilişkileri güç ekseninde değerlendiren Nietzsche, ahlaka ilişkin düşüncelerini güç ekseninde analiz etmiştir. Güç olgusunu önemseyen ve olumlu bir anlam atfeden Nietzsche, bireyi yaşamı boyunca gücü elinde bulundurmak için mücadele etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda bireyin gücü elinde bulundurmasının önünde engel teşkil eden öğeleri eleştirmiştir.

Hristiyan ahlakının değerlerinden yola çıkarak tüm ahlak öğretilerinin eleştirel bir değerlendirmesini yapmıştır. Hristiyanlığı benimseyen kişinin köle ahlakına sahip olduğunu vurgulamış, köle ahlakının Hristiyan inancına dayandığını belirterek Hristiyanlığın eleştirisini yapmıştır.

Nietzsche, Hristiyanlıkta aşağılanmış ve ezilmişlerin içgüdülerinin ön plana çıktığını belirtmiştir (Nietzsche, 2010b: 28). Ahlak, köle insan tipini üretmektedir. Ahlaki davranış biçimleri, insanlara hangi davranışı sergilemeleri gerektiğiyle ilgili yönlendirmede bulunarak bireylerin davranışlarını yaşanan görünür dünya dışındaki gerçek dünyaya yöneltmektedir. Nietzsche (2012: 26), dünyayı gerçek ve görünür dünya olarak ayırmanın bir decadence olduğunu ve çökmekte olan bir yaşamın bir

belirtisi olduğunu ifade etmiştir. Gerçek dünyayı reddeden Nietzsche, Tanrı fikrini de yok sayarak asıl olanın görünen dünya olduğunu vurgulamıştır. Ona göre Tanrı, bireylerin davranışlarını gerçek dünyaya yönelterek sürü insan tipini üretmektedir. Bu nedenle Tanrı ölmüştür. Tanrı'nın ölümü ile birlikte insanın üstinsan olma yolundaki engel kaldırılmıştır. Ahlaki dünya düzenini, insanlara neyi yapıp neyi yapmamaları gerektiği konusunda ortaya konmuş Tanrı iradesi olarak ifade etmiştir (Nietzsche, 2010b: 36-37).

Ahlakın toplum için gereksiz olduğunu ifade eden Nietzsche, toplumun ilerlemesi ve bireylerin özgürleşmeleri için ahlakın yok edilmesi gerektiğini savunmuştur. Yaşamda önemli olanın gücü isteme olduğunu belirtmiş ve güçlü insanın ahlaka ihtiyaç duymadığını ifade etmiştir. Nietzsche'ye göre ahlak, güçsüz insanlar tarafından uydurulmuştur. Çünkü güçlü insanın ahlaka ihtiyacı yoktur. Güçlü insanın davranış biçiminin ahlak tarafından, hangi davranışın iyi, hangi davranışın kötü olduğunun belirlenmesine ihtiyacı yoktur. Güçlü insan, kendisine yarar sağlayan davranışı iyi, zararlı olanı ise kötü olarak nitelendirmektedir. Bu sebeple güçlü insanın ahlaka gereksinimi yoktur.

Modern toplum eleştirisi yapan Nietzsche, yozlaşmanın sebeplerinden biri olarak Hristiyanlığı görmüştür. Hristiyan ahlakının toplumu yozlaştırdığını belirten Nietzsche, ahlaki ve dinsel yargıların olmayan gerçekliklere dayandığını ifade etmiştir (2012: 48). Semavi dinlerin ahlaki temelinde, kişinin hangi davranışları yapıp hangi davranışları terk etmesi gerektiği söz konusudur. Kişinin bu ahlaki davranışlara uygun davranış biçimi sergilediği takdirde mutlu olacağını belirtmiştir (Nietzsche, 2012: 38).

Güç isteminin düştüğü yerde *decadence* olduğunu ifade etmiştir (Nietzsche, 2010b: 23). Yaşamın temeline gücü koyan Nietzsche, ahlakın köle insan tipini ürettiğini belirterek sürü insanı yaygınlaştırdığını belirtmiştir. Topluma güçlü olanın iktidar olma hakkı olduğu düşüncesi aşılırsa ahlak ve din gibi öğretilere gerek olmadığını belirtmiştir (Orkunoğlu, 2007: 120). Nietzsche'ye göre dinin kökeni yoktur. Belirli bir anda, dini ortaya çıkaran şeyin meydana geldiğini, önceden olmadığını ve iktidar ilişkileri sonucunda icat edildiğini ifade etmiştir (Foucault, 2011b: 170).

Nietzsche, mutlak bir hakikat anlayışının karşısındadır. Bu sebeple Hristiyan inancında bir inancın, bir hakikatin nedenler göstererek kanıtlanabileceği tasarımı

olmadığını, başka öğretilerin de var olduğunu, var olabileceğini kavramayan Hristiyanlığı eleştirmiştir (Nietzsche, 2010b: 48). Kilisenin savunduğu düşüncelerin hakikatle bir ilgisinin olmadığını, rahibin egemenliğini sağlayan birer alet olduğunu belirtmiştir. Çoğulcu bakış açısına sahip olan Nietzsche, birlik yerine çoğula önem vermiş; tek doğru, tek gerçek, tek hakikat fikrine karşı çıkararak birin hakikati göstermediğini, hakikatin iki ile başladığını ifade etmiştir (Blanchot, 2001: 81). Bu bağlamda mutlak bir hakikat anlayışını reddeden Nietzsche, gücün varlığının çoğul olduğunu belirterek onu tekil olarak düşünmenin doğru olmadığından söz etmiştir. Ona göre güç, ayrımı dile getirmektedir (Blanchot, 2001: 88). Dünyanın sonsuz bir yorumlama olduğunu belirten Nietzsche, dünyada pek çok insan ve pek çok yorum, bakış açısı olduğunu vurgulayarak perspektivist hakikat anlayışını benimsemiştir (Blanchot, 2001: 92).

Nietzsche gibi Foucault da modern toplum anlayışının bireylere dayatmış olduğu bilimsel bilgi anlayışını savunan pozitivist bilgi anlayışını eleştirerek bilginin nesnel ve tarafsız olmadığını ifade etmiştir. Modern hümanizma anlayışının bilgi ve iktidar arasında ayırım yapmasını yanlış bulan Foucault, bilgi olmadan iktidarın sürdürülemeyeceğini, bilginin de iktidarı doğurmamasının olanaksız olduğunu belirtmiş ve “Bilimsel araştırmayı tekelci kapitalizmin ihtiyaçlarından bağımsızlaştıralım” düşüncesini ifade etmiştir (Foucault, 2012: 36). Nietzsche’ye göre bilgi, içgüdülerle aynı doğaya sahip değildir. Bilginin temeli çatışma içgüdüleridir. Ona göre bilgi aslında insan doğasının bir parçası değildir. Bilgi, mücadele ve bir savaşın sonucudur. Bilgiyi ortaya çıkaracak olan şey risk ve rastlantılardır (Foucault, 2011b: 171).

Foucault, toplumsal alana yayılan iktidar ilişkilerinin topluma nüfuz ettiğini ve toplumu biçimlendirdiğini belirterek hakikat söylemlerinin üretimi olmadan iktidar ilişkilerinin işlev göremeyeceğinden söz ederek hakikat ve iktidarı birbiri ile ilişkilendirmiştir. İktidardan hareket ederek iktidar içinde ve iktidar yoluyla etkili olan hakikat söylemleri ekonomisi olmadan iktidarın işleyemeyeceğini belirtmiştir. Foucault’a göre iktidar, hakikat arayışını kurumsallaştırmakta ve meslekileştirmektedir (Foucault, 2011a: 102-103). Hakikat siyaseti, hakikatin söylemler yoluyla iktidar sistemleri tarafından siyasal olarak inşa edilmesi anlamına gelmektedir. Mevcut iktidar ilişkileri kendilerini yeniden üretebilmeleri için hakikat söylemlerine ihtiyaç duymaktadır. Hakikat söylemleri iktidarı ve iktidarın ilişkiler

ağını meşrulaştırmak için kullanılan bilgiler bütünüdür. Foucault için hakikat söylemleri, hükmedenin hükmetme şeklini belirleyen, onu destekleyen ve üreten bilgi sistemlerinin yarattığı etkilerdir (Oranlı, 2012: 44-45). Foucault'un düşüncesinde hakikat, iktidar tarafından yaratılmaktadır. İktidar ve hakikatin birbiri ile ilişkili olduğunu ve iktidarın hakikati üreterek topluma egemen olduğunu belirtmiştir (Orkunoğlu, 2007: 226).

Modern toplumda, iktidar topluma bilgi aracılığıyla yayılmaktadır. Bu bağlamda iktidar ve iktidar ilişkilerini değerlendirme hususunda bilgi önemlidir. İktidar insan bilimleri aracılığıyla topluma yayılmaktadır. Modern toplum anlayışı bilimsel bilgi aracılığı ile insanı şekillendirmektedir. Tek doğru ve tek gerçek bilginin nesnel bilgi olduğunu savunan pozitivist bilgi anlayışını eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmişler ve bu bilginin yarattığı tek hakikat anlayışını da reddederek çoğulcu bir bakış açısıyla hakikati değerlendirmişlerdir.

3.4. JURGEN HABERMAS VE MICHEL FOUCAULT DEĞERLENDİRMESİ

İktidar ve güce dair değerlendirmelerde bulunan Nietzsche ve Foucault, iktidar ekseninde mevcut toplumsal değerleri ve bu değerlerin bireyi ve toplumu nasıl şekillendirdiğini tahlil etmişlerdir. Modern çağdaki modern toplum tipini, bu toplum tipinin yarattığı değerleri eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmişlerdir. Nietzsche, modernliğe dair eleştirilerde bulunmuş, modern toplumun buhranlarını ilk olarak gören düşünür olarak da postmodernizmin kurucularından sayılmıştır. Nietzsche ve Foucault'un aksine Habermas modernliği, henüz tamamlanmayan bir proje olarak nitelendirmiş ve modernleşmeyi canlandırmaya çalışmıştır. Bu anlamda modernleşmeyi reddetmeyen Habermas, postmodern düşünceleri, modernitenin kazanımlarına karşı bir saldırı olarak değerlendirmiştir (Orkunoğlu, 2007: 43).

Habermas'a göre modern sözcüğü, Aydınlanma ile birlikte kültürel bir anlam kazanmıştır. Max Weber'de kültürel modernlik, din ve metafizikteki tözel aklın; bilim, ahlak ve sanat olarak ayrılması şeklinde tanımlanmaktadır. Tözel aklın, din ve metafizikten ayrışması ile birlikte din ve metafiziğe bağlı olan dünya görüşleri parçalanmış ve üzerine modernleşme projesinin inşası amaçlanmıştır. Modernleşme projesi ile birlikte nesnel bir bilimsellik, evrensel ahlak ve yasalar, bağımsız bir sanat oluşturmak hedeflenmiştir (Habermas, 1994: 37-38).

Modern dönem öncesindeki geleneksel toplumların düşünce yapısı, din ve metafizik üzerine kurulu olan sistemlere dayanmaktayken Aydınlanma ile birlikte bu düşünce yerini nesnel olan bilimsel bilgiye bırakmıştır. Dini düşüncelerden bağımsızlaşan birey de böylelikle kendisini geliştirebilme imkanı bulabilmiştir. Bu bağlamda Aydınlanma düşüncesi, bilimsel bilgiye ve özgür bireylere dayanan bir düşünce yapısıdır. Bu düşünce sistemi de modern toplumun oluşumuna ve gelişimine ortam hazırlamıştır (Akça, 2005: 1). Modernliği, 18. yüzyılda Aydınlanma düşünürleri tarafından formüle edilen bir proje olarak değerlendiren Habermas, modernlik projesinin nesnel bilim, evrensel ahlak ve bağımsız bir sanat oluşturma çabasına dayandığını ifade etmiştir. Aynı zamanda Aydınlanma düşünürleri bilim, ahlak ve sanat alanlarının yalnızca belirli bir grubu kapsamasının dışına çıkarak, bu uzmanlık alanlarından günlük yaşamda da yararlanmak istemişlerdir (Habermas, 1994: 37-38).

Modernlik anlayışı ile birlikte akla büyük bir önem atfedilmiş, bilimsel ve ahlaki alanda hedeflenen ilerleme anlayışının yalnızca akıl aracılığı ile gerçekleşebileceği anlayışı hakim olmuştur. Bu bağlamda doğaya, insana ve topluma dair bilinmezlikleri çözebilecek olan akıl çerçevesinde, tıpkı doğa gibi nesnel kurallar ile işleyen bir toplum kurması beklenmiştir (Akça, 2005: 2).

Aydınlanma anlayışının getirmiş olduğu akıl, nesnel bilgi, ilerleme anlayışlarını Nietzsche ve Foucault reddetmişlerdir. Modern toplumun dayatmış olduğu akla dayalı nesnel bilgiyi ve bu görüşlerin getirmiş olduğu hakikat anlayışını eleştirerek dünyada pek çok insanın olduğunu, her insanın farklı bir bakış açısına sahip olduğunu, bu sebeple yeryüzü üzerinde çeşitli yorumların olduğunu dile getirerek nesnel, evrensel bilgi ve hakikat anlayışlarını reddetmişlerdir. Bu anlamda Weber'in hermeneutik yaklaşımına benzer bir yorum getirmişlerdir.

Habermas, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren Foucault gibi Fransız postyapısall düşünürler ile artan radikal akıl eleştirilerinin özgürleşme adına modernite projesini evrenselciliğinden koparma ve modern öznenin ölümünü ilan etme girişimlerinin yarattığı tehlikelere karşı durma çabasının olduğunu belirtmektedir. Moderniteyi bütüncü bir şekilde mahkum etme yönündeki bu eğilime karşı Habermas, akla ve eyleme iletişimsel yaklaşımın bizim hem modernitenin belli özelliklerini eleştirmemizi ve hatta modernitenin patolojilerine dair daha açık bir kavrayış geliştirebilmemizi hem de modernitenin bozulmalarının onun kendine özgü

mantığından zorunlu olarak çıkmadığını kavrayarak modernleşmenin içerdiği imkanların farkına varabilmemizi ve bu potansiyelleri değerlendirebilmemizi mümkün kıldığını göstermeye çalışmaktadır (Soysal, 2011: 135).

Habermas'a göre gündelik iletişimde bilişsel anlamlar, ahlaki beklentiler, öznel ifadeler birbirleri ile ilişki içerisinde olmalıdırlar. Habermas'ın düşün yapısında önemli olan iletişim süreçleri, bilişsel ve ahlaki tüm alanları kapsayan kültürel bir geleneğe ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple rasyonelleştirilmiş olan gündelik yaşam, tek bir kültürel alanın uzmanlaşmış bilgisine ulaşıldığı takdirde kültürel bir yoksunlaşmanın oluşacağını vurgulamıştır. Habermas'a göre modernlik, henüz tamamlanmamıştır ve modernlik anlayışı bağlamında sanatın ele alınışı, modernliğin bilim ve ahlak alanı dışındaki üç yönünden yalnızca birini oluşturmaktadır. Modernlik tasarımının hala canlı miraslara dayandığını, ancak yalnızca gelenekselliğe düştüğü takdirde yoksullaşacağını belirterek bu sebeple gündelik uygulamadan farklılaşmış olarak yeniden bağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu yeni bağlantının da yaşam dünyasının kendi içerisinden özerk bir ekonomik sistemle, onun yönetsel tamamlayıcılarının koşullarını ve içsel dinamiklerini sınırlayacak kurumlar geliştirecek hale gelebilmesi ile kurulabileceğini vurgulamıştır (Habermas, 1994: 40-42).

Habermas'ın sosyolojik düşünce yapısında iletişimsel eylem, yaşam dünyası, demokrasi ve sivil toplum kavramları önemli öğelerdir. Habermas'ın çalışmalarında iletişim kavramının ayrıcalıklı bir yeri vardır. Habermas, iletişimden yola çıkarak diğer kavramları izah etmektedir. İletişimi basit bir biçimde, bir konuşmanın içeriğinin bir öznenen diğer bir özneye aktarılmasından ziyade bir hakikat arayışı olarak ifade etmiştir. Habermas'a göre dil, özneler arasındaki hakikat arayışının bir aracıdır (Habermas, 2001: 293-296). İletişim, iki özne arasındaki anlaşmaya yönelik bir ilişki olması sebebi ile bireylerin eylemlerini yerine getirerek bireyleri anlaşma ve toplumsallaştırma noktasında işlevini yerine getirmektedir. İletişimi, toplumsal bütünleşmenin ve kültürel açıdan yeniden üretimin de bir aracı olarak düşünmek mümkündür. İletişimsel ussallığı da birleştirici ve uzlaşım oluşturunca bir güç olarak kavramaktadır (Habermas, 2001: 34).

Habermas iletişimin, zora dayanmayan bir anlaşmaya ulaşmaya yönelik bir eğilim olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre insan konuşmasının asıl amacı bir anlaşmaya varmaktır. Anlaşmaya varmak, konuşan ile eylemde bulunan özne

arasındaki anlaşmaya ulaşma sürecini içermektedir (Habermas, 2001: 308). Anlaşma ise dil ve eylem yetisi olan öznelar arasındaki görüş birliğine ulaşma süreci olarak kabul edilmektedir (Habermas, 2001: 306).

Habermas dilin, en az iki kişi arasındaki anlaşmaya ve toplumsal uzlaşmaya varmaya yönelik olduğunu, bunun da iletişimsel eylemin temeli olduğunu vurgulamaktadır. İletişimsel eylem, yaşam dünyası içerisinde gerçekleşmektedir. Habermas'a göre (2001: 108), öznelar arasında paylaşılan yaşam dünyası iletişimsel eylemin artalanını oluşturmaktadır. "İletişimsel eylemde bulunanlar her zaman, yaşam dünyalarının ufku içinde devinirler; bu ufuktan dışarı çıkamazlar." Konuşucunun ve dinleyicinin karşılaştığı aşkın yer olan yaşam dünyası, anlaşma için kurucudur (Habermas, 2001: 558).

Toplumu, yaşam dünyası ve sistem arasındaki farklılaşma olarak kavramsallaştıran Habermas, bu düşüncesinin temelini iletişimsel ussallık ve araçsal ussallık arasındaki ayrıma dayandırmaktadır. İletişimsel ussallıktan kastettiği yaşam dünyası iken araçsal ussallıktan kastettiği şey sistemdir. Yaşam dünyası, iletişimsel eylemin tamamlayıcısıdır. Bireyler arasındaki karşılıklı anlaşma, iletişimsel eylem ve yaşam dünyasının içinde gerçekleşmektedir. Yaşam dünyasının temelinde öznelar arasında gerçekleşen toplumsal bir gerçeklik mevcuttur. Yaşam dünyası, yalnızca kültürel öğeleri değil bireysel deneyim, bireysel beceri ve normları da içermektedir. Bu bağlamda yaşam dünyası; kültürel yeniden üretim, toplumsal bütünleşme ve toplumsallaşma alanıdır (Demir, 2011: 54-55).

Toplumsal yaşam içerisinde her biri farklı kurallara, davranış biçimlerine kurumlara sahip olan iki alanı, yaşam dünyası ve sistemi analiz etmiştir. İletişimsel eylem kuramına hem yaşam dünyasını dahil etmekte hem de ortaya koyduğu yaşam dünyası perspektifini sistem teorisi ile birleştirmeye çalışmaktadır (Soysal, 2011: 204).

Sistem ve yaşam dünyası arasındaki farklılaşma, Habermas'ın modernite analizinin temelini oluşturmaktadır. Sistem, stratejik eylem ve araçsal akıl alanıyken yaşam dünyası; iletişimsel eylem, iletişimsel akıl, diyalog ve karşılıklı anlaşma alanıdır. Sistemi; bürokratik örgütlenme, devlet ve piyasa ekonomisinin alanı oluşturmaktadır. Bu anlamda sistemi yönlendiren güç ve para aygıtlarıdır. Yaşam dünyasını ise iletişim, anlam, gündelik toplumsal etkinlik alanları oluşturmaktadır. Habermas'ın sistem ve yaşam dünyası arasında yapmış olduğu ayrım esasında

toplumsal yapı, nesnellik, zorunluluk ve insan eylemi, öznellik, özgürlük arasındaki ayrıma dayanmaktadır. Bu ayrımda sivil toplumu yaşam dünyasının içerisine yerleştirmektedir. Ona göre sivil toplum, devlet ve ekonomi alanının dışındaki kilise, kültürel dernekler, spor kulüpleri, fikir dernekleri, siyasi partiler, sendikalar gibi gönüllü birliklerin, iletişimsel eylem aracılığı ile yeniden üreten kurumların alanıdır. Bu sebeple de devlet ve ekonomiden ayrıdır. Bu anlamda sivil toplumu, devlet olmayan her şey olarak ifade etmek mümkündür. Sivil toplum, sistemin yaşam dünyasını sömürgeleştirmesine karşı bağımsız bir güç olarak konumlandırılmıştır. Sivil toplum içerisindeki insanların gönüllü, özgür ve demokrasiye eğilimli bireyler oldukları düşünülmektedir. Böylelikle sivil toplum, demokrasiyi besleyen bir unsur haline gelmektedir (Demir, 2011: 55-56).

Habermas, demokrasi ve sivil toplum kavramlarını ideal bir anlayış olarak görürken Foucault, bu kavramları eleştirmektedir. Habermas'ın birbirinden ayırdığı sistem ve yaşam dünyası alanlarını Foucault; toplum, nüfus, iktidar teknolojileri alanı olan devletin makro düzeyi ile iktidarın mikro alanını oluşturan birey, beden, benlik teknolojileri ile birleştirmeye çalışmaktadır. Habermas'ın düşünce sisteminin ana kavramlarını oluşturan iletişimsel eylem, demokrasi, sivil toplum gibi kavramlara dayanarak oluşturmak istediği idealin yerine Foucault, iktidar kavramını yerleştirmektedir (Demir, 2011: 50). Tüm eylem kiplerinde olduğu gibi iletişimsel eylemde de iktidarın var olduğunu vurgulayan Habermas, iktidarın iletişimsel eylem içerisinde biçimlendiğinden söz etmiştir. Bu sebeple iktidarı içermeyen iletişim, Habermas için doğru değildir. Habermas için dil, iktidar ilişkilerinin bir alanı değildir (Yıldırım, t.y. 258).

Habermas'ın düşün sisteminde ideal bir kavram olan müzakereci demokrasi anlayışı, iletişimsel eylem kuramı üzerine biçimlendirilmektedir. Liberal demokrasi anlayışının kriz yaşadığını belirten Habermas, müzakereci demokrasi anlayışının liberal demokrasi anlayışının yaşadığı krizi çözümlemeye dönük bir yaklaşım olduğunu ifade etmiştir. Bu krizin de ancak aktif bir yurttaş katılımı, kamusal tartışma alanı ve sivil toplum aracılığı ile atlatılabileceğini öne sürmüştür (Demir, 2011: 58). Habermas, devlet güçleri arasında olmayan, toplumsal bütünleşmenin farklı kaynakları arasında yeni bir denge kurulmasını önermektedir. Ona göre hedef, kapitalist egemen güçlerin ortadan kaldırılması değil, mevcut sistemin yaşam dünyasını sömürgeleştirici ve emredici kiplerinin önüne bir set çekmektir. Set

çekmeyi sağlayacak olan şey de herkesin katılacağı özgür olan kamusal tartışma, diyalog ve müzakereci demokrasi anlayışıdır (Habermas, 2002: 41).

İktidar ve iktidar ilişkilerini kurumlardan kaynaklanan ve kurumlardan toplumsal alana yayılan bir merkeze sahip olduğunu düşünen Habermas'ın aksine Foucault, iktidar ve iktidar ilişkilerinin bir merkeze sahip olduğunu düşünmemektedir. İktidar, toplumsal yapının her alına yayılan, üretken bir mekanizmadır. İktidar, Habermas tarafından siyasi kurumların dışında gündelik yaşamın her alanında müzakereci demokrasi anlayışının da temeli olan yaşam dünyası üzerinde konumlandırılmaktadır (Demir, 2011: 60).

Habermas, iktidar kavramını sistem içerisinde değerlendirirken Foucault, toplumda karmaşık olan stratejik bir durum olarak ifade etmiştir. Foucault'un iktidar anlayışında iktidar, yalnızca bazılarının sahip olduğu bir güç değildir. İktidar ilişkileri, Habermas'ın yaşam dünyasındaki ilişkileri içeren bir güçtür. İktidar her yerdedir; ancak bu iktidarın her şeyi kapsaması sebebiyle değil her yerden gelmesi sebebiyledir (Foucault, 2003: 72). Foucault'a göre iktidar merkezi değildir ve tek bir yapı veya kurumdan kaynaklanmamaktadır. Egemen bir güç olan devletin veya egemen bir sınıfın sahip olabileceği bir şey değildir. Foucault'a göre yapılması gereken şey, iktidarı devletin belirlediği çizgiden kurtararak iktidar ilişkileri çerçevesinde değerlendirmektir. Foucault, bu anlamda iktidarı devlet odaklı olarak değerlendirmemiş ve iktidarı devlet kurumları tarafından çizilmiş alanların dışında incelemek gerektiğini ifade etmiştir (Foucault, 2011a: 111). Foucault, genel bir iktidar tanımından ziyade toplumsal yapı içerisindeki iktidarın nasıl işlediğini, yapıyı nasıl etkilediğini analiz etmeye çalışmıştır. Bu sebeple iktidarın kaynağının ne olduğunu değil toplumsal yapı içerisinde nasıl işlediğini analiz etmiştir.

Foucault, iktidarı devletin ötesinde olan bir ağ olarak değerlendirirken devleti yok saymamıştır. Yalnızca iktidar ilişkilerini analiz ederken bu ilişkilerin devletin sınırlarını aşmasını gerektiğinden söz etmiştir. Ona göre devlet, elinde bulundurmuş olduğu güce rağmen iktidar ilişkilerinin tüm alanını kapsayabilecek güçten yoksundur. Ayrıca devlet, mevcut iktidar ilişkileri temelinde işlemektedir. Bu sebeple iktidar ilişkilerinin devleti aşması gerekmektedir (Foucault, 2011a: 73).

İktidarın yerinin devlet aygıtı olmadığını ifade eden Foucault, devlet aygıtının dışında iktidar mekanizmalarında değişiklik yapılmadığı sürece toplumda hiçbir şeyin değişmeyeceğini vurgulamıştır. Devlet; bedeni, cinselliği, aileyi, akrabalığı,

bilgiyi, teknolojiyi, vb. kuşatan pek çok iktidar ağı karşısında üstyapısal bir konumda yer almaktadır (Foucault, 2012: 43). Devlet, kendi işlerliğini olanaklı kılan çok sayıda iktidar ilişkisinin kodlanmasından meydana gelmektedir (Foucault, 2011a: 73).

Foucault, yönetim anlayışının bireylere yol gösterme, yönlendirme rehberlik etme, bireylerin davranışlarını biçimlendirme çabalarının tümünü içerdığını belirtmiştir. Yönetim, insanlara yasalar dayatmanın aksine onları yönlendirmektedir (Foucault, 2011a: 276). Yönetim kavramı, devletlerin yönetilmesinin yanı sıra bireylerin davranışlarına nasıl yön verilebileceğini de göstermektedir (Foucault, 2014: 74-75). Yönetimin nihai amacı nüfus, nüfusun sağlığı, refahı, koşullarının iyileştirilmesi, zenginliğinin, yaşam süresinin, sağlığının, vb. artmasıdır. Temel mekanizması ise güvenlik aygıtlarıdır (Foucault, 2011a: 282).

Foucault, Habermas'ın ileri sürdüğü yaşam dünyasının sömürgeleştirilmesi görüşüyle aynı doğrultuda olmasıyla birlikte Habermas'tan farklı bir görüş ortaya koymaktadır. Habermas'ın iktidarı devlet çerçevesinde merkezileştirmesinden farklı olarak Foucault, iktidar ilişkilerini devlete indirgemeyip devlette stratejik olarak nasıl yoğunlaştığını göstermeye çalışmaktadır. Foucault, iktidarı merkezine modern devleti koymamıştır. Ona göre önemli olan devletin, tahakküm altına alınması değil devletin yönetimselleştirilmesidir (Foucault, 2011a: 286).

Foucault, moderniteyi tek boyutlu olarak görmektedir. Ona göre modernite, iktidar tekniklerinin sürekli gelişmesinden başka bir şey değildir. Foucault, moderniteyi iktidar bağlamında değerlendirmiş, bu bağlamda hapishane ve tımarhaneleri modernitenin en önemli kurucu unsuru olarak nitelendirmiştir. Modernite ile ilgili bu düşüncesinden dolayı moderniteyi henüz tamamlanmamış bir proje olarak tasarlayan Habermas tarafından eleştirilmiştir. Foucault, modernitenin politik özgürlük, hukuk gibi ilerici boyutlarını ihmal etmesi ve moderniteyi tek boyutlu olarak görmesi sebebiyle eleştirilmiştir (Orkunoğlu, 2007: 249).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

19. yüzyılda yaşamış olan Nietzsche, yaşamış olduğu dönemdeki toplumsal düzeni eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Nietzsche, günümüzde hala isminden söz ettirmektedir. Yaşamış olduğu dönemde ortaya koyduğu düşünceleri günümüze ışık tutması sebebi ile hala geçerliliğini koruyan bir isimdir. Nietzsche'nin felsefi düşünce sistemini oluşturan pek çok etken söz konusudur. Nietzsche'nin düşünce yapısının oluşumunda aile yapısı, çevresi, yaşadığı toplum gibi pek çok etken söz konusudur. İnsanın toplumsal bir varlık oluşu sebebi ile diğer insanlara ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple de insanın düşünce yapısını oluşturmada bu etkenler etkili olmuştur.

Alman asıllı bir düşünür olmasına rağmen yaşadığı ülkenin toplum düzenini, bu toplum düzeninde benimsenen değerleri sert bir dille eleştirmiştir. Yaşadığı döneme hakim olan modern toplum yapısını, buna bağlı olarak da bu toplumsal yapının insanı nasıl biçimlendirdiğini değerlendirmiştir. Nietzsche, modern toplum anlayışının insanlara vaat ettiği özgürlük ve ilerleme anlayışını reddetmiştir. İlerlemenin aksine insanlığın modern çağda geriye gittiğini vurgulamıştır. Çünkü bu toplum yapısı düşünmeyen, sorgulamayan, yalnızca itaat eden, kendi varlık bilincinin dahi farkında olmayan ve Nietzsche'ye göre sürü insan tipi olarak nitelendirilen insanı yaratmaktadır. Sürü insanı bu anlamda eleştiren Nietzsche, sürü insanın karşısına üstinsanı koymuştur. Ona göre, mevcut düzenin ötesine geçebilecek ve yeni bir değer sistemi oluşturabilecek olan üstinsandır. Üstinsan, sürü insanın aksine sorgulayan, yeni değerler üretebilen, mevcut olan düzeni olduğu gibi kabul etmeyen insandır. Bu sebeple Nietzsche üstinsanı, insanlığı kurtaracak bir güç olarak görmüştür. Sürü insanının, Hristiyan inancına bağlı olarak köle ahlakını benimsediğini ve özgür olmadığını vurgulayan Nietzsche, üstinsan ile birlikte bireylerin özgürleşeceğinden söz etmiştir. Modern toplumda benimsenen Hristiyan inancı çerçevesinde din eleştiri de yapmıştır. Ona göre Hristiyan inancı, insanları köleleştirmektedir. Hristiyanlığı sert bir dille eleştiren Nietzsche, Hristiyanlığın toplumu yozlaştırdığını belirterek onu bir put olarak değerlendirmiştir. Batı toplumunun çökmekte olan hasta bir toplum olduğunu söyleyen Nietzsche, bu toplumun yozlaşma sebeplerini Hristiyan inancı ve ahlak olarak sıralamıştır. Hristiyan inancını benimseyen insanların köle

ahlakına sahip olduğunu vurgulayan Nietzsche, bu ahlaka sahip insanları da köle yani sürü insanı olarak değerlendirmiştir.

Nietzsche'nin hedefi, insanlığın üstinsan aşamasına ulaşmasıdır. Yalnızca gücü elinde bulunduranların üstinsan olabileceğini anlayışının karşısındadır. Hedefi üstinsana ulaşmak olan Nietzsche, hakikat, ahlak, Hıristiyanlık, Tanrı gibi öğeleri üstinsanın ortaya çıkışında engel olarak görmüş ve bu bağlamda bu öğeleri eleştirmiştir. Nietzsche, iyi-kötü ve doğru-yanlış gibi değerlendirmelerde bulunarak bireylerin davranışlarını kısıtlayan ahlakın gereksiz olduğunu vurgulamıştır. Bireylerin hangi davranışlarının iyi hangi davranışlarının kötü olduğunu ahlak belirlemektedir. Nietzsche'ye göre zayıf insanlar, bu değerlendirmelere ihtiyaç duymaktadır. Oysa güçlü insanların hangi davranışlarının iyi hangi davranışların kötü olduğunu belirlenmesine ihtiyacı yoktur. Çünkü güçlü insan, buna kendi faydası ölçüsünde karar verebilmektedir. Fayda sağlayan davranışlar iyi, sağlayamayanlar ise kötüdür. Bu sebeple ahlakı, güçsüz ve zayıf insanların uydurduğunu belirtmiştir. Zayıf insan, köle ahlakını benimserken; güçlü insan, efendi ahlakını benimsemektedir. Ahlakı, bireylerin davranışlarını belirli kalıplara sokması sebebi ile üstinsanın önünde engel olarak görmüş, toplumu yozlaştırdığını vurgulamış ve ahlakı bu nedenlerle reddetmiştir.

Nietzsche, üstinsanın önündeki engellerden biri diğerini Tanrı olarak görmüştür. "Tanrı öldü" ifade ile insanlığın gelişiminin önünde engel teşkil ettiğini düşündüğü Tanrı'yı yok saymıştır. Tanrı'nın öldüğünü insanlığın önündeki engeli ortadan kaldırmıştır. Ona göre, asıl olan görünürde yaşadığımız dünyadır. Ancak Tanrı, insanların davranışlarını görünür olan dünyadan, asıl olarak varsaydığı gerçek dünyaya yöneltmektedir. Bireyler, görünür olan dünyadaki değerleri sorgulamamaktadırlar. Bu sebeple Nietzsche, Tanrı fikrini reddetmiş ve Tanrı'nın öldüğünü iddia etmiştir.

Modern toplumun hasta bir toplum olduğunu ileri süren Nietzsche, Batı toplumunun nihilizm aşamasında olduğunu, bu sebeple tüm değerlerin değersizleştirilmesi ile toplumda yozlaşma meydana geldiğini ifade etmiştir. Bu anlamda nihilizm aşamasındaki insanın, sürü insandan kurtularak üstinsan olma yolunda adım atmış olduğunu vurgulamıştır.

Nietzsche, modern toplumun ortaya çıkardığı bilgi anlayışını eleştirmiştir. Modern toplum yapısının dayatmış olduğu nesnel bilgi anlayışını eleştirerek tek

gerçek ve evrensel bilgi anlayışının olmadığını dile getirmiştir. Bu nesnel, evrensel ve herkes tarafından kabul edilen bir bilgi anlayışı olduğunu reddetmiştir. Nietzsche'ye göre dünyada pek çok bakış açısı olması sebebi ile pek çok yorum söz konusudur. Bu nedenle tek bir doğrudan söz etmek mümkün değildir. Nesnel bilgi anlayışının getirmiş olduğu hakikat anlayışının karşısına perspektivist hakikat bakış açısını ortaya koymuştur.

Gücü elinde bulundurmanın önemine vurgu yapan Nietzsche, yaşam içerisinde önemli olanın gücü elinde bulundurmak olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda yaşamın, gücü isteme olduğunu ifade etmiştir. Bireyler, yaşamları boyunca gücü elde etmek için mücadele etmelidirler. Buradan yola çıkarak Nietzsche, devleti de eleştirmiştir. Devleti, ortaçağdaki Hıristiyanlığın yerine geçen bir put olarak değerlendirmiştir. Modern devletin kapitalist sistem anlayışını benimsediğinden söz etmiştir. Kapitalist sistemin temelinde üretmek vardır. Bu sistemde önemli olan üretimin devamlılığını sağlamaktır. Bu sistem ile modern toplumda insanlar, birer nesne haline gelmiş ve makinanın bir parçası haline dönüşmüşlerdir.

Modern toplum anlayışındaki eğitim sistemini eleştirmiştir. Nietzsche, okulların sürü insana hizmet ettiğini ifade etmiştir. Çünkü sürü insanın temelinde eşitlik ilkesi vardır. Okul ve ordu da eşitliğin esas alındığı kurumlar olarak bu insan tipini yaygınlaştırmaktadır. Okullarda öğrencilerin giydiği üniforma ve orduda görev yapan askerlerin giymiş olduğu üniforma eşitliğin simgesidir. Mevcut eğitim sisteminde, okullarda neyin öğretileceği iktidar tarafından belirlenmektedir. Böylece iktidar, normalleştirilen bireyler yetiştirmektedir.

Nietzsche'nin düşüncelerinden etkilenen pek çok isim olmuştur. Bu isimlerden biri de Foucault olmuştur. Nietzsche'nin düşüncelerinden etkilenen Foucault, iktidar ve güç kavramlarını toplumsal yapıya olan etkileri bağlamında analiz etmiştir. İktidar ve gücün ne olduğunun ötesinde iktidar ilişkilerini değerlendirmiştir. Foucault'un düşünce sisteminde iktidar ilişkileri, toplum düzenini anlama hususunda önem arz etmektedir.

İktidarı; söylem, bilgi, özne çerçevesinde değerlendirmiş ve iktidarın bu kavramlar ile ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Ona göre iktidar, söylem aracılığı ile işlemektedir. Söylem, söylenen ya da söylenmeyen pek çok öğeyi içerisinde barındırmaktadır. İktidar, söylemi üreterek söylem aracılığı ile bireylere nüfuz etmektedir. İktidarın bilgiyi de ürettiğini ifade ederek iktidar ve bilgi arasındaki

ilişkiye değinmiştir. Modern toplumun tek hakikat olarak dayatmış olduğu nesnel bilgi anlayışını, Nietzsche'nin düşüncelerinin takipçisi olarak Foucault da eleştirmiştir. Nesnel bilgi anlayışı ile iktidar, insanları çeşitli mekanizmalar ile şekillendirmekte ve bireylerin normalleştirilmesinde rol oynamaktadır. Foucault, tek bir hakikat olmadığı görüşünden yola çıkarak modern toplumun hakikat anlayışına eleştirel bakış açısı ile yaklaşmıştır. Modern toplum anlayışının vaat ettiği ilerleme ve özgürlük anlayışını Foucault da reddetmiştir.

Modern toplum düzeninde iktidarın çeşitli kurumlar aracılığı ile bireyler üzerinde etkide bulunduğunu, bireylerin normalleştirilerek birer nesne haline getirildiğini ve böylece iktidarın birer aracı olduğunu ifade etmiştir. Foucault'a göre iktidar, toplumsal düzeni kontrol altında tutmak istemektedir. Bu sebeple çeşitli mekanizmalar kullanarak bireylerin davranışlarını denetlemekte ve kontrol altına almaktadır. Modern toplum düzenine egemen kapitalist sistemde, üretime dahil olmak ve üretimin sürekliliğini sağlamak amaçlanmaktadır. Bu hususta üretime dahil olmayan bireyler çeşitli kapatma mekanizmaları kullanılarak kontrol altında tutulmakta ve denetlenmektedir. Bu sisteme dahil olamayan bireyler; akıllı-deli, masum-suçlu, sağlıklı-hasta gibi ayrımlara tabi kılınarak deliler akıl hastanesine, suçlular hapisaneye, hastalar hastaneye kapatılmış ve böylelikle hem iktidar tarafından kontrol altında tutulmaları sağlanmış hem de sistem için tehlike oluşturmalarının önüne geçilmiştir. Modern toplumsal düzende itaatkar bireyler yaygınlaştırılmıştır. Bu toplumsal yapıda sorgulayan, düzene karşı çıkan bireye yer yoktur. Bu anlamda Foucault, Nietzsche'nin sürü insanına gönderme yapmaktadır. Modern toplum düzeni sürü insanını yaygınlaştırmaktadır. İktidar, kullandığı teknikler ve mekanizmalarla bireyi, modern bir özneye dönüştürmüştür.

Foucault, modern toplum yapısını ve bu toplumun yaratmış olduğu iktidar anlayışını ve modern dönem iktidar anlayışındaki disiplinci iktidar tekniklerini eleştirmiştir. Disiplinci iktidar tekniği, yaratmayı hedeflediği toplumsal normlara ve düzene itaat eden özneler oluşturarak iktidarın sürekliliğini sağlamaya çalışmaktadır. Modern toplumdaki iktidar anlayışı hastane, okul, akıl hastaneleri, hapisane, ordu gibi kurumları kullanarak bu kurumların işleyişine katkı sağlayan doktor, öğretmen, yargıç ve yöneticiler aracılığıyla birey tahakküm altına alınmaktadır. İktidar, bu kurumlar ile bireylerin her davranışını denetleyip kontrol altında tutarak bireyleri normalleştirmekte ve toplumsal düzene uyum sağlamalarını ve bu düzene aykırı

harekette bulunmalarının önüne geçmeye çalışmaktadır. İktidar kendi gücünü ortaya koyabilmek ve sürekliliğini sağlayabilmek amacıyla kapatma yöntemlerini kullanarak toplumda aykırı davranış sergilemelerinin ve mevcut kapitalist sisteme baş kaldırmalarının önüne geçmeye çalışmıştır.

Modern toplum eleştirisi yapan Nietzsche ve Nietzsche'nin görüşlerinin devamcısı olan Foucault'un aksine Habermas, modernliği henüz tamamlanmayan bir proje olarak görmüştür. Nietzsche ve Foucault, modernliğin tüm yönlerini eleştirirken Habermas, modernliğin olumlu tarafları olduğunu, bunu yadsımamanın doğru olmadığını belirtmiştir. Modernliğin buhranlarını ilk olarak gören, modernliğin eleştirisini yapan Nietzsche, postmodern düşünürler tarafından postmodernitenin kurucu ilan edilmiştir. Weber'in hermeneutik düşünce sisteminden etkilenen Habermas, farklı bir bakış açısı geliştirmiştir. Habermas'ın temel kavramlarından olan iletişimsel eylem ve yaşam dünyası kavramlarını demokrasi ve sivil toplum anlayışları çerçevesinde değerlendirmiştir. Toplumu yaşam dünyası ve sistem olarak ayıran Habermas, sivil toplumu yaşam dünyasına dahil ederken iktidarı sistem içerisine dahil etmiştir. Demokrasi ve sivil toplum kavramlarını Habermas, ideal olarak görmüş ancak Nietzsche ve Foucault modern toplumdaki demokrasi anlayışını sürü insan yetiştirmesi sebebi ile eleştirmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Aka, Assiye, “Foucaultcu Perspektiften Disipliner İktidar Teknikleri ile Bireyselliğin Üretilmesi”, *Eğitim-Bilim-Toplum Dergisi*, Cilt: 2, 2004, s. 28-39.
- Akay, Ali, *Michel Foucault’da İktidar ve Direnme Odakları*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000.
- Akça, Gürsoy, “Moderninden Postmoderne Kültür ve Kimlik” *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 15, Güz 2005, s. 1-24.
- Akgündüz Özdemir, Gülay, “Foucault’da İktidar ve Beden İlişkisi”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 38, 2013.
- Aslan, Tahir, *Foucault’da Özne ve İktidar*, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, 2012.
- Aspers, Patrik, “Nietzsche’nin Sosyolojisi”, *Universal Journal of Theology*, çev. Nesibe Şahin, Cilt 2, Sayı 3, 2017, s. 207-226.
- Bauman, Zygmunt, *Modernlik ve Müphemlik*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Becermen, Metin, *Theodor W. Adorno ve Michel Foucault’da Hakikat ve İktidar İlişkisi*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2009.
- Becermen, Metin, “Nietzsche’de Güç İstemi ve Hakikat İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 11, 2010, Sayı: 19.
- Berkowitz, Peter, *Nietzsche: Bir Ahlak Karşısının Etiği*, çev. Ertürk Demirel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Berman, Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, çev. Ümit Altuğ-Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Blanchot, Maurice, “Nietzsche ve Parçalı Yazı”, *Cogito*, çev. Ömer Aygün, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 25, 2001, s.77-100.

Bozdoğan, Elif, *Michel Foucault'da Söylem, Bilgi ve İktidar İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2013.

Canpolat, Nesrin, *Foucault, Kadife Karanlık*, Su Yayınları, İstanbul, 2005.

Coşkun, Cüneyt, *Michel Foucault: Özne ve İktidar*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2010.

Çelebi, Vedat, “Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 5, No 1, 2013, s.512-523.

Çelik, Ezgi Ece, “Gadamer'in Hermeneutik Ufku ve Nietzsche'nin Perspektivizmi”, *Hacettepe Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 15, 2013, s. 127-144.

Çetin, Halis, “Devlet, İdeoloji ve Eğitim”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 25, No 2, 2001, s. 201-211.

Çörekçioğlu, Hakan, “Nietzsche'de Güç İstemi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 17, 2014, s. 35-46.

Demir, Gökhan, “Habermas ve Foucault: Müzakereci Demokrasi ve Yönetimsellik”, *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi* (22), 2011, s. 48-71.

Dok, Birol, *Nietzsche'nin Nihilizmi*, Birleşik Yayınları, Ankara, 2015.

Edelman, Bernard, “Nietzsche: Kayıp Bir Kıta”, *Cogito*, çev. Ferhat Taylan, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 25, 2001, s. 52-62.

Erkek, Fatma, “Uygarlık Eleştirisi ve Toplumun Temeline Dair İki Görüş: Rousseau ve Nietzsche”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 19, 2015, s. 195-212.

Fabre-Goyard, Simone, “Nietzsche: Modern Devletin Eleştirisi”, *Cogito*, çev. Özge Erbek, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 25, 2001, s. 149-162.

Falzon, Christopher, *Foucault ve Sosyal Diyalog (Parçalamanın Ötesi)*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001.

Foucault, Michel, ***Deliliğin Tarihi***, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 1992.

Foucault, Michel, ***Ders Özetleri (1970-1982)***, çev. Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.

Foucault, Michel, ***Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi***, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 1994.

Foucault, Michel, ***Bilginin Arkeolojisi***, çev. Veli Urhan, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Foucault, Michel, ***Cinselliğin Tarihi***, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

Foucault, Michel, ***Marx'tan Sonra***, çev. Gökhan Aksay, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2004.

Foucault, Michel, ***Hapishanenin Doğuşu***, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

Foucault, Michel, ***Seçme Yazılar 1: Entelektüelin Siyasi İşlevi***, çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011a.

Foucault, Michel, ***Seçme Yazılar 3: Büyük Kapatılma***, çev. Işık Ergüden, Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011b.

Foucault, Michel, ***Seçme Yazılar 5: Felsefe Sahnesi***, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011c.

Foucault, Michel, ***Toplumu Savunmak Gerekir***, çev. Şehsuvar Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011d.

Foucault, Michel, ***Seçme Yazılar 4: İktidarın Gözü***, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.

Foucault, Michel, ***Seçme Yazılar 2: Özne ve İktidar***, çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

Giddens, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

Gutting, Gary, *Foucault*, çev: Hakan Gür Dost Kitabevi, Ankara, 2010.

Güneş Demir, Cevriye, “Michel Foucault’da Söylem ve İktidar”, *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı: 21, 2013.

Habermas, Jürgen, “Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”, çev. Güleengül Naliş vd. *Postmodernizm*, Kıyı Yayınları, İstanbul, 1994, s.31-44.

Habermas, Jürgen, *İletişimsel Eylem Kuramı*, çev. Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.

Horkheimer-Adorno-Gadamer, “Nietzsche ve Biz”, *Cogito*, çev. Işık Ergüden, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 25, 2001, s. 206-213.

Karaismailoğlu Özkaya, Fulya, *Sosyal Teoride İktidar Tartışmaları; Marx, Nietzsche, Weber, Foucault*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2006.

Kemaloğlu, Buse, *Nietzsche ve Foucault’un Düşüncelerinden Hareketle İktidar-Özgürlük Bağlantısı Üzerine Bir Çalışma*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2011.

Kızılçelik, Sezgin, *Batı Barbarlığı 1: Rousseau, Marx ve Nietzsche Üzerine*, Anı Yayınları, Ankara, 2011.

Kuçuradi, İonna, *Nietzsche ve İnsan*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2009.

Küçükalp, Kasım, *Nietzsche ve Postmodernizm*, Kibele Yayınları, İstanbul, 2010.

Megill, Allan, *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, çev. Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Gelecekteki Felsefe*, çev. Ümit Özdağ, İmge Kitabevi, Ankara, 1991.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. Ahmet İnam, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997a.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Seçilmiş Düşünceler (Denemeler)*, çev. Samih Tiryakioğlu, Assos Yayınları, İstanbul, 1997b.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Tan Kızıllığı*, çev. Hüseyin Salihoğlu, Ümit Özdağ, İmge Kitabevi, Ankara, 2001a.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, çev. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, İstanbul, 2003a.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *İnsanca, Pek İnsanca 1: Özgür Tinlerin Kitabı*, çev. Cemal Atila, Say Yayınları, İstanbul, 2003b.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Şen Bilim*, çev. Levent Özşar, Asa Kitabevi, Bursa, 2003c.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, çev. Turan Oflazoğlu, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005a.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Putların Batışı ya da Çekiçle Nasıl Felsefe Yapılır*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005b.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Ahlakın Soy Kütüğü Üzerine*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2010a.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Deccal*, çev. Suna Kutoğlu, Alter Yayınları, Ankara, 2010b.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Güç İstenci Bütün Değerleri Değiştirir Denemesi*, çev. Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, İstanbul, 2010c.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Ecce Homo Kişi Nasıl Kendisi Olur*, çev. Sis Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Alacakaranlık*, çev. Zeynep Doğruer, Altınpost Yayıncılık, Balıkesir, 2012.

Oranlı, İmge, “Biyo-Politikanın Doğuşu ve Foucaultcu Eleştiri”, **Cogito**, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 70-71, 2012, s.39-51.

Orkunoğlu, Yener, **Nietzsche ve Postmodernizmin Gerçek Yüzü**, Ceylan Yayınları, İstanbul, 2007.

Özcan, Kerim, “Yönetmelik Kontrol ve Örgütsel Düzen: Michel Foucault ve Zygmunt Bauman Ekseninde Bir Tartışma”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 47, Sayı: 2, 2014, s. 1-42.

Özdel, Gizem, “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve ‘Panoptikon’ ile İktidarın Gözü Göstergeleri”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2012.

Özdemir, Muhammet, “Gazzali, Nietzsche ve Foucault’da Güç-Hakikat İlişkileri Analizi”, **Turkish Studies-international Periodical For The Languages**, Cilt: 8, Sayı: 12, S: 989-1008, Ankara, 2013.

Özmkas, Utku, “Foucault: İktidardan Biyoiktidara”, **Cogito**, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 70-71, 2012, s. 53-81.

Poster, Mark, **Foucault, Marksizm ve Tarih**, çev. Feride Güler, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Ruy-Chaix, Jules, **Nietzsche Yaşamı ve Felsefesi**, çev. Berna Serveryan, Çivi Yazıları, İstanbul, 2001.

Sevinç, Ayşe, **Friedrich Wilhelm Nietzsche’nin Ahlak Görüşü**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2007.

Soysal, Özgür, **“Habermas ve Foucault: Evrenselcilik ve Öznellik Üzerine Bir Tartışma”**, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2011.

Söylemez, Ayça, **Foucault’da İktidar İlişkileri ve Toplumun Medyayla İlişkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2010.

Sözen, Edibe, **Söylem**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.

Steiner, Rudolf, *Nietzsche (Özgürlük Savaşçısı)*, çev. Sevinç Çekli, Omega Yayınları, İstanbul, 2004.

Şentürk, İlknur-Turan, Selahattin, “Foucault’un İktidar Analizi Bağlamında Eğitim Yönetimine İlişkin Bir Değerlendirme”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Cilt: 18, Sayı: 2, 2012, s. 243-272.

Tekeli, İlhan, *Modernite Aşılırken Siyaset*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.

Tekelioğlu, Orhan, *Foucault Sosyolojisi*, Alfa Aktüel Kitabevi, Bursa, 2003.

Touraine, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 2014.

Uçkan Kumbaracı, Aslı, *Postmodern Söylemde Güç-İktidar İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2010.

Varer, Şenol, *Michel Foucault’da İktidarın Mikrofiziği*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2010.

Yıldırım, Yılmaz, “Jürgen Habermas’ın İletişimsel Eylem Kuramı”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 249-268.

Yüksel, Mehmet, *Modernite, Postmodernite ve Hukuk*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2004.

Zengin, A. Nilüfer, “Foucault’a Bir Bakış: Öznenin Cinselliğinden Kendiliğin Haz Ahlakına”, *Cogito*, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 70-71, 2012, s. 333-342.